

# Økonomisk overblikk 1/2021

Utsikter  
2021-2023

**Tema:**  
Hjemmekontor –  
ikke for alle, alltid



## Innhold:

Sammendrag .....	2
Prognoser .....	5
1. Internasjonale forutsetninger .....	6
1.1. Smitte, vaksiner og tiltaksbyrde .....	6
1.2. Internasjonal økonomi .....	7
1.3. USA .....	9
1.4. ØMU .....	10
1.5. Storbritannia.....	12
1.6. Sverige.....	15
1.7. Fremvoksende økonomier .....	17
1.8. Kina.....	17
2. Innenlandske konjunkturer .....	20
2.1. Aktivitetsutviklingen.....	20
2.2. Husholdningenes konsum .....	22
2.3. Boligmarkedet.....	23
2.4. Næringsinvesteringene .....	24
2.5. Petroleumsinvesteringer.....	25
2.6. Utenrikshandel .....	26
2.7. Arbeidsmarkedet .....	28
2.8. Budsjettpolitikken og tiltakene.....	34
2.9. Pengepolitikken .....	36
3. Hjemmekontor – ikke for alle, alltid.....	37
3.1. Omfang av hjemmekontor internasjonalt .....	37
3.2. Omfang av hjemmekontor i Norge .....	42
3.3. Hjemmekontor og arbeidsdeltakelse .....	46
3.4. Bedriftenes verdi av hjemmekontor .....	49
3.5. Mulig påvirkning av hjemmekontor på klima og miljø .....	58

## Sammendrag

Snart tolv måneder er gått siden regjeringen iverksatte de "mest inngripende tiltakene i fredstid", og klippet båndet for en økonomisk krise helt ulik alle tidligere. Ingen tidligere kriser har bydd på like raske og dype nedturer, ingen har gitt oss like raske oppturer, ingen har bydd på større strekk i laget enn denne. Arbeidsledigheten ble firedoblet, men boligene er blitt ti prosent dyrere. Produksjonen gikk i kjelleren, aksjekursene til himmels. Mens hele bransjer sto på kanten av stupet, importerte vi rekordhøye 8 millioner liter musserende vin. Konkursene gikk ned, ikke opp. Antall nyetableringer gikk opp, ikke ned. Men først og fremst har de siste tolv månedene vært preget av uvisse. Om smittede, om vaksiner, om tiltak. For de mest berørte bransjene har hver eneste ny pressekonferanse hatt potensial til å slå rett inn på bunnlinja. Lukke? Åpne? Lukke igjen? Bryet verdt? Helt siden påsken i fjor har krisen for mange vært to skritt frem, ett tilbake, igjen og igjen.

Ettårsdagen markerer heller ikke målstreken, den ligger der fremme, til sommeren en gang, når de fleste voksne er vaksinert, og brorparten av smittevernrestriksjonene kan fjernes. Vi venter et løft i aktiviteten i andre halvår, både ute og hjemme, og våre medlemsbedrifter ser også stadig lysere på fremtiden. Men strekket i laget består. Der noen bedrifter for lengst har passert målstreken, med høyere omsetning enn før korona, for andre ligger førkrisenivået flere år unna. Mens noen permitterte umiddelbart vil bli tatt tilbake straks smitteverntiltakene fjernes, vil andre oppleve at jobben forsvant under krisen. Kriser gir "arr", også denne.

Denne krisen ble skapt av koronaviruset, og det er viruset, og håndteringen av det, som først og fremst vil avgjøre hvor raskt verdensøkonomien og Norge vender tilbake til en slags ny normalitet. I skrivende stund er den andre (og for noen lands vedkommende, tredje) smittebølgen på hell, men smittetalene er fortsatt svært høye. Nye, og mer smittsomme virusmutasjoner har bidratt til dette. Parallelt rulles vaksineprogrammene ut. Flere vaksine kandidater godkjennes, og en økende andel av befolkningen er vaksinert. Men fortsatt er det langt frem. Globalt er nå anslagsvis 2,2 prosent av befolkningen vaksinert.

Jo flere som er vaksinert, ikke minst i risikogrupperne, jo færre vil stå i fare for sykehusinnleggelse, i

verste fall død. Det vil bedre kapasiteten i helsevesenet, og gi rom for lemping av smitteverntiltakene. Slik vi har fått erfare det siste året, vil ikke dette arte seg som en av/på-bryter, snarere vil restriksjonene fjernes gradvis. Vårt hovedsyn er at både i industri-landene og i Norge vil vaksineringsen av den voksne befolkningen ha kommet tilstrekkelig langt til sommeren, til at brorparten av smittevernrestriksjonene da kan være fjernet. I mange lav- og middelinntektsland vil økonomi og kapasitetskranker innebære tregere vaksineringsen enn dette, som igjen tilsier at viruset (og mutasjoner av dette) vil være høyst vitale langt inn i neste år. Dermed vil det også kunne gjenstå både reise- og karantenerestriksjoner like lenge.

Forutsatt tilnærmedelsesvis full gjenåpning til sommeren, er det god grunn til å vente at såkalt oppdemmet (utsatt) etterspørsel vil kunne løfte aktiviteten fra sommeren av, og da særlig i de hardest rammede næringene. Etter at den andre smittebølgen har gitt en ganske svak start på det nye året, både ute og hjemme, legger vi nå til grunn relativt frisk vekst hos Norges handelspartnere i andre halvår. For året som helhet anslår vi nå en BNP-vekst hos handelspartnere på 4,7 prosent, etter en nedgang i fjor på drøyt 5 prosent. Mot slutten av inneværende år anslås aktivitetsnivået å være tilbake der det var før koronakrisen rammet.

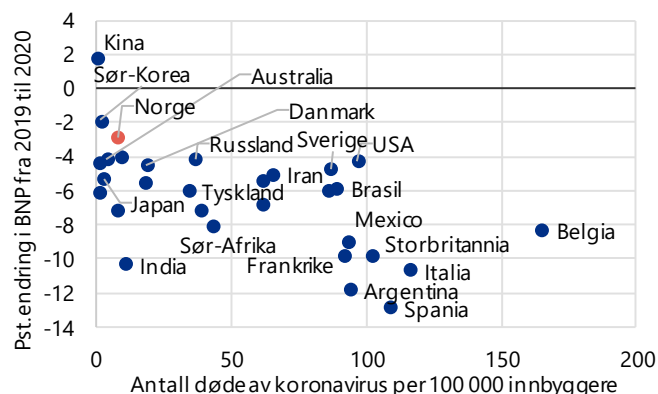
Mot slutten av neste år venter vi at marsjfarten rundt oss vil avta mot en mer normal veksttakt. Dét innebærer at aktiviteten innenfor vår anslagshorisont ikke vil vende tilbake til vekstbanen før koronakrisen. Viruset vil således ha påført økonomiene et varig tap. Dette tapet er svært skjevt fordelt. I første rekke har koronakrisen rammet personrettet tjenesteyting, og de som jobber der. I vareproduserende næringer har aktiviteten holdt seg godt oppe, det samme er tilfellet for de tjenesteytende næringene som har kunnet relokalisere produksjon til millioner av hjemmekontor.

Utviklingen i norsk økonomi over de siste tolv månedene har rent forløpsmessig liknet mye på utviklingen rundt oss, men Norge har både helsemessig og økonomisk sett har kommet bedre ut av krisen enn de fleste andre land.

Etter at landet stengte ned for ett år siden, falt aktiviteten med 11 prosent fra februar til april, før delvis og gradvis gjenåpning ga et kraftig oppsving i aktiviteten i mai og juni. Deretter avtok farten utover høsten, før den andre smittebølgen og nye smitteverntiltak ga vekststans rundt årsskiftet. I desember var

likevel det meste av nedgangen i fjor var reversert, og Fastlands-BNP lå da bare 1,1 prosent under februarnivået. For året som helhet falt Fastlands-BNP med 2,5 prosent. Som figuren under viser, hadde de fleste land større fall i aktiviteten enn dette.

**BNP\* og døde av koronavirus\*\***



\*Målt i faste priser og lokal valuta. \*\*Antall døde i 2020 som andel av befolkning (2019-tall). Kilde: Refinitiv Datastream / IMF WEO / WHO / NHO

Figuren viser at Norge i fjor var ett av landene med lavest koronadødsfall per innbygger. I Sverige var de relative dødstallene om lag ti ganger høyere. Slik sett lyktes Norge godt, både i bekjempelsen av selve pandemien, og i håndteringen av de økonomiske konsekvensene av den. Sistnevnte handler grovt sett om to forhold.

For det første har Norge en næringsstruktur som gjorde det mulig for svært mange å ta med seg arbeidet sitt hjem. Anslagsvis 40 prosent av jobbene i Norge kan gjøres hjemmefra, og som nærmere beskrevet i temadelen, oppgir rundt to av tre av våre medlemsbedrifter at de har hatt ansatte på hjemmekontor under pandemien.

For det andre ble politikken lagt om i mer ekspansiv retning. Renten ble raskt kuttet fra 1½ til 0 prosent, som både ga husholdningene mer å rutte med, og bidro til å fyre opp boligetterpørsel og -priser, og i neste runde boligbygging. Dernest bidro budsjettpolitikken både gjennom såkalte automatiske stabilisatorer og en rekke krisepakker til å opprettholde inntekter og likviditet i bedrifter og husholdninger. Regjeringen anslår at det i 2020 og 2021 samlet vil bli brukt 240 milliarder oljekroner for å holde aktiviteten oppe. Dette tilsvarer rundt 8 prosent av Fastlands-BNP, men gir et misledende inntrykk av størrelsen på den budsjettpolitiske impulsen, siden mye av dette er kompensasjon for tapte inntekter, som på grunn av smittevernrestriksjoner ikke kan omsettes i økt etterspørsel her og nå. Inkluderes også de auto-

matiske stabilisatorene det samlede uttaket fra oljefondet på 370 mrd. kroner, som følgelig har redusert det mulige årlige permanentuttaket fra oljefondet med 11 mrd. kroner. Deler av regningen for krisen sendes slik sett til kommende generasjoner.

Utviklingen i arbeidsledigheten har fulgt utviklingen i økonomien. Sammen med lempeligere permitteringsvilkår bidro nedstengningen til en brå firedobling av antall helt eller delvis ledige, hvoretter gjenåpningen bidro til en halvering frem mot sensommeren. Deretter synes ledigheten å ha stabilisert seg på nivåer rundt det dobbelte av førkrisenivået. Etersom tiden går, øker også andelen langtidsledige, og dermed faren for at enkelte ikke vil komme tilbake i jobb i det hele tatt. I så fall vil ikke krisen påføre oss et tap bare her og nå, men også på lengre sikt, ettersom varig utenforskap betyr mindre arbeidsformue, lavere vekstpotensial og svakere statsfinanser. I tillegg kommer effektene av at skoleelver i alle aldre har hatt et begrenset og betydelig endret undervisningstilbud gjennom pandemien.

Verken nedgangen i aktiviteten eller økningen i ledigheten har vært jevnt fordelt. Mens aktiviteten i de fleste næringene i desember lå ganske nært nivået i februar, lå noen 30-40 prosent under. Ikke overraskende har ledigheten økt mest for folk med bakgrunn fra de samme næringene. Og felles for mange av de med høy ledighet er kort utdanning og/eller erfaring, som gjør dem enda mer utsatte ved langvarig ledighet.

Næringslivets økonomibarometer (NØB) bekrefter flerhastighetsoppvinget. I første kvartal var det i vår medlemsmasse ganske nøyaktig like mange som vurderte situasjonen som god, som anså den som dårlig. Men der eksempelvis varehandel var godt på plussiden, lå reiselivsbedriftene solid på minussiden. Noe tilsvarende gjelder for fremtidsutsiktene, men der er situasjonen blitt merkbart lysere siden forrige undersøkelse, tatt opp i novembermørket.

Det mener vi også at det er gode grunner til. Sommeren har rykket tre måneder nærmere. Vaksineprogrammet er i gang. De fleste er kommet gjennom krisen med jobb og inntekt i behold, og vel så det. Gjenåpningen vil løfte etterspørselen også hos oss. Etter en svak start på året, regner vi med at aktiviteten vil skyte fart i andre halvår, og at Fastlands-BNP vil vokse med 3,2 prosent fra 2020 til 2021. De to neste årene venter vi en vekst på henholdsvis 3 og 2,2 prosent. Dette vil bringe ledigheten videre ned, til et gjennomsnittsnivå på 3,7 prosent i 2023.

Spesialtemaet i denne rapporten er en nærmere studie av bruken av hjemmekontor under pandemien, mulig bruk etter pandemien, og mulige konsekvenser av dette. Rundt to av tre av våre medlemsbedrifter har benyttet seg av hjemmekontor under koronakrisen, og rundt halvparten tror de vil fortsette å gjøre det også etterpå. Men der to av fem hadde ansatte på hjemmekontor tre dager eller mer under koronakrisen, ser bare under halvparten av dette at de vil ha like utstrakt bruk etter koronakrisen. Og erfaringene er åpenbart blandede. Bare svært få tror det har påvirket produktiviteten positivt. Flere tror det har senket produktiviteten. På den andre siden

er det færre som tror de har blitt mindre kreative enn som tror at kreativiteten har økt. Samtidig er det store variasjoner mellom bransjer, som reflekterer både variasjon i arbeidsoppgaver og forutsetningene for å løse disse hjemmefra. Og alle bransjene har blitt mer digitale enn før, og alle vil bruke digitale møter mer enn før. Derfor kan vi være ganske trygge på hovedkonklusjonen: Mer av arbeidet vil bli utført hjemmefra fremover, og flere møter vil bli tatt digitalt, og ikke fysisk, men hjemmekontoret er likevel ikke for alle, alltid.

## Prognoser

	Nasjonal- regnskapet	Anslag makroøkonomiske hovedstørrelser		
		2020	2021	2022
Konsum i husholdninger mv.	-7,6	5,3	6,7	2,3
Konsum i offentlig forvaltning	1,7	2,8	1,0	1,0
Bruttoinvestering i fast realkapital	-3,9	1,4	2,0	2,9
- Utvinning og rørtransport	-4,9	-5,0	-9,0	5,0
- Fastlands-Norge	-3,9	2,9	4,5	2,5
- Næringer	-6,3	-0,5	6,1	2,7
- Boliger (husholdninger)	-4,0	4,9	5,9	3,2
- Offentlig forvaltning	-0,3	6,0	1,0	1,5
Etterspørsel fra Fastlands- Norge (ekskl. lagerendringer)	-4,2	4,0	4,6	2,0
Eksport i alt	-0,9	3,9	6,4	3,4
Tradisjonelle varer	-2,3	5,3	3,9	1,9
Råolje og naturgass	9,5	1,3	5,6	3,7
Import i alt	-12,2	5,6	8,6	3,6
Bruttonasjonalprodukt	-0,8	3,4	3,7	2,5
BNP Fastlands-Norge	-2,5	3,2	3,0	2,2
Sysselsetting	-1,3	0,5	2,2	1,4
Arbeidsledighet (AKU)	4,7	4,6	3,9	3,7
Registrert ledighet + tiltak (NAV)	5,4	4,0	2,8	2,4
Årslønn	3,1			
Konsumpriser	1,3	2,6*		
Boligpriser	3,9	6,8	5,0	1,9
Pengemarkedsrente	0,7	0,4	1,0	1,4

\*TBUs anslag, foreløpig hovedrapport 2021.

Redaksjonen ble avsluttet 5. mars 2021.

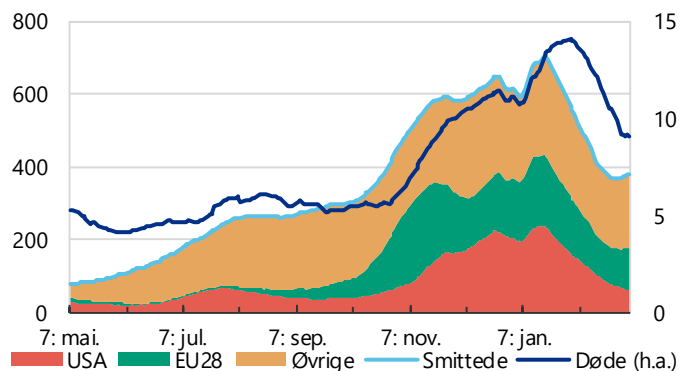
# 1. Internasjonale forutsetninger

## 1.1. Smitte, vaksiner og tiltaksbyrde

Globalt har antallet nye registrerte smittetilfeller av koronavirus hatt en bratt nedgang den siste måneden, jf. figuren under. Nye og mer smittsomme varianter av koronavirus har medført at flere europeiske land har strammet inn smitteverntiltakene for å begrense smitteutbredelsen. Vaksineutrullingene har trolig også bidratt til å trekke smittetallene ned. Israel leder an i vaksineringsen. Vel halvparten av landets befolkning har mottatt minst én vaksinedose. Blant de større landene er Storbritannia og USA kommet lengst. EU henger litt etter. Det skyldes dels at de to førstnevnte landene ga grønt lys til de første vaksinene tidligere enn EU, dels lavere leveranser av vaksiner til EU enn forventet. Fremover er det ventet at vaksineringsen vil skyte ytterligere fart som følge av en ventet økning i antall produserte og leverte vaksiner. De første månedene har i noen grad vært preget av flaskehals i produksjonslinjene, men etter hvert som produksjonskapasiteten økes vil tilgjengeligheten av vaksiner også økes.

### Verden: Koronasmittede og -døde

Nye tilfeller, 1 000. 14-dagers glidende gjennomsnitt



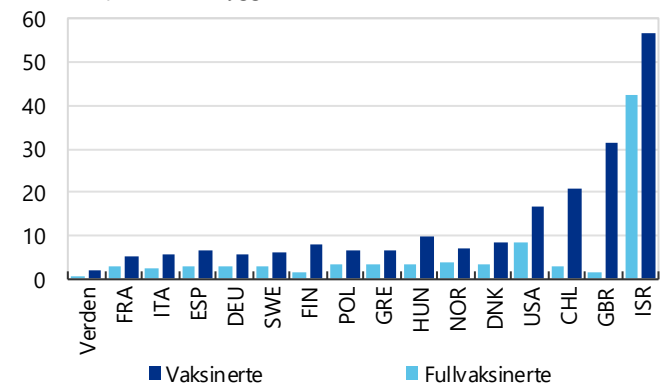
Data per 05-03-2021

Kilde: Refinitiv Datastream / WHO / NHO

I våre anslag legger vi til grunn at alle risikogrupper og helsepersonell i de største økonomiene vil bli vaksinert før sommeren i år. For resten av den voksne befolkningen vil vaksineringsen ta noe lenger tid. Overordnet antas vaksinen å være allment tilgjengelig i løpet av tredje kvartal 2021 i de fleste industriland. Således er vaksineringsstidspunktet skjøvet et par måneder ut i tid relativt til forutsetningen som lå til grunn i *Økonomisk overblikk 4/2020*.

### Vaksinerte

Personer per 100 innbyggere



Data per 04-03-2021

Kilde: Refinitiv Datastream / Our World in Data / NHO

Etter hvert som flere blir vaksinert vil behovet for smitteverntiltak avta. Tiltaksbyrden antas derfor å gradvis kunne avta frem mot sommeren og videre gjennom året. Når vaksinen er allment tilgjengelig og etter hvert som majoriteten av den voksne befolkningen er ferdig vaksinert, vil brorparten av gjestående smitteverntiltak kunne fjernes.

Forutsetningene er beheftet med usikkerhet. Utviklingen med tanke på smitte, vaksineringsen og tiltaksbyrde kan skje både raskere og tregere enn vi legger opp til. De to mest avgjørende faktorene er (i) smittetrykket i befolkningen og (ii) vaksinene, herunder vaksineutrullingene.

Smittetrykket avhenger i stor grad av om hvorvidt utformingen av smitteverntiltakene evner å effektivt hindre smitte. Effektiviteten i tiltakene vil også avhenge av befolkningens etterlevelse av innførte tiltak. Etterlevelsen vil også kunne være betinget av tilliten befolkningen har til myndighetene. Testing, isolasjon, sporing og karantene (TISK), vil fortsette å spille en viktig rolle i å begrense og hindre større smitteutbrudd. I tillegg vil mutasjoner av koronavirus, som kan være mer smittsomme eller mer resistente mot vaksinene, spille inn. Sesongvariasjoner kan også påvirke viruset og smitterisiko.

Den andre usikkerhetsfaktoren knytter seg til vaksinene. Vaksineutrullingene i stor grad bestemmes av tilgjengeligheten til vaksinene. Godkjenning av flere vaksinekandidater vil kunne øke tilbudssiden og tilgjengeligheten av vaksiner. På den annen side vil flaskehals i produksjonen, f.eks. begrenset kapasitet eller manglende tilgang på innsatsfaktorer, kunne redusere antallet vaksinedoser som leveres.

Samtidig er det noen mer grunnleggende usikkerhetsfaktorer knyttet til vaksiner som kan få betydning. De gjelder bl.a. effektiviteten av vaksiner mot nye mutasjoner av koronavirus, hvor mange som må vaksineres før man oppnår flokkimmunitet, varigheten av immunitet og mulige bivirkninger av vaksiner som reduserer andelen av befolkningen som vaksinerer seg.

## 1.2. Internasjonal økonomi

En ny variant av koronavirus, som ble oppdaget i Kina på tampen av 2019, preget verden gjennom fjoråret. Pandemien har så langt medført vel 100 millioner registrerte smittetilfeller og nærmere 2,5 millioner døde, ifølge tall fra Verdens helseorganisasjon (WHO). Utover de menneskelige kostnadene har pandemien også påført verdensøkonomien det dypeste tilbakeslaget i nyere tid. I fjor krympet globalt BNP 3,5 prosent, ifølge Det internasjonale pengefondet (IMF). Til sammenligning falt den globale verdiskapingen bare 0,1 prosent under finanskrisen for drøyt ti år siden. Mens krisen den gang var forårsaket av uro i finansmarkedene etter forutgående gjeldsoppbygging, skyldtes nedturen i fjor myndighetenes nedstengning av samfunnet i møte med en global helsekrise. Vaksiner bringer således med seg et håp om en løsning på helsekrisen, slik at smittverntiltakene kan lempes og aktiviteten kan gjenopptas i løpet av året. Globalt BNP anslås å øke med 5,5 prosent i år og 4,2 prosent neste år, jf. tabellen under.

Handelspartneraggregatet ble tynget av at våre viktigste handelspartnere primært består av europeiske industriland, som ble relativt sett hardt rammet av koronakrisen. De to neste årene ventes imidlertid veksten å ta seg betydelig opp, slik at handelspartnerens BNP ventes å være tilbake på førkrisenivå ved utgangen av 2021, jf. figuren under.

Oppsvinget internasjonalt vil være med på å støtte opp under aktivitetveksten også her hjemme. Det er samtidig verdt å understreke at internasjonal handel har klart seg bedre under koronakrisen enn den gjorde under finanskrisen. Riktignok falt handelen om lag like mye under begge kriser, men gjeninnhentingene har skjedd raskere. Mens det tok vel to år før handelen hentet seg inn igjen etter finanskrisen, tok det kun elleve måneder før handelen var tilbake på førkrisenivåer denne gangen, jf. figuren under. En viktig forklaring er inntektssiden til husholdningene har vært mindre rammet av denne krisen,

bl.a. fordi at myndighetene i mange land har støttet opp under inntektene, særlig i USA og andre vestlige land. Det har bidratt til å holde etterspørselen oppe, særlig for varer. I tillegg fikk Kina, verdens største industrinasjon, relativt tidlig kontroll på pandemien, og kunne derfor gjenåpne økonomien allerede tidlig i andre kvartal i fjor. At handelen har klart seg bedre enn tidligere antatt, har isolert sett bidratt til en oppjustering av handelsanslagene siden forrige rapport. De proteksjonistiske strømningene som har preget internasjonal handel de siste årene antas imidlertid å igjen komme i forgrunnen mot slutten av prognoseperioden.

Tabell: BNP-anslag

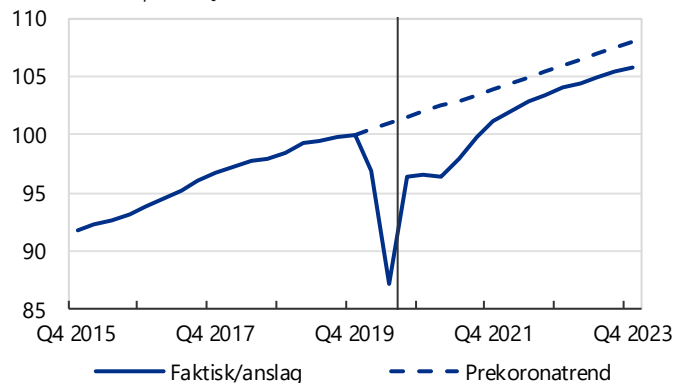
	Andel		Prosentvis endring år/år		
	2020	2020	2021	2022	2023
Verden	100,0	-3,5	5,6	4,3	3,0
Industriland	42,5	-4,9	4,6	3,9	1,8
USA	16,0	-3,5	5,7	4,0	1,8
Eurosonen	12,0	-7,3	4,5	4,1	1,7
Tyskland	3,4	-5,4	3,5	3,8	#I/T
Frankrike	2,3	-9,0	5,5	3,6	#I/T
Italia	1,9	-9,3	4,3	3,9	#I/T
Spania	1,4	-11,2	5,7	5,7	#I/T
Storbritannia	2,3	-10,0	4,5	6,0	2,1
Sverige	0,4	-4,8	3,0	3,4	1,8
Danmark	0,3	-4,5	2,9	3,0	2,0
Japan	4,0	-5,1	2,3	2,3	#I/T
Vekstøkonomier	57,5	-2,5	6,3	4,7	#I/T
Kina	18,6	2,3	8,2	5,0	5,0
India	6,7	-8,0	11,1	6,2	#I/T
Russland	3,1	-3,6	2,8	2,7	#I/T
Brasil	2,4	-4,5	3,4	2,6	#I/T
Handelspartnere*		-5,6	4,7	4,3	2,0

\*USA, eurosonen, Storbritannia, Sverige, Kina. Eksportvekter fra 2019.

Kilde: Refinitiv Datastream / IMF / Consensus Economics / NHO

### Norges handelspartnere\*: BNP

Volumindeks, 2019Q4=100



\*USA, eurosonen, Storbritannia, Sverige og Kina. Faste eksportvekter fra 2019.

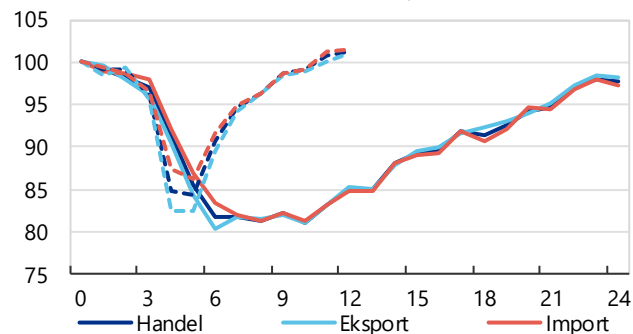
Kilde: Refinitiv Datastream / Norwegian Aggregate Model (NAM) / NHO



## Internasjonal handel\*

Volumindeks, 100= startpkt krise. 0= startmnd krise

Finanskrisen: Heltrukket. Koronakrisen: Stiplet



\*Handel med varer. X-aksen viser antall måneder siden krisestart. For finanskrisen august 2008. For koronakrisen desember 2019.

Kilde: Refinitiv Datastream / CPB / NHO

Nedstengningen rammet også råvaremarkedene, så som metaller, energivarer mv. Mange råvarer, f.eks. metaller, er viktige innsatsfaktorer i industriproduksjon. For energiråvarer, som olje, er et viktig bruksområde transport. Lavere aktivitet og mindre mobilitet resulterte i at råvareprisene, spesielt energiprisene, raste. Etter hvert som aktiviteten gradvis skjøt fart tok også etterspørselen seg opp, spesielt for varer. Særlig bidro den tidlige gjenåpningen av Kina, som er verdens desidert største forbruker av råvarer, til at råvareprisene har løftet seg. Industriaktiviteten i industrilandene har også tiltatt. Innkjøpssjefindeksene (PMI) i industrien har siden august ligget over 50, som indikerer høyere aktivitet.

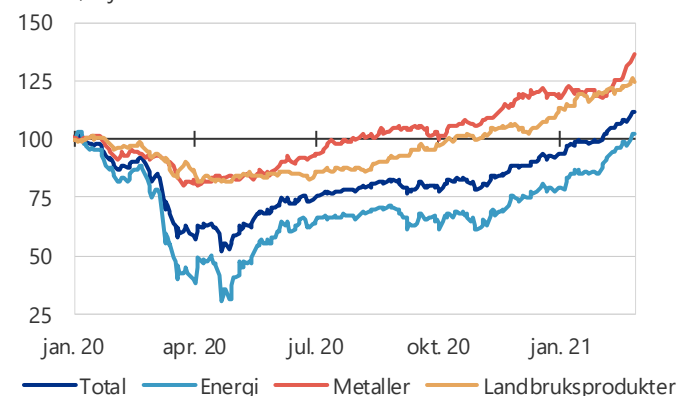
Oljeprisen har også steget kraftig de siste par månedene. Nå selges et fat nordsjøolje for om lag USD 67 per fat, en økning på 30 prosent bare siden nyttår. Høyere priser henger sammen med høyere aktivitet og etterspørsel, så vel som oljeproduksjonskuttavtalen i OPEC+.<sup>1</sup> Andre oljeproduiserende land, deriblant Norge, gjennomførte også aktive produksjonskutt i fjor. Produksjonskuttene skal skape bedre balanse mellom tilbud og etterspørsel. OPEC+ sin seneste kuttavtale tar vekk vel 7 millioner fat olje fra markedet hver dag. Avtalen legger opp til at partene på månedlig basis skal vurdere tilstanden i oljemarkedet og behovet for videre tilpasning, men legger ikke opp til større endringer i den månedlige produksjonen enn det som tilsvarer et tilsig på maksimalt 0,5 millioner fat per dag. I tillegg har energiprisene blitt drevet oppover av blant annet kaldere vær og at de nye nedstengningene i vinter tynget den økonomiske aktiviteten og mobiliteten mindre

<sup>1</sup> Alliansen består av OPEC-landene og samarbeidspartnere (Aserbajdsjan, Bahrain, Brunei, Kasakhstan, Malaysia, Mexico, Oman, Russland, Sudan og Sør-Sudan).

enn ventet. De høyere prisene og den økte etterspørselen vil kunne medføre at OPEC+ delvis reverserer sine kutt, for å ikke miste markedsandeler. Prisene er nå tilstrekkelig høye til at det er lønnsomt for amerikanske skiferoljeprodusenter å øke produksjonen. Vi legger nå til grunn at prisene vil være om lag USD 60 per fat ut prognoseperioden.

## S&P GSCI: Råvareprisindekser

Indeks, 1. jan 2020=100



Kilde: Refinitiv Datastream / NHO

## Oljepris og terminpriser

USD/fat



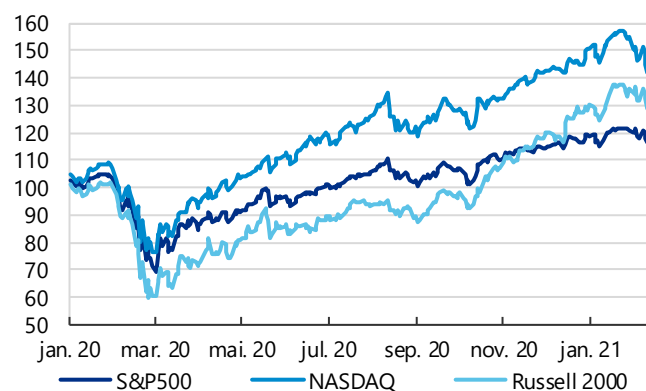
Kilde: Refinitiv Datastream / ICE London / NHO

Mens realøkonomien har blitt satt kraftig tilbake av pandemien det siste året, har utviklingen i finansmarkedene vært frisk. Den amerikanske aksjekursindeksen S&P 500, som inneholder 500 store selskaper, falt om lag 30 prosent i løpet av våren i fjor, men hentet inn hele nedgangen innen september. Ved inngangen til mars i år er kursen om lag 20 prosent høyere enn for ett år siden, rett før pandemien lammet industrilandene. Risikopåslagene i penge- og markedsrentene er kommet ned til førkrisenivåer. Pengemarkeds påslaget brukes ofte som en indikator

på stress i finansmarkedene. Rentekutt og sentralbankenes massive støttekjøp av aktiva, såkalte kvantitative lettelser, har bidratt til dette. Lavere renter og risikopåslag har sikret husholdninger, bedrifter og myndigheter lempeligere tilgang på kreditt. Det har forhindret at realøkonomien har blitt satt ytterligere tilbake. På den annen side oppmuntrer lave renter og billig kreditt til økt gjeldsopptak og høyere risikovilje. Det kan medføre at finansielle ubalanser bygger seg opp i økonomien. Samtidig har oppgangen i de lange rentene og høyere inflasjonsforventninger tynget aksjemarkedene noe de siste ukene, jf figuren under.

### USA: Aksjemarked

Indeks, 1.1.2020=100



Kilde: Refinitiv Datastream / NHO

## 1.3. USA

Tilbakeslaget i amerikansk økonomi har vært relativt mildt sammenlignet med andre industriland. BNP vokste 4,1 prosent, målt som årlig rate, fra tredje til fjerde kvartal. Fasiten for hele fjoråret ble et fall i verdiskapingen på 3,5 prosent. Oppgangen ble drevet av økt varekonsum og økte investeringer. Varekonsumet var i fjerde kvartal i fjor nesten 7 prosent høyere enn i fjerde kvartal 2019. Varige forbruksvarer, som f.eks. biler, og varer knyttet til oppussing (materialer o.l.) har hatt en betydelig økning. På den annen side har tjenestekonsumet hentet seg mindre inn, og var knapt 7 prosent under nivået i fjerde kvartal 2019. Det skyldes at det fremdeles er restriksjoner på deler av tjenestesektoren. I samme tidsrom har investeringene økt drøyt 2 prosent, særlig drevet av boliginvesteringene.

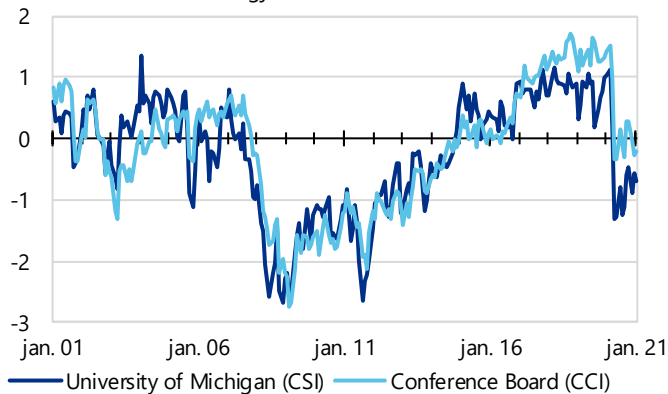
Privat forbruk utgjør nesten 70 prosent av BNP i USA, og er slik sett den viktigste vekstmotoren for amerikansk økonomi. En viktig årsak til at økonomien har klart seg relativt godt gjennom krisen, er den økonomiske tiltakspakken (CARES Act) som bi-

dro til å erstatte inntektsbortfallet for husholdningene da økonomien stengte ned. En stor del av støtten, som hadde en totalramme på USD 2 200 mrd., ble gitt som engangsutbetalinger til husholdninger og gunstigere arbeidsledighetstrygd. Ordningene bidro til at husholdningenes disponible inntekt økte i fjor. I slutten av desember ble Kongressen enige om en ny krisepakke på USD 900 mrd., som vil videreføre mange av ordningene frem til og med første kvartal 2021. President Biden har også foreslått ytterligere finanspolitisk stimulans, med en pakke på USD 1 900 mrd. Kongressen forhandler for tiden om detaljene, men med demokratenes kontroll i begge kamrene synes det sannsynlig at det blir flertall for ytterligere finanspolitisk stimulans. Bidens krisepakke vil øke utbetalingene til amerikanske husholdninger og videreføre flere ordninger til og med tredje kvartal i år. Kongressens partinøytrale budsjettkontor (CBO) anslår det føderale budsjettunderskuddet til 10,3 prosent av BNP i 2021, knappe fem prosentenheter lavere enn i fjor. Dette inkluderer imidlertid ikke Bidens foreslåtte krisepakke, som vil øke underskuddet med ytterligere 8 prosent av BNP i år. Finanspolitikken vil dermed fortsette å støtte opp under veksten i amerikansk økonomi, og er en viktig årsak til at vekstanslagene er oppjustert siden sist.

Ikke overraskende har forbrukertilliten også falt det siste året. Målt som standardavvik fra langsiktig gjennomsnitt er stemningen blant husholdningene likevel på langt nær like dårlig som etter finanskrisen, jf. figuren under. En viktig forklaring er de generøse støtteordningene. Etter hvert som krisetiltakene avsluttes vil forbrukertilliten i større grad avhenge av arbeidsmarkedet. Den siste tiden har bedringen i sysselsettingen stanset opp. I desember og januar forsvant til sammen 178 000 jobber utenom jordbruket, og antall nye dagpengesøknader (initial claims) har ligget over 800 000 i uka siden nyttår. Antall sysselsatte personer var i januar 8,6 millioner lavere enn ett år før. Ledigheten har riktignok avtatt fra 14,8 prosent i april i fjor til 6,3 prosent i januar i år, som ikke bare skyldes jobbvekst, men også at mange har trukket seg ut av arbeidsstyrken. Andelen av befolkningen i arbeidsfør alder som enten er i jobb eller aktivt søker jobb (arbeidsstyrken) var i januar 61 prosent. Det er to prosentenheter lavere enn før koronakrisen, som tilsvarer i underkant av 5 millioner personer. Således kan de offisielle ledighetstallene gi inntrykk av at det går bedre i amerikansk økonomi enn det trolig gjør.

## USA: Forbrukertillit

Totalindeks. Std.avvik fra gjennomsnitt siste 40 år

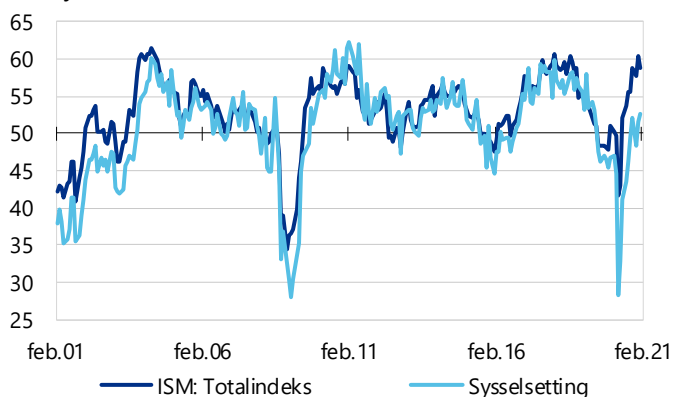


Kilde: Refinitiv Datastream / University of Michigan / NHO

Stemningen blant bedriftene er bedre. ISMs innkjøpssjefindeks for industribedriftene har siden juni vært over 50, som indikerer økt aktivitet. I januar hadde produksjonen nesten utlignet fallet i fjor, ifølge data fra sentralbanken. Høyere aktivitet i bedriftssektoren drar også med seg sysselsettingen, slik ISM-delindeksen for sysselsetting tyder på, jf. figuren under. Flere bedrifter har også fått økonomisk støtte fra myndighetene. De større bedriftene, som blant annet finansierer seg i obligasjonsmarkedet, har dratt nytte av sentralbankens rentekutt og likviditetsordninger, som har bidratt til å senke finansieringskostnadene. Små og mellomstore bedrifter, som i større grad har banklån, har også dratt nytte av lavere lånekostnader, så vel som egne offentlige låneprogrammer, slik som f.eks. sentralbankens Main Street Lending Facility. I tillegg har det vært flere andre tiltak rettet mot mindre bedrifter, bl.a. Paycheck Protection Program som har vært en sentral del av de offentlige tiltakspakkene (jf. CARES Act), som gir støtte til bedrifter til lønninger eller andre faste kostnader.

## USA: Industritillit og -sysselsetting

Diffusjonsindeks



Kilde: Refinitiv Datastream / ISM / NHO

En mindre nedgang i økonomien i 2020 enn ventet, forventninger om at mye aktivitet vil kunne gjenopptas i løpet av året etter hvert som befolkningen vaksineres og en kraftig finanspolitisk impuls har bidratt til at også de lange rentene har løftet seg. Bare den siste måneden har den amerikanske tiårsrenten steget om lag 50 basispunkter, til 1,5 prosent. At markedet priser inn høyere renter avspeiler forventninger til at den amerikanske økonomien skal gå bedre fremover. Høyere renter betyr også at lånekostnadene stiger. Og når renten stiger raskt, som nå, kan det skape uro i finansmarkedene. Sentralbanken har signalisert at den ikke vil heve rentene før situasjonen i arbeidsmarkedet har bedret seg vesentlig og inflasjonen har steget til 2 prosent. Rente-komiteens (FOMC) mediananslag fra desember er at første renteheving først kommer etter 2023.

## USA: 10-års statsrenter

Prosent



## 1.4. ØMU

Det økonomiske tilbakeslaget i Europa har vært større enn i USA. BNP i eurosonen ramlet 6,8 prosent i 2020, og i fjerde kvartal 2020 var økonomien 5 prosent lavere enn fjerde kvartal året før. Tallene skjuler imidlertid store geografiske forskjeller. Mens aktiviteten i tysk økonomi i fjerde kvartal var 3,6 prosent lavere enn før koronakrisen, var aktiviteten i Spania drøyt 9 prosent lavere.

De geografiske forskjellene skyldes flere forhold. Dels handler det om hvor hardt landene er blitt rammet av selve koronaviruset og stramheten i smitteverntiltakene. Dels handler det om nærings-sammensetningen, ettersom f.eks. tysk økonomi har innslag av vareproduserende aktivitet som er mindre berørt av smitteverntiltak enn deler av tjenestesektoren. Sistnevnte sektor spiller en viktigere rolle i flere søreuropeiske land.

For eurosone samlet har også har den finanspolitiske responsen vært svakere enn i USA. IMF anslår budsjettunderskuddet i eurosone til 5 prosent av BNP i 2021, om lag en halvering av budsjettunderskuddet i fjor. I tillegg har innretningen av finanspolitikken vært konsentrert om støtte til bedrifter heller enn direkte støtte til privatpersoner. Dette avspeiler at Europa har mer utviklede velferdsordninger, f.eks. i forbindelse med ledighet, og dessuten et stivere arbeidsmarked, med mindre variasjon i sysselsettingen over konjunktorene. Økonomisk støtte til bedrifter, bl.a. lønnsstøtte og lempeligere regler i permitteringsregelverk, har medvirket til at ledigheten har økt lite. I desember var arbeidsledigheten i eurosone 8,3 prosent, mot 7,2 prosent i februar 2020. Selv om det kun har vært mindre utslag i ledighetstallene, skjuler den offisielle statistikken at det er betydelig slakk i arbeidsmarkedet. Antall utførte timeverk var i tredje kvartal i fjor 7,5 prosent lavere enn fjerde kvartal 2019, viser sesongjusterte tall fra Den europeiske sentralbanken (ECB). I tillegg er fremdeles mange arbeidstakere omfattet av ulike korttidsarbeidsordninger. I Tyskland var det i november 2,2 millioner arbeidstakere i slike ordninger (*Kurzarbeit*), langt flere enn under finanskrisen, jf. figuren under. Denne typen ordninger kan være gunstige ved brå og kortvarige økonomiske sjokk. I møte med langvarige og strukturelle sjokk som endrer atferdsmønstre, vil imidlertid slike tiltak kunne ha en "innlåsingseffekt" på arbeidskraften og hindre omstilling. Slike effekter vil kunne redusere det langsiktige vekstpotensialet i økonomien.

### Tyskland: Kurzarbeit

Arbeidstakere under korttidsarbeidsordninger, 1 000



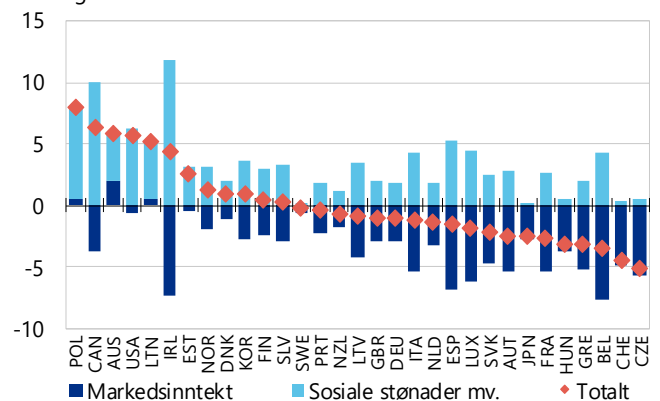
Kilde: Refinitiv Datastream / Bundesagentur für Arbeit / NHO

At mange arbeidstakere ikke har mistet jobben og at man har et sikkerhetsnett, har nok bidratt til at forbrukertilliten ikke har falt mer. Forbrukertilliten er likevel lavere enn normalt. Her kan det også nevnes

at mens husholdningenes disponible inntekt har økt i USA, har den falt i flere land i eurosone, jf. figuren under. Det er trolig en viktig årsak til at etterspørselen er blitt satt mer tilbake i Europa. Detaljhandelen var i desember i fjor 0,5 prosent lavere enn i januar 2020. Utviklingen er langt mer moderat enn tilfellet er i bl.a. USA og Norge. Imidlertid økte også spareraten i eurosone betydelig i 2020, og var i tredje kvartal 17 prosent. Gjenåpning av økonomien betyr økte forbruksmuligheter, og med oppsparte buffere vil det kunne løfte konsumet betydelig i år og neste år.

### Husholdningenes disponible inntekt

Bidrag i 2020. Prosentenheter



Kilde: OECD, Economic Outlook 2-2020 / NHO

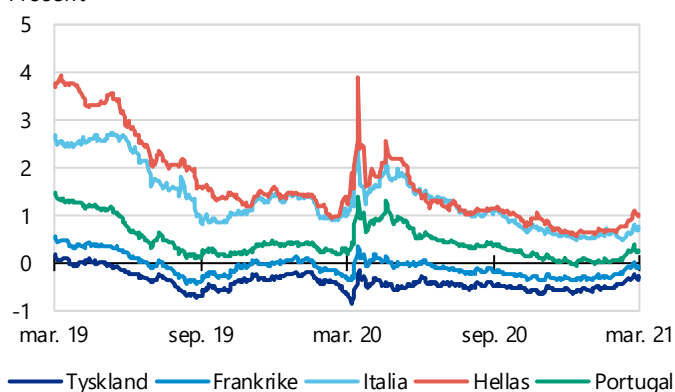
EU ble i fjor sommer enige om en gjenreisningspakke, NextGenerationEU (NGEU). Totalrammen på NGEU er EUR 750 mrd., hvorav EUR 390 mrd. skal gis som overføringer til medlemslandene (til forskjell fra lån). Gjenreisningspakken gjelder for perioden 2021-23, og 70 prosent av totalrammen skal anvendes de to første årene. Pakken er innrettet slik at de hardest rammede landene vil motta mest støtte. Hovedkomponenten i NGEU, Recovery and Resiliency Facility (RRF), skal stimulere til økte offentlige investeringer og reformer. Utbetaling av midlene er imidlertid betinget av at de nasjonale planene er i tråd med retningslinjene slik at de kan godkjennes av Kommisjonen. Nasjonale myndigheter kan med andre ord ikke bruke pengene fritt. Utformingen av de nasjonale handlingsplanene har skapt uro i enkelte medlemsland. I Italia måtte statsminister Conte gå av etter uenigheter om innretning av den økonomiske politikken fremover. Tidligere sjef i ECB, Mario Draghi, har kommet inn som ny statsminister og skal lede landet ut av koronakrisen. Politiske spenninger vil i noen grad kunne forsinke utrulling av den finanspolitiske stimulansen i EU-landene. All den tid EUs tidsplan

betyr at midlene tidligst vil gjøres tilgjengelige fra i sommer av, vil det være kort tid til å bruke midlene i år. Flere av investeringsprosjektene vil først komme i gang for alvor neste år. De største virkningene vil derfor først komme i 2022. En tregere utrulling av midlene vil kunne gjøre gjeninnhentingene lenger og mer usikker. Samtidig vil eventuelle nye nasjonale økonomiske tiltak være en oppsidersisiko i anslagene.

Motstykket til økt offentlig pengebruk er mer statsgjeld. Mens lave renter holder lånekostnadene nede, kan en høyere gjeldsgrad øke sårbarheten for (raske) endringer i finansmarkedene. En viktig oppgave for ECB er å sikre at forholdene i finansmarkedene forblir både lempelige og stabile slik at forstyrrelser i finansøkonomien ikke smitter over på en allerede skjør realøkonomi. Den seneste tiden har imidlertid de lange rentene i Europa blitt trukket opp av økte amerikanske renter, jf. figuren under. Det virker således rimelig å anta at sentralbanken står parat til å komme med flere tiltak dersom de høyere rentene bidrar til å skape uro i europeiske finansmarkeder. ECBs innskuddsrente har ligget i ro på -0,5 prosent siden september 2019, men markedet priser inn en rente som er enda en tidel lavere. I desember utvidet ECB dessuten rammen for støttekjøpsprogrammet PEPP, Pandemic Emergency Purchase Programme, fra EUR 1 350 mrd. til EUR 1 850 mrd. Dette viser vilje og evne til å gjennomføre nødvendige nye tiltak.

#### Europa: 10-års statsrenter

Prosent



Kilde: Refinitiv Datastream / NHO

Prispresset i økonomien forventes å forholde seg moderat i prognoseperioden. Inflasjonen anslås til 1,2 prosent i år, men vil på kort sikt trolig være noe høyere enn dette som følge av betydelig høyere energipriser. Euroen (EUR) har styrket seg i underkant av 10 prosent vis-à-vis USD det siste året, og bidrar i

noen grad til å dempe den importerte prisveksten i eurosonen. Eurostyrkingen skyldes trolig den massive pengetrykningen i USA. Imidlertid vil et sterkere oppsving i USA enn i Europa trekke i retning av en svakere EUR fremover.

### 1.5. Storbritannia

Både helsemessig og økonomisk er Storbritannia et av de hardest rammede landene av koronapandemien. Ifølge foreløpige tall falt BNP med tett innpå 10 prosent i fjor. Godt over 4 millioner briter har blitt smittet, drøyt 122 000 har dødd. Overdødeligheten som følge av viruset er blant de høyeste i verden. Dette avspeiler at responsen i Storbritannia kom senere og var mindre enn i andre rike land.

Etter en første bølge på vårparten, tiltok smittetallene fra midten av september av, dabbet av to måneder senere, før den tredje, og mest alvorlige smittebølgen meldte seg fra begynnelsen av desember av. På det meste, i begynnelsen av januar, ble det nærmere 60 000 nye smittede og vel 1 000 dødsfall daglig. Samtidig annonserte regjeringen en nasjonal nedstengning, der de som kunne, ble bedt om å holde seg hjemme. Dette har brakt smitte- og dødstallene markant ned. Etter hvert har også vaksineringsprogrammet i noen grad bidratt til dette. Nærmere 30 prosent av innbyggerne er vaksinert, langt flere enn i de store EU-landene.

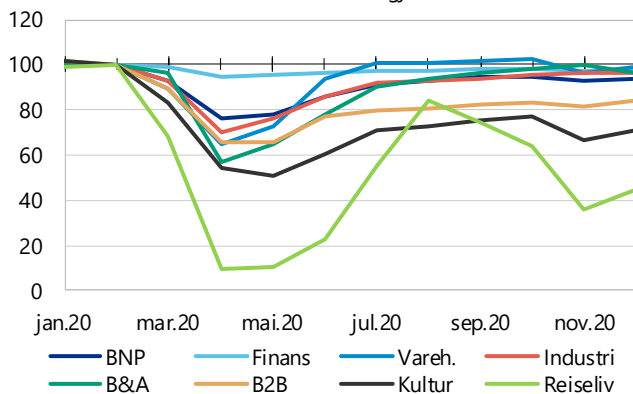
Nedstengningen har imidlertid store økonomiske kostnader. Ulike indikatorer på bevegelser på tog, buss og bane tyder på kraftig nedgang på nyåret, for så vidt akkurat som ønsket. Etter det beskjedne løftet i BNP på 1,0 prosent fra tredje til fjerde kvartal, tyder følgende tallene på at dette vil avløses av et kraftig fall i første kvartal. Men som i andre land vil lavere smittetall og vaksineringsprogrammet etter hvert gi grunnlag for gjenåpning og dermed et friskt oppsving i etterspørselen. Vi anslår nå en BNP-vekst i Storbritannia på 4,5 prosent i år, og 6 prosent i 2022, mot konsensusanslag på henholdsvis 4,2 og 5,6 prosent (med stor variasjon).

Som i andre land har pandemien og nedstengningene rammet de ulike næringene svært forskjellig. Mens reiseliv – overnatting og servering – produserte 91 prosent mindre i april enn i februar, var fallet i den viktige finanssektoren på mer moderate 5 prosent. Og mens mange næringer mer eller mindre hadde tatt igjen det tapte ved årsslutt, ga den andre og tredje smittebølgen en ny smell for

mange av de hardest rammede næringene. I desember lå aktiviteten i reiselivet 56 prosent under februar-nivået, kultur 29 prosent under, og forretningsmessig tjenesteyting 16 prosent under. Et sesongjustert fall i detalsjomssetningsvolumet på 8 prosent fra desember til januar, og ovennevnte mobilitetsdata, tyder på at aktiviteten samlet sett vil avta i januar vil bli lavere.

### Storbritannia: Bruttoprodukt

Volumindeks, februar 2020 = 100. Sesongjustert



Kilde: UK ONS / Refinitiv Datastream / NHO

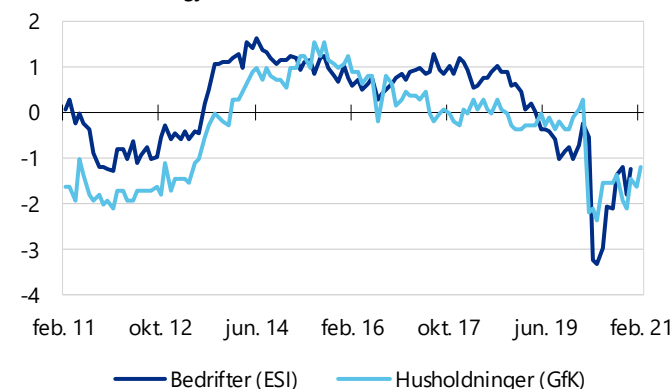
Stemningen i bedriftene reflekterer styrken i tilbakelaget. I april falt forventet produksjon i industrien til sitt laveste nivå i CBI-indeksens mer enn 40-årige historie. I juni noterte eksportordrene en tilsvarende bunnotering. Siden da har stemningen bedret seg, men i vinter sviktet den på ny. Bildet har vært likeartet i varehandel: Kraftig fall i våres, bedring over sommeren, og nytt fall de siste månedene.

Blant annet takket være statlige lånegarantier har tilgangen på kreditt gjennomgående vært rimelig god. I første fase av krisen hentet bedriftene inn mye kapital, både fra banker, obligasjonsmarkedet og aksjemarkedet. Etter en markant oppgang på vårparten i fjor, har risikopremiene på private lånepapirer gjennomgående vendt tilbake til førkrisenivåene. Men selv om finansmarkedene kan synes å ha lagt krisen bak seg, har ikke bedriftene gjort det. I Bank of Englands siste bedriftsundersøkelse venter bare hver fjerde bedrift at den koronarelaterte usikkerheten deres egen bedrift møter vil være borte ("resolved") innen utgangen av første halvår. Noen flere tror den er borte innen utgangen av året, men nesten fire av ti tror altså at den fortsatt vil være der også etter kommende årsskifte. Usikkerheten reflekteres i bedriftenes investeringslyst. I ulike undersøkelser ligger investeringsintensjonene 1-3 standardavvik under historiske gjennomsnitt, bare noe høyere enn under finanskrisen for vel ti år siden. Selv

om også investeringslysten ventelig vil ta seg opp når aktiviteten for øvrig gjør det, kan dette være et av de områdene som vil holde oppsvinget tilbake. I fjor falt bruttoinvesteringene (inklusive offentlig og boliger) med nesten 9 prosent, og lå i fjerde kvartal fortsatt drøyt 2 prosent under førstekvartalsnivået.

### Storbritannia: Bedrifts- og forbrukertillit

Standardavvik fra gjennomsnitt siste 30 år



Kilde: Thomson Reuters Datastream / NHO

Britiske husholdninger er stort sett misfornøyde. Gjennomgående er det flere negative enn positive svar. Men i fjor var stemningen særlig dårlig. I februar lå gjennomsnittet i GfKs undersøkelse på -7, i mai hadde indikatoren falt til -36, det svakeste siden januar 2009, under finanskrisen. Stemningen har tiltatt noe siden, men lå i februar fortsatt mer enn ett standardavvik under gjennomsnittet siste 30 år. Som vanlig også i andre land, er det makroindeksen – synet på landets økonomiske situasjon – som trekker mest ned. Et flertall av de spurte er optimistiske til sin egen økonomiske situasjon de neste tolv månedene. Tilsvarende har ONS, det nasjonale statistikkbyrået, siden april i fjor spurt britene om når de tror deres eget liv vil vende tilbake til normalen. I september i fjor svarte nesten halvparten mer enn ett år (og kanskje aldri), i januar kun fjerdeparten.

Etter et fall på 21 prosent fra første til andre kvartal, steg forbruket med 19 prosent i tredje, men var deretter uendret i fjerde, og lå følgelig da fortsatt mer enn 6 prosent under førstekvartalsnivået. Alt tyder på at gapet vil øke ytterligere i første kvartal i år. Med et ventet nytt fall på grunn av nedstengningen, vil gapet øke i første kvartal.

Også i Storbritannia har forbruket falt mye mer enn folks inntekter. Motsatsen er økt sparing. Bank of England anslo i sin siste pengepolitiske rapport at beholdningen av "overskuddssparing" ved utgangen av fjoråret utgjorde rundt GBP 125 milliarder. Dette

tilsvarer rundt 10 prosent av privat forbruk, og kan muliggjøre sterkere vekst i forbruket enn i folks inntekter når økonomien gjenåpnes. Noe av dette kan imidlertid også tyte ut i høyere prisvekst, dersom den oppdemmede etterspørselen gir høy kapasitetsutnyttning, for eksempel på spisesteder, slik at eierne får en mulighet til å ta igjen deler av de tapte inntektene.

Opprettholdte inntekter og rentefall har bidratt til å løfte boligprisene, som det siste året har steget med 6-7 prosent.

I lys av styrken i det britiske tilbakeslaget, har utslagene i arbeidsmarkedet vært forholdsvis beskjedne. Ifølge arbeidskraftundersøkelsen (LFS) falt personsysselsettingen bare med 1½ prosent fra fjerde kvartal 2019 til fjerde kvartal i fjor. Årsaken er i første rekke å finne i regjeringens lønnsstøtteprogram (CJRS – The Coronavirus Job Retention Scheme), der staten betaler 80 prosent av lønnen for timer som ikke arbeides, begrenset oppad til GBP 2 500 per måned. Slik beholder de ansatte jobben, og vil fortsatt regnes som sysselsatte i LFS. På det meste var rundt 9 millioner jobber – hver fjerde – omfattet av ordningen. Ordningen gjelder ut mars 2021.

Nedgangen i sysselsettingen har vært svært ulik for ulike grupper. Mens sysselsettingen for briter var mer eller mindre uendret fra fjerde kvartal 2019 til samme kvartal i fjor, falt den med 21 prosent for EU-borgere i alt og med hele 31 prosent for personer fra de østeuropeiske EU8-landene.<sup>2</sup> Og mens antall heltidsjobber har økt, har antall deltidsjobber og selvstendige gått ned.

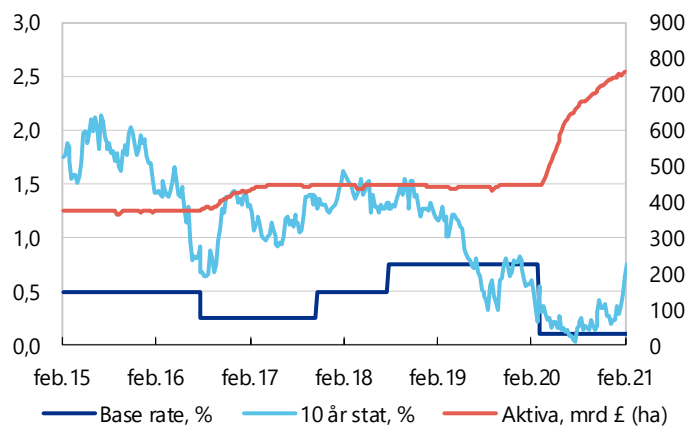
Først når en person ikke har noe inntektsgivende arbeid og aktivt søker betalt arbeid regnes vedkommende som arbeidssøkende. Dermed bidrar CJRS også til å holde ledigheten nede. I november var LFS-ledighetsraten 5,1 prosent, bare drøyt 1 prosentenheter over førkrisenivået. Utslagene er vesentlig større i den registrerte ledigheten (claimant count), der antallet er mer enn doblet siden utgangen av februar i fjor, til 2,6 millioner, tilsvarende 7,3 prosent av arbeidsstyrken.

At krisen har rammet skjevt, vises også i lønningene, som i desember lå 4,6 prosent høyere enn ett år tidligere. Dette er ikke lønnsvekst for sammenliknbare grupper, men endringen i gjennomsnittlig utbetalt

lønn for hele økonomien, som avspeiler at det har blitt relativt sett flere høytlønte. Inflasjonstrykket er fortsatt lavt, med en kjerneprisvekst i januar på forsiktede 1,4 prosent, helt på linje med gjennomsnittet siste år.

Bank of England kuttet styringsrenten fra 0,75 til 0,25 prosent 10. mars, og videre til 0,1 prosent 19. mars. Siden da har bankens pengepolitiske komité (MPC) holdt renten på dette nivået. Så også enstemmig på siste rentemøte, 3. februar i år. Krisen fikk dessuten Bank of England til å revitalisere sine aktivkjøpsprogrammer. Siden utgangen av mars i fjor og frem til februar har Bank of England økt sine kjøp av verdipapirer med GBP 323 mrd., som tilsvarer en økning på 73 prosent. På siste rentemøte opprettholdt banken rammen for samlede aktivkjøp til GBP 875 mrd.

UK: Bank of England



Kilde: Refinitiv Datastream / NHO

Som følge av finanskrisen og tilbakeslaget som fulgte, ble Storbritannias offentlige gjeldsrate omtrent doblet, til 87 prosent av BNP. Siden da har myndighetene møysommelig brakt underskuddene ned, og slik stabilisert gjeldsraten. Helt til i fjor. IMF anslår nå et budsjettunderskudd på godt over 16 prosent av BNP, det suverent største i nyere tid. Bruttogjelden anslås å øke med GBP 332 mrd., til 108 prosent av BNP. Gjeldsøkningen har slik sett omtrent samme omfang som sentralbankens obligasjonskjøp. Uten budsjettimpulsen ville den økonomiske nedturen vært mye dypere, uten sentralbankens aktivkjøp ville britiske statslånsrenter trolig ha økt, og svekket statens finansielle stilling ytterligere. Men nå er det enda mer krevende å få gjeldsraten ned til gamle nivåer.

<sup>2</sup> Estland, Latvia, Litauen, Polen, Tsjekkia, Slovakia, Ungarn og Slovenia.

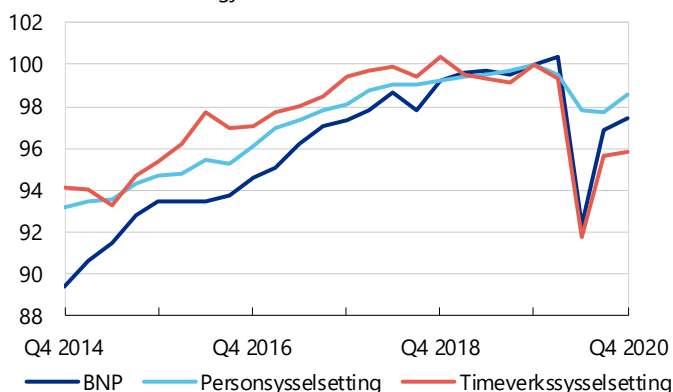
## 1.6. Sverige

Fra slutten av oktober i fjor ble Sverige rammet av sin andre smittebølge, som målt ved antall døde ble like alvorlig som den første. Ved utgangen av første halvår i fjor, hadde nærmere 5 500 dødd av koronavirus, nå er antallet 13 000. Den andre bølgen er nå på hell. Smittetallene er fortsatt høye, men under det halve av toppnivåene i romjulen. Strengere grensekontroll har bidratt til dette. Dødeligheten har avtatt vesentlig mer enn antall smittede, uten at det nødvendigvis kan knyttes til rask vaksinerings av utsatte grupper. Ved inngangen til mars har om lag 5 prosent av den svenske befolkningen mottatt første vaksinedose, dvs. på linje med øvrige EU-land. Etter hvert som flere blir vaksinert fremover, vil Sverige – som andre land – gradvis kunne lempe på sine smitteverntiltak. Med mindre strenge tiltak enn mange andre land, kan imidlertid "gjeninnhentingseffektene" bli mildere i Sverige enn i andre land.

Mobilitetsdata tyder på at aktiviteten falt mindre under vårens nedstengning i Sverige enn i nabolandene Norge og Danmark. Likevel var det sesongjusterte BNP-fallet i andre kvartal omtrent på linje med det norske, med en sesongjustert nedgang på nærmere 9 prosent. Av dette bidro et fall i nettoeksporten med vel 3 prosentenheter. Lavere privat forbruk bidro noe mer.

### Sverige: BNP og sysselsetting

2019Q4 = 100. Sesongjustert



Mens norsk økonomi passerte bunnen i april, tyder den månedlige aktivitetsindikatoren til SCB, Sveriges statistikkbyrå, på at bunnen i Sverige først ble passert én måned senere. Fra februar til mai falt svensk aktivitet 11 prosent, men den steg deretter drøyt 9 prosent til desember. Mens bedringen gikk raskt til å begynne med, stanset den nærmest helt opp mot slutten av året, da den andre smittebølgen rammet. Ifølge sesongjusterte tall fra SCB falt BNP

0,2 prosent fra tredje til fjerde kvartal, som innebærer at aktiviteten i fjerde kvartal lå 0,9 prosent over gjennomsnittet for året som helhet. Samlet sett falt BNP 2,8 prosent fra 2019 til 2020, marginalt mer enn BNP-fallet i Fastlands-Norge, men mindre enn i de fleste andre industriland.

Nedgangen i smittetallene og den påbegynte vaksineringsen peker mot at aktiviteten vil tilta utover i året, og kanskje særlig når også veksten hos handelspartnerne skyter fart, ventelig en gang i andre halvår. Vi anslår nå en vekst i BNP på 3 prosent i år. Usikkerheten er imidlertid stor, blant annet illustrert ved at anslag fra andre miljøer spriker fra en anslått vekst på 2¼ prosent til mer enn det dobbelte.

Sverige er en svært åpen økonomi, og ble derfor hardt rammet av "den store nedstengningen" i verdensøkonomien i fjor vår. Fra februar til april falt vareeksporten målt i volum med 17 prosent, i hovedsak drevet av et like stort fall i eksporten av kapitalvarer. Allerede i august var imidlertid mesteparten av fallet hentet inn igjen. Siden da har eksporten ligget nokså flatt.

Ifølge Konjunkturinstituttet (KI) har netto nye eksportordre holdt seg på plussiden (dvs. at flere melder om ordrevkst enn ordrednedgang) siden september. Til tross for dette, er ordrevøkene fortsatt på minussiden (dvs. at flere melder om lavere enn høyere ordrevreserver), som igjen innebærer at ferdigstillelsene overstiger volumet av nye ordrev inn. Isolert sett peker dette mot mindre å gjøre for svensk eksportindustri på sikt. Samtidig forventes tiltakende aktivitet i industrilandene i løpet av året, ettersom omfattende vaksinerings tilsier at slutten på pandemien rykker nærmere. Dette kan styrke investeringslysten, som særlig vil kunne gavne svensk kapitalvareeksport.

Målt ved innkjøpssjefindeksen (PMI), var stemningen i svensk industri tilbake på plussiden allerede i juli. På samme tidspunkt vippet også forventningsdelen av KIs bedriftsundersøkelse over i pluss. Etter det har PMI-indeksen fortsatt å klyve, og var i desember på sitt høyeste nivå på over ti år, blant annet drevet av høy ordrevinnngang, økte priser og lenger leveringstid.

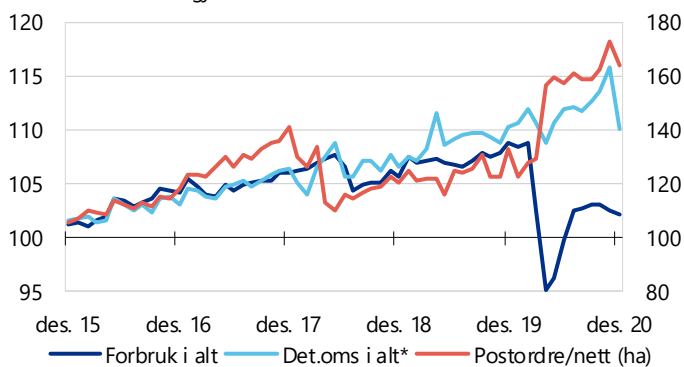
Stemningen i husholdningene var på bunnivå i april, med både mikroindeksen (egen økonomi) og makroindeksen (landets) på sitt laveste siden finanskrisen. Siden da har stemningen tatt seg opp, men i januar i



år var forbrukertilliten fortsatt lavere enn i februar i fjor. Et svakt arbeidsmarked, jf. under, bidrar til dette. Også det private forbruket passerte bunnen i april, men bedringen ga seg utover høsten. Til tross for relativt frisk julehandel, som i likhet med Norge i stor grad ble skjøvet frem fra desember til november, gikk forbruket ned mot slutten av året. Årsaken er det svake tjenesteforbruket som følge av den andre smittebølgen. For øvrig sees den samme forbruksvridningen i Sverige som i Norge: Fra utland til hjemland, fra tjenester til varer, og fra butikk til nett. Men der forbruket i Norge falt 7½ prosent i fjor, ligger forbruket an til å "bare" falle med 5 prosent i Sverige, som kan skyldes mindre inngripende smitteverntiltak, og dermed mindre fall i tjenesteforbruket.

### Sverige: Forbruk og detaljomsetning

2015 = 100. Sesongjustert volum



\*) Ekskl. kjøp og vedlikehold av kjøretøy  
Kilde: SCB / Refinitiv Datastream / NHO

Selv uten kutt i styringsrenten, har det svenske boligmarkedet vært i godt driv. I januar lå bruktboligprisene 11 prosent høyere enn ett år før. Til tross for dette har boligigangsettingen ikke vist tegn til omslag. Igangsettingen endte på drøyt 50 000 nye boliger i fjor, mot Norges nærmere 30 000, og knapt 4 prosent flere enn året før. Den manglende responsen må imidlertid sees i lys av at boligbyggingen har vært en sterk vekstmotor gjennom flere år, og at både boliginvesteringer og husholdningenes boliggjeld har kommet opp på høye nivåer. Ved inngangen til tusenåret tilsvarte bruttogjelden omtrent husholdningenes disponible inntekt. Nå er raten nesten doblet. Dette uroer Riksbanken.

Som illustrert over, har utviklingen i antall utførte timeverk hengt tett sammen med aktivitetsutviklingen. Fra februar til april falt timeverkene 10 prosent. Siden har de tatt seg opp, i takt med bedringen i økonomien som helhet. Men timeverkene har økt

mindre enn aktiviteten. I desember lå timeverkene fortsatt mer enn 5 prosent lavere enn i februar.

Antall jobber falt på sin side mindre, som tyder på at bedriftene har tydd til permitteringer. Som i Norge er det reiseliv og annen tjenesteyting der nedgangen i jobber er størst. Nedgangen har dessuten vært større for midlertidig enn fast ansatte. Heller ikke antall jobber er ennå tilbake på førkrisenivået. Dette harmonerer delvis med bedriftenes tilbakemeldinger. Blant innkjøpssjefene i tjenestesektoren, melder flere om nedgang enn økning i antall sysselsatte. I industrien er det derimot nå flere som melder om økt antall sysselsatte enn færre.

Ifølge SCBs arbeidskraftsundersøkelse nådde arbeidsledigheten en topp i juli på 9,1 prosent. Ledigheten falt deretter frem til november, men har deretter steget noe igjen, i takt med høyere smittetall og en mer sideveis aktivitetsvekst, jf. over. I januar kom ledighetsraten opp i nesten 9 prosent, men SCB forklarer deler av økningen med innføring av ny EU-metodikk, herunder en endret definisjon av sysselsatt, som gir lavere sysselsetting og dermed høyere arbeidsledighet. I aldersgruppen 15-24 år er ledighetsraten 26 prosent, mot 12 prosent i Norge.

Også Arbetsförmedlingens tall tyder imidlertid på en (mild) forverring i ledigheten de siste månedene, med om lag samme tilgang av nye ledige, men noe lavere avgang, slik at ledighetskøen har økt noe.

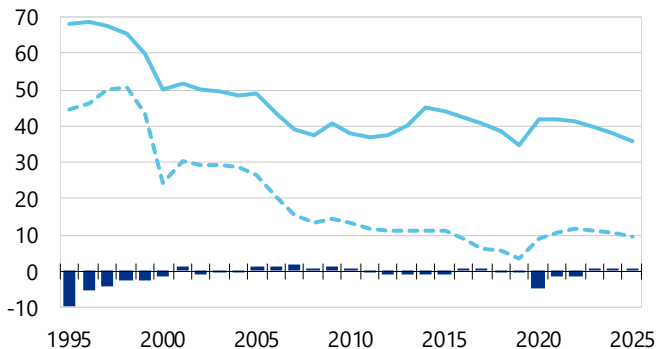
Inflasjonstrykket er fortsatt lavt. Gjennom hele fjoråret holdt kjerneprisveksten seg godt under 1-tallet, mot et inflasjonsmål på 2 prosent. Riksbanken endret sist sin viktigste signalrente, reporenten, tett opp under jul 2019, da den ble hevet fra -0,25 til 0 prosent. Etter det har sentralbanken altså holdt nullen, som kan peke mot at erfaringene med minusrenter ikke har vært udelt positive. I stedet har sentralbanken økt sine månedlige aktivkjøp. Fra utgangen av februar i fjor til utgangen av januar i år har sentralbankens balanse økt med nesten 50 prosent, tilsvarende SEK 424 mrd., eller tilsvarende nesten SEK 40 mrd. i måneden. På rentemøtet 10. februar i år valgte Riksbanken, helt som forventet, å holde reporenten på null, samtidig som rammen for kjøp av obligasjoner ble opprettholdt på SEK 700 mrd. ut 2021. Riksbanken viste i den forbindelse til at svensk økonomi hadde stått relativt godt i mot den andre smittebølgen, og at vaksinerings og mindre smittespredning ga gode forutsetninger for en opp-

gang i etterspørselen. Riksbanken anslår nå en økning i svensk BNP på 3,0 prosent i år, fire tideler høyere enn antatt i novemberrapporten.

Takket være en ansvarlig budsjettpolitikk siden slutten av 1990-tallet, er den svenske statens finansielle stilling sterk. Ved utgangen av 2019 var bruttogjelden 35 prosent av BNP, ifølge IMF. Nettogjelden var nesten null. I fjor ble budsjettet lagt om i ekspansiv retning, med en budsjettimpuls som IMF i siste Fiscal Monitor anslo til 5 prosent av BNP. Uten denne, ville nedturen i fjor blitt adskillig dypere. Motsatsen er noe høyere gjeld, men allerede i 2023 venter IMF at budsjettbalansen er tilbake i pluss, og gjeldsraten på vei nedover igjen. Slik sett har myndighetene mer å gå på om det skulle bli behov for ytterligere stimulanter fremover.

### Sverige: Off. gjeld og budsjettbalanse

Prosent av BNP



Kilde: IMF Fiscal Monitor / Refinitiv Datastream / NHO

## 1.7. Fremvoksende økonomier

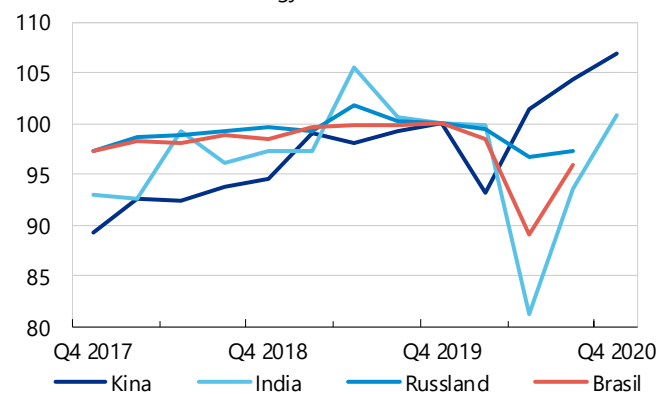
Aktiviteten i den fremvoksende delen av verden falt samlet sett 2,4 prosent i fjor, ifølge IMF. Tallene skjuler imidlertid store forskjeller mellom land, noe figuren under illustrerer. Særlig utviklingen i Kina, verdens nest største økonomi, skiller seg ut. Relativt til fjerde kvartal 2019 var den kinesiske økonomien 6,2 prosent høyere i fjerde kvartal 2020. For de øvrige vekstøkonomiene derimot var aktiviteten drøyt 2 prosent lavere enn i fjerde kvartal 2019.

Blant de andre viktigste vekstøkonomiene, de såkalte BRIC-landene, var det særlig den økonomiske utviklingen i India som trakk ned med et fall i verdiskapingen på 8 prosent i 2020. BNP-nedgangen i Brasil og Russland var hhv. 4,5 og 3,6 prosent i fjor. Disse to landene, som i stor grad er råvarebaserte økonomier, har trolig dratt nytte av oppgangen i råvarepriser. I tillegg har råvareetterspørselen fra

Kina holdt seg relativt godt gjennom fjoråret. Eksempelvis økte Brasils vareeksport til Kina med 7 prosent i fjor, målt i verdi. Om lag en tredel av Brasils eksport av varer blir sendt til Kina, og vareeksporten til Kina domineres av råvarer som soyabønner, jernmalm og petroleum. Tilsvarende har russisk vareeksport til Kina økt jevnt og trutt de siste ti årene. I 2010 utgjorde andelen av russisk vareeksport som ble sendt til Kina 5 prosent. I 2020 var andelen nærmere 15 prosent. Også her domineres bildet av råvarebasert eksport.

### BNP

Indeks, 2019Q4=100. Sesongjustert volum



Kilde: Refinitiv Datastream / NHO

I 2021 og 2022 anslås veksten i utviklingslandene til hhv. 6,3 og 5 prosent. Økt tilgjengelighet av vaksiner i utviklingsland, bl.a. som følge av COVAX-programmet, vil bidra til at mye aktivitet vil kunne gjenopptas i løpet av året og slik sett støtte opp under aktivitetsoppsvinget. En nedsiderisiko er derimot stemningen i finansmarkedene surner. Høyere renter i USA vil kunne styrke USD. Det vil kunne tyngte gjeldsbyrden for land med mye ekstern gjeld (denominert i USD). I tillegg vil en sterkere USD kunne gjøre importen av viktige innsatsvarer dyrere. Sistnevnte forhold skyldes at en stor andel av transaksjoner i internasjonal handel er i USD. En sterkere USD kan slik sett virke som en hemsko på handelen. Samtidig vil høyere renter kunne bidra til kapitalflukt i mange fremvoksende økonomier.

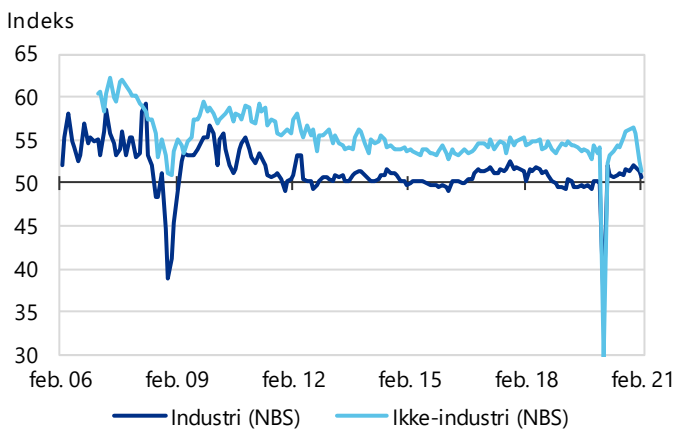
## 1.8. Kina

Få land kan sies å ha håndtert koronapandemien mer effektivt enn Kina. Raskt økende smittetall i januar og februar 2020 ble møtt med svært inngripende tiltak i de hardest rammede byene og regionene, med full nedstengning og forlenget nyttårsferie, og deretter gradvis og kontrollert gjenåpning, i kombinasjon med utstrakt testing og sporing. Elek-

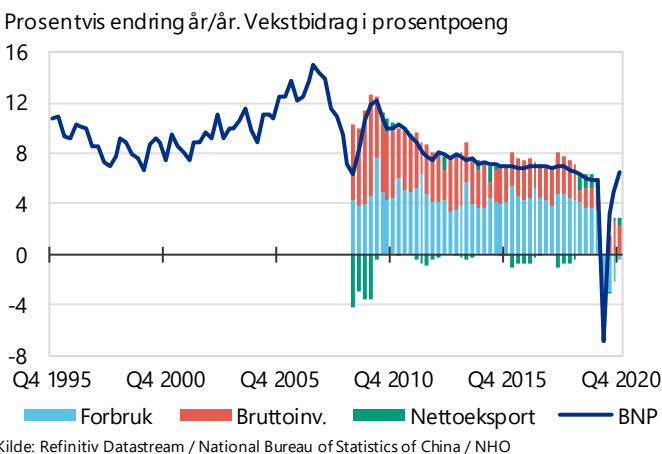
tronisk registrering har blitt brukt til å anslå individuell smitterisiko og regulere den enkeltes adgang til offentlige steder, herunder offentlig transport. Flere hundre millioner kinesere er testet. For en rekke høyrisikogrupper har testing vært obligatorisk. Nye, mindre utbrudd har blitt raskt og effektivt slått ned. Dette har gitt resultater. Verdens mest folkerike land har i skrivende stund hatt vel 100 000 bekreftede smittetilfeller, og under 5 000 døde.

Nedstengningen ga nærmest bråstans i kinesisk økonomi i februar i fjor. PMI-indeksene for industrien og øvrig næringsliv hadde begge bunnoteringer denne måneden. Fra andre kvartal 2019 til samme kvartal i fjor falt BNP med nesten 7 prosent, som er den største aktivitetssvikten på over førti år.

### Kina: PMI



### Kina: BNP



Myndighetene fikk relativt raskt kontroll på smitteutviklingen. I begynnelsen av mars var antall nye smittede brakt ned på minimumsnivåer, og allerede før dette, begynte en gradvis lemping av tiltakene. I seg selv bidro dette til at aktiviteten hentet seg inn igjen, og i tillegg ble politikken lagt om i mer eks-

pansiv retning. Kinas oppsving ble V-formet. Allerede i mars var PMI-indeksene tilbake i positivt territorium. Utpå sensommeren hadde de fleste næringer tatt igjen det tapte, og i fjerde kvartal lå BNP 6,5 prosent høyere enn ett år tidligere. For året som helhet økte BNP med 2,0 prosent. Dermed ble Kina ett av få land der aktiviteten økte i koronaåret 2020. I år anslår vi en BNP-vekst på 8 prosent.

Ifølge anslag fra IMF tilsvarte fjorårets budsjettmessige stimulansen 5 prosent av BNP, hvorav 2 prosentenheter finansierte økte investeringer, og nesten like mye reduserte inntekter. Som en følge av dette anslås underskuddet på offentlige budsjetter (inklusive transaksjoner utenfor selve budsjettet) å øke tilsvarende fra 13,5 til 18,2 prosent av BNP, og bruttogjelden (igjen inklusive pådratte forpliktelser utenfor selve budsjettet) til 92 prosent av BNP. Fordi Kina er stort, bidrar den budsjettmessige impulsen alene til å løfte globalt BNP med 0,6 prosent samlet over 2020 og 2021.

Sentralbanken, People's Bank of China, møtte tilbakelaget med lavere renter. Rentene på 1-års mellomlangsigte lånefasilitet (MLF) og 7- og 14-dagers repoforretninger ble alle senket med 30 basispunkter, i to trinn. I tillegg har sentralbanken lansert en rekke andre tiltak, så som lavere reservekrav for bankene, mål om økte utlån, og løsninger for usikrede utlån til småbedrifter. I tillegg har bankene fått lov til å unnlate å klassifisere problemlån til koronarammede små og mellomstore bedrifter som misligholdte. Kredittveksten tiltok fra 12 prosent år/år i desember 2019, til 15 prosent i oktober i fjor.

Det avspeiles også i at det raske oppsvinget i særlig grad var investeringsdrevet. Både industri-, eienoms- og infrastrukturinvesteringene hentet seg raskt inn igjen. Boligigangsettingen lå i hele fjoråret over boligsalget, med et økende lager av usolgte boliger som følge av dette. At investeringene har dratt mye av oppsvinget har brutt med ambisjonene om en mer balansert vekst i Kina. Tiltakene har også bidratt til å forlenge levetiden til overkapitaliserte og lite lønnsomme bedrifter, ikke minst statseide. Produktivitetsgapet mellom private og statseide bedrifter er blitt redusert de siste årene, men i 2019 var fortsatt de private omtrent 50 prosent mer produktive enn de statseide. I tillegg har den høye kredittveksten på lempeligere vilkår mest sannsynlig bidratt til en høyere andel dårlige lån, og dermed økt risiko for den finansielle stabiliteten på sikt.

Eksporten ble hardt truffet da pandemien rammet Kinas handelspartnere, men hentet seg relativt raskt inn igjen, blant annet drevet av økt etterspørsel etter IT-utstyr til hjemmekontorbruk og smittevernutstyr. I desember hadde eksportverdien steget 18 prosent de siste tolv månedene.

Forbruket, og særlig tjenesteforbruket, har imidlertid vært tregere med å hente seg inn igjen. Dette hang blant annet sammen med gjenåpningen, der

industrien ble tillatt å gjenåpne tidligere enn tjenestesektoren. Myndighetene har bidratt til å styrke husholdningenes økonomi gjennom raskere utbetaling av ledighetstrygd, og ved å utvide ledighetstrygd til enkelte migrantarbeidere. Men svak sysselsetnings- og inntektsutvikling holder forbruksveksten tilbake, og dermed også Kinas helt nødvendige rebalansering.

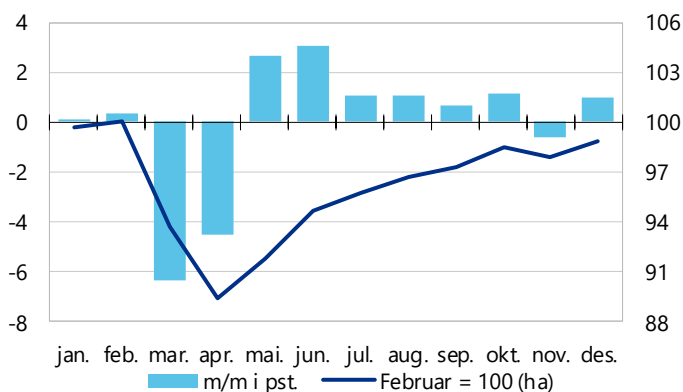
## 2. Innenlandske konjunkturer

### 2.1. Aktivitetsutviklingen

Aktiviteten i norsk økonomi falt kraftig i fjor vår. I mars og april, da smitteverntiltakene var på sitt strengeste, falt aktiviteten med henholdsvis 6,3 og 4,5 prosent. Veksten de to påfølgende månedene var imidlertid sterk som følge av gjenåpning av økonomien, jf. figuren under. Deretter har veksten vært jevn på om lag 1 prosent per måned, med unntak av fallet i november. Per desember hadde fastlandsøkonomien hentet inn mye av nedgangen, og var 1,1 prosent lavere enn i februar.

#### Norge: Fastlands-BNP 2020

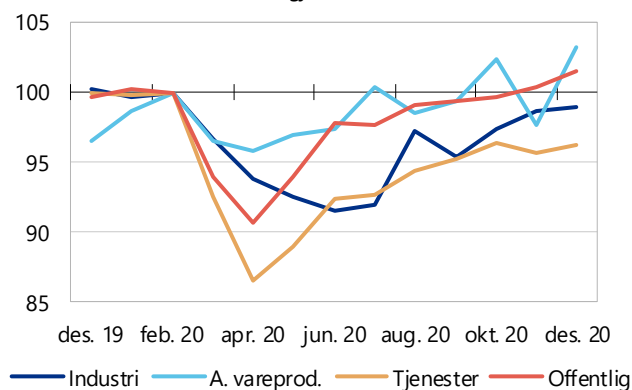
2018-priser, sesongjustert



Kilde: Statistisk sentralbyrå/Refinitiv Datastream/NHO

#### BNP Fastlands-Norge

Indeks. Feb 2020=100. Sesongjustert



Kilde: Statistisk sentralbyrå/Thomson Datastream/NHO

De næringsfordelte nasjonalregnskapstallene viser tydelig at koronakrisen særlig rammet tjenestenæringene, herunder overnatting og servering, transport, kultur og fritid. Etter at bunnen ble passert i april har veksten i tjenestenæringene vært sterk, men aktiviteten var likevel om lag 4 prosent

lavere i desember enn i februar. Normalt bruker nordmenn mer penger utenlands enn utlendinger bruker i Norge. Nedgangen i utenlandske overnattinger i fjor ble delvis motsvart av at flere nordmenn la ferien til hjemlandet. Koronapandemien har også ført til store regionale forskjeller i etterspørselen. Mange av de store byene har opplevd etterspørselsfall både som følge av husholdningenes reduserte reiseaktivitet, og fordi både private og offentlige kunder har redusert konferanseaktiviteten sin.

Industrien har også merket effektene av koronakrisen. Deler av industrien ble dessuten påvirket av lavere aktivitet i petroleumsnæringen i fjor, som følge av oljeprisfall og lavere oljeinvesteringer. Verftsindustrien ble særlig rammet, og veksten i andre halvår har ikke vært tilstrekkelig sterk til å løfte aktiviteten til prekorona-nivå. Bruttoproduktet i verftsindustrien lå i fjerde kvartal fortsatt vel 11 prosent lavere enn i fjerde kvartal 2019. På den annen side opplevde næringsmiddel-, trelast- og møbelindustrien økt etterspørsel, og disse næringene har bidratt til å trekke opp industriproduksjonen. Vareproduserende næringer har generelt evnet å holde produksjonen og aktiviteten godt i gang siden i sommer. PMI-tallene har ligget over 50 siden september, som indikerer økt aktivitet sammenlignet med måneden før. Etter en sideveis utvikling de siste månedene, spratt hovedindeksen opp til 56,1 i februar. Det er det høyeste nivået siden mars 2019, og gir således inntrykk av at industriaktiviteten er i godt driv.

I offentlig forvaltning avtok også aktiviteten i fjor vår, som følge av stengte barnehager og utdanningsinstitusjoner og redusert helse- og omsorgstilbud. Gjenåpningen bidro til at mye av denne aktiviteten kom tilbake. I tillegg har det blitt satt inn ekstra ressurser i helse- og omsorgssektoren i forbindelse med pandemien. Antall timeverk i helse- og omsorgssektoren var i fjerde kvartal i fjor 1,2 prosent høyere enn fjerde kvartal i 2019.

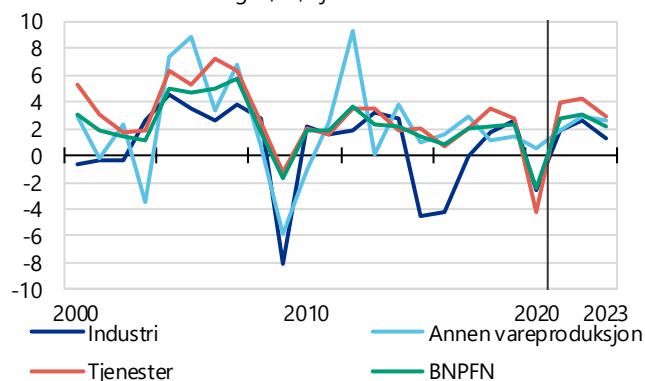
I tråd med våre forutsetninger om en gradvis lemping av smitteverntiltakene fremover, og fjerning av brorparten av tiltakene i løpet av tredje kvartal, venter vi at aktivitetsoppsvinget for alvor skyter fart i andre halvår. Ettersom mye av tjenestesektoren da

vil kunne gjenåpnes, og husholdningene har potensielt mye oppdemmet etterspørsel (jf. høy sparerate) vil tjenestekonsumet kunne lede an i oppsvinget. Mer begrenset aktivitet i første halvår i år enn tidligere antatt, vil følgelig også bety at veksten i 2022 kan bli høyere enn tidligere anslått.

Samtidig vil industrien også nyte godt av at økte etterspørselsimpulser fra våre handelspartnere, som vil oppleve et lignende aktivitetsoppsving som oss. En gradvis styrking av kronekursen gjennom prognoseperioden vil isolert sett trekke ned aktiviteten i eksportindustrien. På den andre siden melder mange av medlemsbedriftene innen bygg og anlegg om lave ordreserver og lite tilsig av nye prosjekter. Det vil gi en beskjeden vekst i inneværende år. Til neste år vil økte boligpriser ventelig bidra til at aktiviteten tar seg mer opp. Offentlig forbruks- og investeringsetterspørsel ventes å trekke opp veksten i inneværende år. I tillegg vil overføringene til husholdningenes holde deres inntekter oppe. Framover i prognoseperioden er veksten i offentlig etterspørsel mer på linje med veksten i BNP, og de kraftige overføringene til bedrifter og husholdninger vil avta mot mer normale nivåer.

#### BNP\*

Prosentvis volumendring år/år, ujustert



Bruttoproduct i basisverdi.

Kilde: Refinitv Datastream / Norwegian Aggregate Model (NAM) / NHO, ØO 1/2021

Vi anslår at Fastlands-BNP vil være tilbake til førkrisenivået fjerde kvartal 2019 i fjerde kvartal i år. Veksten i prognoseperioden framover er likevel ikke tilstrekkelig sterk til å løfte BNP opp til førkrisenivå, se figuren under. Det er imidlertid stor usikkerhet knyttet til den videre utviklingen, både i forhold til vaksineutviklingen samt når og hvor sterk den kommende konjunkturoppgangen kan ventes å bli.

I et oppsidescenario vil tiltaksbyrden kunne reduseres tidligere enn lagt til grunn. Det vil kunne skyldes

et lavt smittetrykk og -risiko eller at flere vaksiner gjøres tilgjengelig, f.eks. som følge av flere godkjente vaksinekandidater. Et slikt scenario vil kunne bety at de fleste av tiltakene lempes allerede før sommeren. Følgelig vil aktiviteten også kunne gjenopptas tidligere. Således vil et oppsidescenario trekke opp vekstanslagene for 2021. Samtidig vil det være "mindre å hente igjen" i 2022, som isolert sett vil trekke ned vekstanslaget for neste år. Imidlertid kan det være effekter som trekker i retning av at jo tidligere aktiviteten kan gjenopptas, jo færre "arrdannelser" vil økonomien få, og jo høyere vil aktiviteten bli i kjølvannet. "Arrdannelsene" kan bl.a. oppstå som følge av at langvarig arbeidsledighet eller permisjon er korrelert med større risiko for å falle helt ut av arbeidsmarkedet, eller at bedriftenes risiko for å gå konkurs øker jo lenger de står uten inntekter.

I et nedsidescenario vil tiltaksbyrden i samfunnet ikke kunne lempes før etter sommeren. Det kan skyldes høyere smittetrykk som følge av utbredelse av virusmutasjoner som er mer smittsomme og som er mer motstandsdyktige mot vaksinerne. I tillegg kan det tenkes at sannsynligheten for at det oppstår situasjoner der befolkningen mister tilliten til myndighetene og deres respons til pandemien øker jo lenger pandemien trekker ut. Det kan svekke etterlevelsen av tiltakene, som igjen vil kunne heve smittetrykket. I nedsidescenarioet antas det at man ikke vil kunne fjerne brorparten av tiltakene før andre kvartal 2022. Det antas at smitteverntiltakene og tiltaksbyrden vil være på dagens nivå frem til tredje kvartal i år og deretter at de gradvis vil lempes frem til de fjernes helt før sommeren neste år. At det vil være en gradvis og forsiktig lettelse i tiltakene er en modellmessig forutsetning, som følge av at den gjennomsnittlige tiltaksbyrden over tid vil avta gradvis inntil de fjernes helt. Den faktiske utviklingen vil kunne ha et forløp der tiltaksbyrden tiltar og avtar i takt med smittebølger.

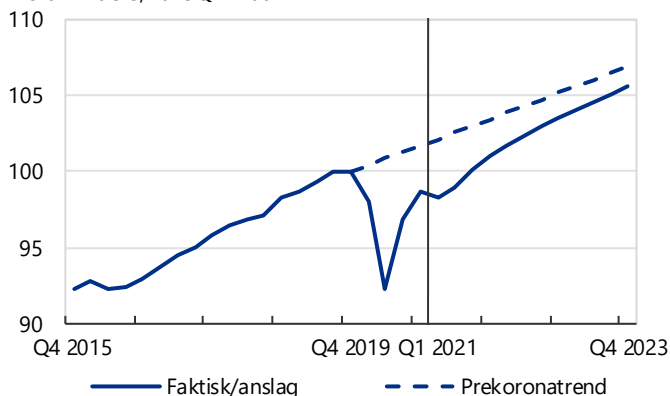
Det forhold at vi nå kan øyne en slutt, vil i seg selv kunne ha positive virkninger på etterspørselen, ettersom det kan føre til at eiere og långivere vil være mer villige til å ta risiko, og velge ekspansjon fremfor tilbakeholdenhet. I bedriftene vil dette omsettes i økte investeringer og flere ansatte, som i neste runde vil kunne styrke både husholdningenes økonomi og deres syn på fremtiden. Men også når viruset er nedkjempet, og alle smitteverntiltak kan fjernes

nes, kan det påregnes etterspørselseffekter, og særlig for den etterspørselen som er holdt nede av tiltakene. Den såkalt «oppdemmede» etterspørselen vil dessuten for mange kunne fyres opp av lavere sparing, etter at mange i år har økt sin sparing grunnet manglende forbruksmuligheter.

I tillegg til smittevernutvikling og konjunkturutviklingen er det mye som tyder på at også strukturelle forhold kan være endret, dvs. at den normalen økonomiene skal tilbake til, kan være endret som følge av koronakrisen. Ett eksempel på dette er det enkelte økonomer kaller «scarring», dvs. arrdannelser i økonomien. Flere studier peker på at elever vil få redusert læring og forsinket progresjon som følge av stengte skoler. Det vil bidra til å redusere kapasiteten også for generasjoner som ennå ikke har begynt å jobbe. Det ble anslått at kostnadene knyttet til stengte skoler er 1,7 mrd. kroner per dag. Alvorlige kriser kan dessuten ha langsiktige virkninger i arbeidsmarkedet, bl.a. fordi høy arbeidsledighet over lang tid kan føre til at deler av arbeidsstyrken skyves helt ut av arbeidsmarkedet. Dette reduserer i så fall humankapitalen – verdien av landets arbeidskraftformue – og dermed vekstevnen i økonomien. Motsatsen kan være flere konkurser og dermed større tap av teknologi- og kompetansemiljøer enn normalt. Selv om omstillinger knyttet til nedleggelse og nyetableringer er en helt nødvendig del av kapitalismens kretsløp, kan for mange konkurser på én gang bidra til å forsterke en krise, også fordi andre virksomheter kan dras med i fallet.

### Fastlands-Norge: BNP

Volumindeks, 2019Q4=100



Kilde: Refinitiv Datastream / Norwegian Aggregate Model (NAM) / NHO

## 2.2. Husholdningenes konsum

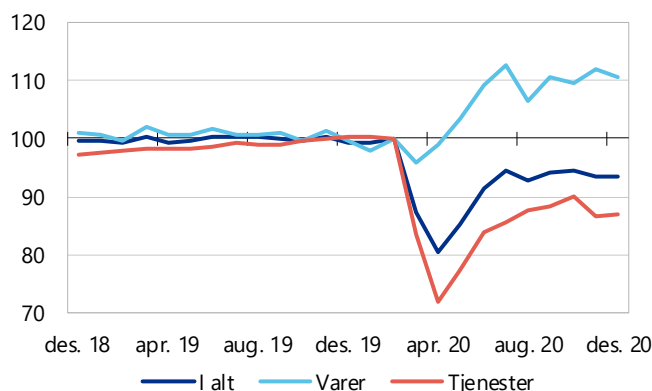
Nedstengningen i mars i fjor rammet husholdningenes etterspørsel hardt. Sesongjustert falt husholdningenes konsum 13 prosent fra februar til mars og

med ytterligere 8 prosent i april. Deretter fulgte tre måneder med relativt kraftig innhenting. Justert for sesongvariasjoner var konsumet i desember 16 prosent høyere enn i april. Likevel var det samlede forbruket nærmere 7 prosent lavere i desember enn i februar. For året under ett falt forbruket med om lag 8 prosent.

Etter gjenåpningen i april har både vare- og tjenestekonsumet vokst friskt. Allerede i mai var varekonsumet over februarnivået, i desember var det hele 12 prosent høyere. Utviklingen i tjenestekonsumet har vært adskillig svakere. En ny smittebølge og nye smitteverntiltak i fjor høst stengte ned deler av tjenestesektoren og hindret mye av tjenestekonsumet. I desember var tjenestekonsumet fortsatt om lag 13 prosent lavere enn i februar i fjor. Det er imidlertid verdt å merke seg at en del av nedgangen i tjenestekonsumet skyldes lavere konsum i utlandet, herunder turisme og grensehandel.

### Norge: Husholdningenes konsum

Indeks, februar 2020=100. Sesongjusterte tall



Kilde: Refinitiv Datastream / Statistisk sentralbyrå / NHO

Over tid vil husholdningenes forbruk avhenge av utviklingen i deres disponible inntekter. Lønnsinntekter er husholdningenes viktigste inntektskilde, etterfulgt av pensjoner og offentlige stønader. Husholdningenes disponible realinntekt økte vel 1 prosent i fjor. Mens et betydelig fall i sysselsettingen reduserte husholdningenes lønnsinntekter, bidro økte offentlige stønader, så som dagpenger til permitterte og arbeidsledige, til å holde inntektene oppe. I tillegg ble styringsrenten redusert med 1,5 prosentenheter i fjor vår, som bidro til at den gjennomsnittlige boliglånsrenten gikk ned med om lag 1 prosentenheter. Lavere renter reduserte husholdningenes rentebelastning og økte deres disponible inntekt. I referansebanen har vi anslått en økning i disponibel realinntekt eksklusive aksjeutbytte på 2½ prosent i

år og 1½ prosent i 2023, mens reduserte stønader vil bidra til nullvekst i inntektene i 2022.

Konsumet falt betydelig mer enn inntektene i første halvår i fjor. Begrensede konsummuligheter bidro til at spareraten steg til 12 prosent i første kvartal og rekordhøye 23 prosent i andre kvartal. Etter at konsumet tok seg opp i andre halvår avtok også spareraten noe. For året 2020 ble husholdningenes sparerate historisk høy, vel 15 prosent. Høy sparing og oppsparte buffere og mye oppdemmet etterspørsel gir grunnlag for konsumvekst fremover. Vi tror likevel det vil ta tid før sparingen kommer ned til mer normale nivåer. Gjennomsnittlig sparerate de siste 20 årene er om lag 6 prosent, og kan anses som et normalnivå. I våre anslag legger vi til grunn at spareraten vil avta de neste årene og nå sitt historiske gjennomsnitt i 2023.

Smittevernrestriksjoner vil bidra til å begrense inntjeningspotensialet for tjenestekonsumet, spesielt for tjenestegrupper som reiseliv, transport og kultur en stund til. Etter hvert som de fleste smitteverntiltakene lempes, vil også tjenestekonsumet kunne tilta markert. Lavt tjenestekonsum i første halvår av 2021 bidrar isolert sett til å trekke ned konsumanslaget for inneværende år. Samlet anslås husholdningenes konsum å øke vel 5 prosent i år og i underkant av 7 prosent neste år, og drøyt 2 prosent i 2023.

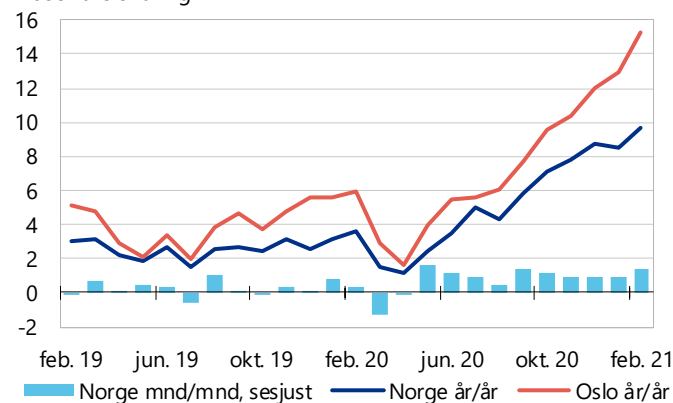
### 2.3. Boligmarkedet

Til tross for et historisk kraftig tilbakeslag i økonomien steg boligprisene mye gjennom fjoråret, og veksten har holdt seg høy på nyåret. Ifølge Eiendom Norge var boligprisene i februar 10 prosent høyere enn på samme tidspunkt i fjor, og i Oslo hele 15 prosent høyere.

Samlet for årets to første måneder er antall boliger som er lagt ut for salg og antall solgte boliger færre enn i samme periode i fjor, ifølge Eiendom Norge. Antall solgte boliger steg imidlertid i februar med nærmere 4 prosent, og Eiendom Norge forventer høyt omsetningsvolum fremover.

### Boligpriser

Prosentvis endring



Kilde: Refinitiv Datastream / Eiendom Norge / NHO

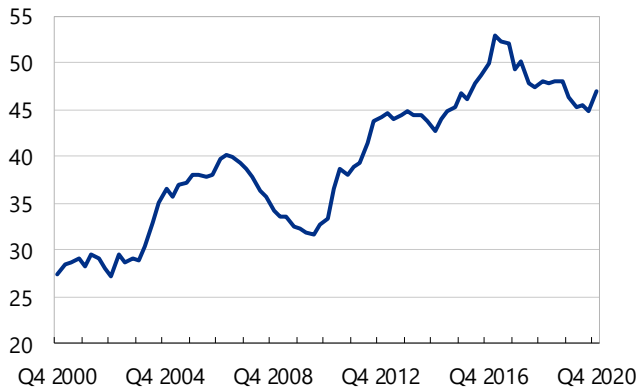
Igangsettingen av nye boliger tok seg noe opp mot slutten av fjoråret, men igangsettingen ble likevel lavere enn året før. Lave igangsettingstall betyr moderat tilsig av nye boliger fremover. Et relativt sett lite tilbud av boliger kombinert med lave boliglansrenter og høy boliggetterspørsel legger grunnlaget for videre boligprisvekst fremover. Høy arbeidsledighet, stor usikkerhet og utsikter til beskjeden realinntektsvekst trekker i motsatt retning. Sterkere prisvekst de siste månedene enn forventet i forrige *Økonomisk overblikk*, har ført til at vi har løftet boligprisanslaget for 2021 til 6,8 prosent. Neste år anslås boligprisene å øke 5 prosent, for deretter å avta mot snau 2 prosent i 2023, blant annet som følge av økte renter i prognoseperioden.

Husholdningenes boliginvesteringer falt 4 prosent i fjor. Boliginvesteringene består av nyboliginvesteringer og rehabilitering av boliger. Nybyggingen, som står for rundt 70 prosent av boliginvesteringene, følger igangsettingen av nye boliger, som altså tiltok noe mot slutten av fjoråret. Høyere boligpriser vil også trekke i retning av høyere nybygging. Samtidig er det rimelig å forvente at smitteverntiltakene vil fortsette å prege konsummønsteret en stund til. I fjor ble forbruket vridd vekk fra tjenester og over mot varer, deriblant rehabilitering av egen bolig. Dette vil trolig fortsette i år, og vil bidra til å trekke opp boliginvesteringene. Vi har lagt til grunn moderat vekst i boliginvesteringene fremover. Boliginvesteringene anslås å øke med hhv. 5 og 6 prosent i år og neste år, før veksten avtar til i drøyt 3 prosent i 2023.



## Husholdningenes boliginvesteringer

Mrd. kroner. Faste 2018-priser. Sesongjustert



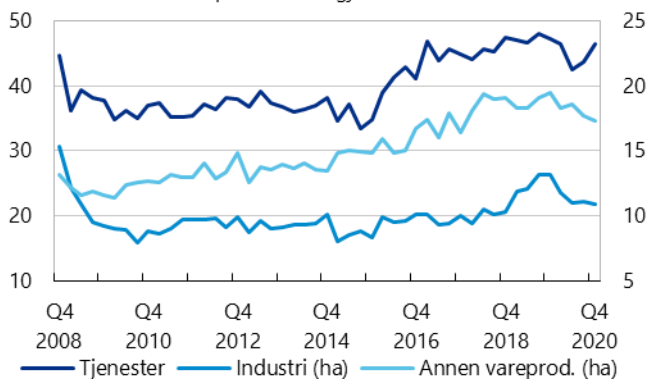
Kilde: Refinitiv Datastream / Statistisk sentralbyrå / NHO

## 2.4. Næringsinvesteringene

Forut for pandemien hadde næringsinvesteringene vokst kraftig i fire år og tilsvarte historisk høye 10 prosent av fastlandsøkonomien. Vi ventet derfor allerede i forkant av krisen at veksten i bedriftsinvesteringene ville avta. Koronakrisen har redusert lønnsomheten i mange bedrifter, gitt lavere kapasitetsutnyttning i økonomien og økt usikkerheten. Disse faktorene har bidratt til å redusere investeringslysten betraktelig.

## Norge: Bruttoinvesteringer

Mrd. kroner. Faste 2018-priser. Sesongjustert

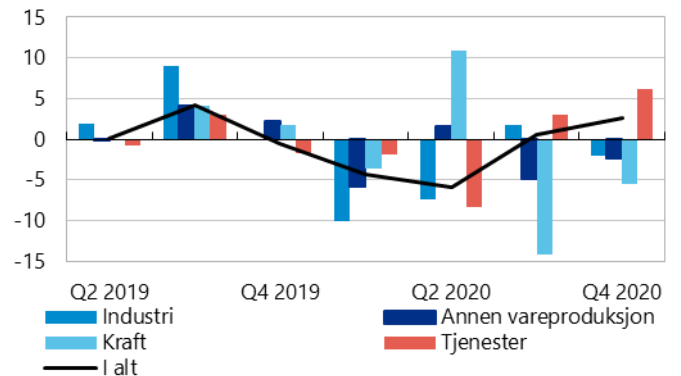


Kilde: Statistisk sentralbyrå/Thomson Datastream/NHO

Bedriftsinvesteringene i Fastlands-Norge falt sesongjustert med 6 prosent fra første til andre kvartal i 2020, og økte deretter med om lag 3 prosent til fjerde kvartal. Det var i hovedsak tjenestenæringene som drev økningen i andre halvår. Samlet falt bedriftsinvesteringene vel 6 prosent fra 2019 til 2020.

## Norge: Bedriftsinvesteringer

Faste 2018-priser. Kv/kv-endring. Pst. Sesjust

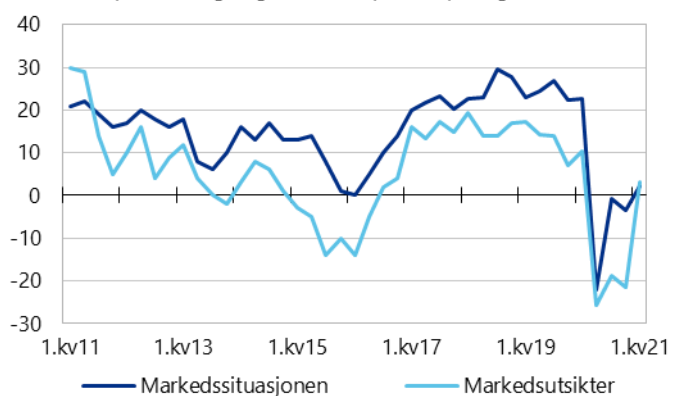


Kilde: Statistisk sentralbyrå/Thomson Datastream/NHO

I næringslivets økonomibarometer (NØB) for andre kvartal gir bedriftene uttrykk for at markeds situasjonen fortsatt er krevende. Nettobalansen ligger omkring null, dvs. at omtrent like mange anser situasjonen som god som dårlig. NØB-tallene viser fortsatt at et flertall av bedriftene vil redusere investeringene, men overvekten av negative svar er klart redusert siden fjerde kvartal i fjor. Vi venter at bedriftsinvesteringene først vil løfte seg i andre halvår av 2021.

## Markedsindeks: NHO totalt

Differanse positive og negative svar i prosentpoeng

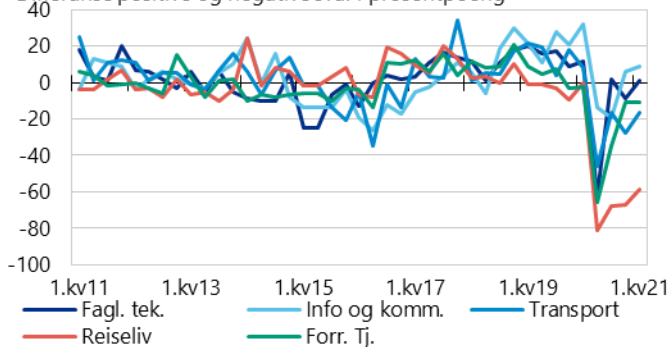


Kilde: Næringslivets økonomibarometer / NHO

Med unntak av informasjon og kommunikasjon, har tjenestenæringene blitt spesielt hardt rammet av smitteverntiltakene. Jf. nasjonalregnskapstallene ovenfor var det vekst i investeringer i tjenesteproduksjonen i andre halvår av 2020, og NØB-tallene beskriver også at i flere av tjenestenæringene har forventningene om investeringer bedret seg gjennom denne perioden. I reiselivsnæringen er det imidlertid fortsatt veldig lave forventninger om investeringer sammenlignet med førkrisenivå, med nettoverdi på minus 60 prosent.

## Markedsutsikter: Investeringer i tjenesteproduksjon

Differanse positive og negative svar i prosentpoeng



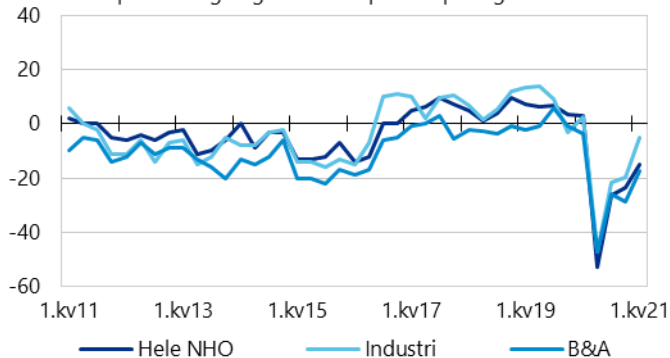
Kilde: Næringslivets økonomibarometer / NHO

NØB-tallene tyder på at fallet i industriinvesteringene nå vil stoppe opp. Selv om industrisektoren har negativ nettoverdi på investeringsutsiktene i år, har verdien gått fra -20 prosent i fjerde kvartal 2020 til -5 prosent i første kvartal i år.

SSBs investeringstelling fra februar 2021 anslår en nedgang på 6 prosent fra 2020 til 2021 i investeringer i industrien.

## Markedsutsikter: Investeringer i vareproduksjon

Differanse positive og negative svar i prosentpoeng

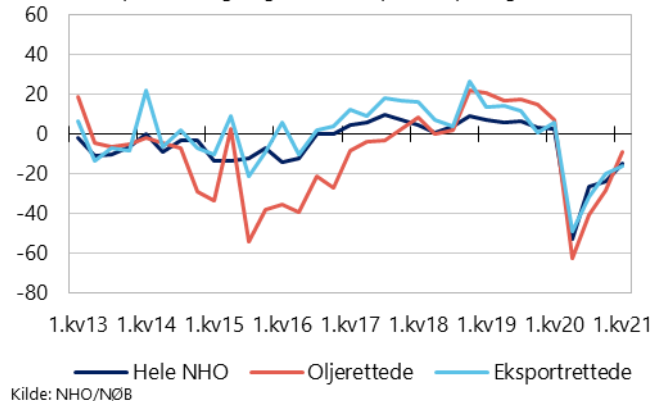


Kilde: Næringslivets økonomibarometer / NHO

For industriinvesteringene er utviklingen i olje- og eksportrettede næringer viktige. Majoriteten av oljerettede bedrifter forventer fortsatt investeringsnedgang i 2021, men nettoverdien blitt mindre negativ. Fra fjerde til første kvartal har nettoverdien steget fra -28 til -9 prosent. Tilsvarende utvikling ser man også blant de eksportrettede bedriftene.

## Markedsutsikter: Investeringer

Differanse positive og negative svar i prosentpoeng



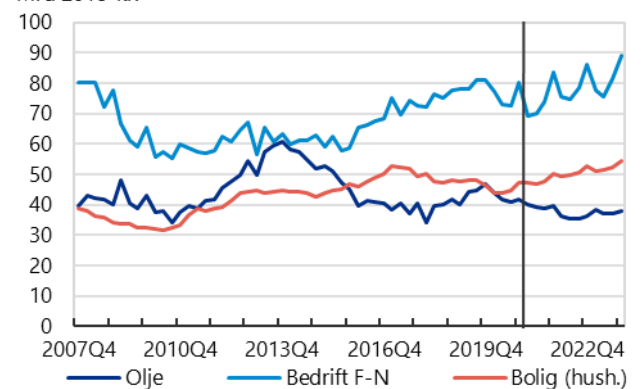
Kilde: NHO/NØB

Utviklingen i forventningene i økonomibarometeret sammenfaller til en viss grad med forventningene til bedriftene i Norges Banks regionale nettverk. Bedriftene i nettverket oppga i fjerde kvartal i fjor at de så for seg en gradvis økning i investeringene fram mot våren 2021.

Vi anslår at bedriftsinvesteringene vil falle med 0,5 prosent i år og øke igjen med 6,1 prosent i 2022, mens økningen i 2023 blir på drøye 2,5 prosent.

## Bruttoinvesteringer i fast realkapital

Mrd 2018-kr.



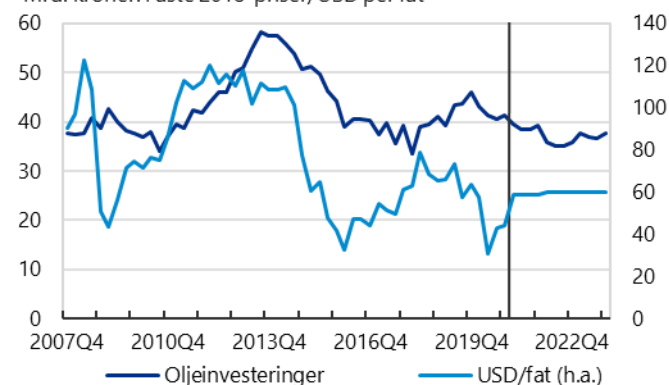
Kilde: Refinitiv Datastream / Norwegian Aggregate Model (NAM) / NHO, ØO 1/2021

## 2.5. Petroleumsinvesteringer

Den nominelle verdien av petroleumsinvesteringene beløp seg til om lag 180 mrd. kroner i fjor, en økning på knapt 2 mrd. kroner fra året før, ifølge SSB. Verdiøkningen skyldtes i stor grad høy prisvekst. Justert for prisveksten falt petroleumsinvesteringene med knapt 5 prosent.

## Petroleumsinvesteringer og oljepris

Mrd. kroner. Faste 2018-priser/USD per fat\*



\*Reuters mediananslag 30.4.2020.

Kilde: Refinitiv Datastream / Norwegian Aggregate Model (NAM) / NHO, ØO 1/2021

Stortinget vedtok i fjor sommer en skattepakke for petroleumsnæringen. Støttepakken hever fradraget i særskatten fra 20,8 prosent til 24 prosent for investeringer foretatt i 2020 og 2021. Samtidig får selskapene utgiftsføre investeringene som inngår i særskatten direkte. Oljekrisepakken stimulerer også til rask igangsetting av nye utbyggingsprosjekter. Nye utbygginger der plan for utbygging og drift (PUD) leveres før utgangen av 2022 og som blir godkjent innen utgangen av 2023 omfattes også av de nevnte endringene. Etter framleggelse av pakken har det blitt tatt beslutninger om flere større investeringer på norsk sokkel, som f.eks. Hod- og Breidablikk-feltene. Selv om skattepakken også bidrar til noe høyere investeringer i 2020, ventes den særlig å påvirke investeringsnivået de påfølgende årene. Aker BP kommuniserte i januar at selskapet øker sine investeringer fra USD 1,3 mrd. i 2020 til USD 2,2-2,3 mrd. i 2021, tilsvarende nivået på planlagte investeringer før koronakrisen. Selskapet planlegger å ta investeringsbeslutninger på 10-12 nye investeringsprosjekter innen utgangen av 2022. På den annen side har Equinor signalisert at de nedjusterer sitt investeringsnivå i 2021 og 2022 sammenlignet med tidligere planer.

I SSBs investeringstelling anslås petroleumsinvesteringene til 174 mrd. kroner i 2021. Anslaget er oppjustert siden forrige telling, blant annet som følge av at investeringene i 2020 ble lavere enn forventet, som kan bety at noen investeringer er forskjøvet til 2021. Tellingen indikerer en nominell nedgang i investeringene fra 2020 til 2021 på om lag 3 prosent. Fratrullet antatt prisvekst blir volumnedgangen noe større. Tellingen inkluderer også de første anslagene for 2022, som indikerer en nominell nedgang på hele 20 prosent fra anslått nivå i 2021. En

forklaring bak den store nedgangen er at SSBs investeringstelling ikke inkluderer prosjekter før plan for utbygging og drift (PUD) er levert til myndighetene. Bråstoppen våren 2020 gjorde at flere prosjekter ble satt på vent, men med høyere oljepris og petroleumsskattepakken er flere PUDer på trappene. Disse prosjektene vil utløse investeringer i årene fremover. SSB forventer noen innleverte PUDer i 2021, og et enda større antall i 2022. For innleverte PUDer i 2021 og 2022 vil de større investeringskostnadene primært begynne å påløpe fra 2023. Med flere PUDer på trappene legger vi likevel til grunn et fall i petroleumsinvesteringene på 9 prosent i 2022, dvs. mye mindre enn investeringstelingen legger opp til. Anslag fra Oljedirektoratet og Norsk Olje og Gass antyder en lignende utvikling. Videre antar vi at investeringene vil øke med om lag 5 prosent i 2023.

At utsiktene er mer oppløftende i olje- og gassektoren understøttes av Næringslivets økonomibarometer. Etter et markant fall i markedsutsiktene blant oljerettede bedriftene i andre kvartal i fjor, har utsiktene bedret seg. Andelen bedrifter som forventer dårligere markedssituasjon fremover har falt fra 35 prosent i fjerde kvartal 2020 til 21 prosent i første kvartal. Samtidig har andelen som venter bedring økt fra 20 til 30 prosent. Dette gir en positiv netto på 9. Til sammenligning var nettobalansen -15 i fjerde kvartal i fjor, og -50 i andre kvartal 2020. Utsiktene blant olje- og gassbedriftene våre er dermed mer positive enn for NHO samlet.

## 2.6. Utenrikshandel

Aktiviteten hos våre viktigste handelspartnere falt kraftig i fjor. Det reduserte deres import, også fra Norge, og eksporten utenom olje og gass falt drøyt 8 prosent i fjor. Tradisjonell vareeksport falt imidlertid bare med vel 2 prosent, blant annet som følge av en dobling av krafteksporten. Industrivarene, som utgjør over 80 prosent av tradisjonell eksport, falt over 4 prosent, og nedgangen skyldes i stor grad lavere eksport av verkstedprodukter og raffinerte oljeprodukter. Førstnevnte har trolig sammenheng med lavere globale oljeinvesteringer, der verkstedsproduktene i noen grad inngår. Norsk industri er i stor grad råvarebasert og konsentrert om innsatsfaktorer som brukes i annen industriaktivitet, primært i Europa. Som følge av det globale oppsvinget i industri-sektoren og råvaremarkedene, forventer vi at den

tradisjonelle vareeksporten øker vel 5 prosent inneværende år, for deretter å avta de neste par årene.

Hoveddelen av eksportnedgangen skyldes lavere tjenesteeksport. Målt i 2018-priser beløp nedgangen seg til 50 mrd. kroner i fjor, tilsvarende vel 13 prosent. To tredeler av fallet skyldes en nedgang i eksporten av reisetrafikk på vel 70 prosent, som avspeiler en like stor nedgang i utenlandske overnattinger i fjor. Eksporten av luftfartstjenester, som er nært knyttet til reisetrafikk, halverte seg nesten i fjor, tilsvarende et fall på nær 6 mrd. kroner, målt i faste priser. Ytterligere 5 mrd. kroner kan knyttes til tjenesteeksport rettet mot olje- og gassvirksomheten, slik som offshore supply. I våre anslag har vi lagt til grunn at reisetrafikken vil nå halvparten av 2019-nivået i 2021, der reisetrafikken øker gradvis mot slutten av andre kvartal og gradvis tiltar ut året. Forutsetningen bygger på at vaksinerings, både her hjemme og hos våre nærmeste handelspartnere, vil åpne opp for noe internasjonal turisme. Det kan f.eks. skje ved utstedelse av vaksinepass, eller at man finner bilaterale løsninger eller trafikklyssystem slik man hadde i fjor sommer. Samlet anslås tjenesteeksport å vokse vel 5 prosent i år og nær 9 prosent i 2022.

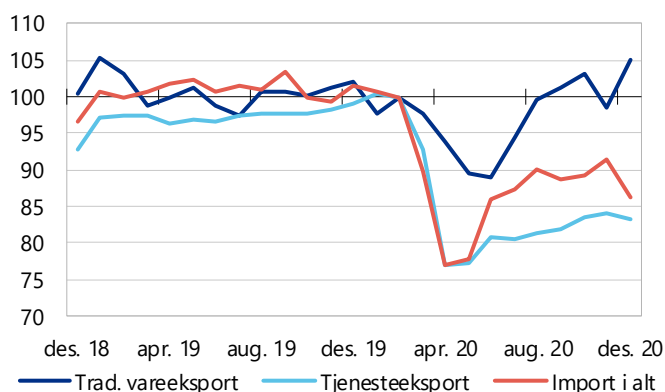
Likeledes domineres importutviklingen også av tjenestene, og i all hovedsak reisetrafikken. Målt i faste priser var nedgangen i reisetrafikken på 100 mrd. kroner, og sto for over 80 prosent av importnedgangen i fjor. At import av reisetrafikk er vesentlig større enn eksporten av reisetrafikk henger sammen med at nordmenn i større grad reiser utenlands enn utlendinger reiser til Norge. På samme måte som for eksporten av reisetrafikk, antas også importen av reisetrafikk å nå 50 prosent av 2019-nivå i år. En stor del av importen av reisetrafikk kommer fra Danmark og Sverige. Disse antakelsene om reisetrafikk vil alene medføre at importen samlet sett vil øke nesten 4 prosent i år. Økt aktivitet vil også øke importetterspørselen til norske bedrifter, siden vel halvparten av vareimporten er innsats- eller investeringsvarer. En sterkere krone vil også kunne stimulere til økt import. Samlet sett forventes importen å øke knapt 6 prosent i år, og vel 8 prosent til neste år.

<sup>3</sup> I mai vedtok regjeringen å kutte oljeproduksjonen på norsk sokkel i 2020, tilsvarende 250 000 fat per dag i

Eksporten av råolje og naturgass økte 9,5 prosent i fjor. Det var noe mer enn ventet, og skjedde til tross for at Norge besluttet å redusere oljeproduksjonen for å bidra til å stabilisere markedet i fjor.<sup>3</sup> Eksportoppgangen henger sammen med produksjonsstarten ved Johan Sverdrup-feltet høsten 2019. I tillegg vred norske produsenter seg mot nye markeder når økonomiene rundt oss stengte ned. F.eks. ble nesten 1 av 5 oljefat eksportert til Kina i fjor, opp fra nesten ingenting i årene forut. Fremover forventer vi at oljeproduksjonen vil utvikle seg i takt med produksjonsanslagene til Oljedirektoratet.

### Norge: Eksport og import

Volumindeks, feb 2020=100. Sesongjustert



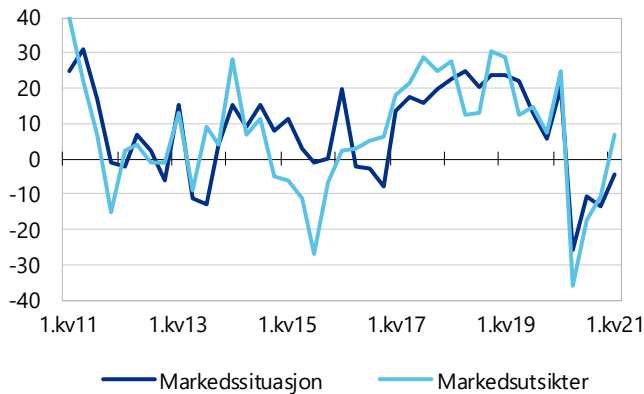
Kilde: Refinitiv Datastream / Statistisk sentralbyrå / NHO

Våre eksportrettede medlemsbedrifter melder om en fortsatt krevende markedssituasjon, til tross for bedring siden andre kvartal i fjor. 31 prosent av bedriftene vurderte situasjonen som dårlig i februar. Imidlertid er det nå flertall av eksportbedrifter som forventer at situasjonen blir bedre i andre halvår 2021, jf. positiv nettoverdi i figuren under. Dette overstiger andelen som forventer bedring, og gir dermed en negativ nettoverdi, jf. figuren under.

juni og 134 000 fat per dag i andre halvår i forhold til referanseproduksjonen, for å bidra til en raskere stabilisering av oljemarkedet.

## Markedsindeks: Eksportrettet virksomhet

Differanse positive og negative svarti prosentpoeng



Kilde: NHO/ NØB

## 2.7. Arbeidsmarkedet

Utviklingen i arbeidsmarkedet de siste tolv månedene har vært sterkt preget av koronapandemien og smitteverntiltakene. Selv om brorparten av smitteverntiltakene antas å være avvirket i løpet av året, er ikke det nødvendigvis ensbetydende med at arbeidsmarkedet vil vende tilbake til en situasjon lik den før pandemien. Det kan være flere grunner til det. En grunn er økt digitalisering. Som nærmere beskrevet i temadelen om hjemmekontor, har bruken av digitale arbeidsløsninger tiltatt i betydelig grad det siste året. I tillegg er det usikkert om hvor raskt reiselivet vil hente seg inn igjen, eller om etterspørselen kan være mer varig endret. Dersom etterspørselen reduseres mer langvarig, vil det redusere behovet for ansatte i reiseliv, turoperatører og transport. Samtidig vil aldri fortsette å øke behovet for arbeidskraft innen helse og omsorg.

De neste to årene regner vi imidlertid med at produksjonen vil vokse tilstrekkelig til at sysselsettingen ved inngangen til 2022 er tilbake til førkronanivået.

### Timeverk

Antall utførte timeverk falt kraftig i 2020, jf. figuren under. Nedgangen var sterkest i andre kvartal. Lempeligere smitteverntiltak økte produksjon og timeverk i tredje og fjerde kvartal. Oppgangen var likevel mindre enn nedgangen slik at det totalt ble utført 15 millioner (1,5 prosent) færre timeverk i fjerde kvartal enn i fjerde kvartal i 2019.

For brorparten av næringene var antall utførte timeverk i fjerde kvartal 2020 lavere enn i fjerde kvartal året før, jf. figuren under. I tjenestenæringene var timeverkene 3,5 prosent lavere i fjerde kvartal 2020

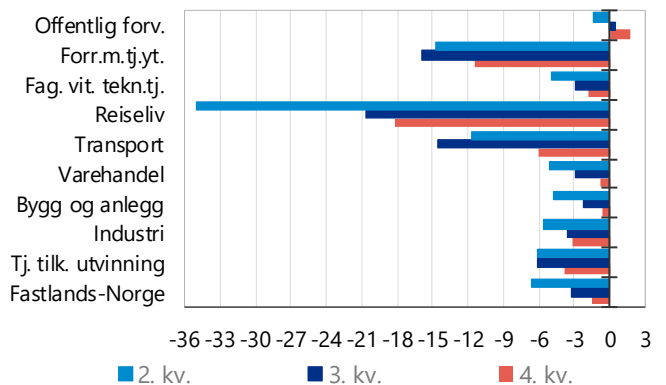
sammenlignet med fjerde kvartal 2019. I reiselivs- næringene var fallet over samme tidsrom hele 18 prosent, tilsvarende 5 millioner færre timeverk, som altså utgjør en tredel av den samlede nedgangen i timeverk. I transport var fallet på 6 prosent.

Aktiviteten var lavere i første halvår i fjor i petroleumsnæringene. Både i tjenester tilknyttet utvinning, verftsindustri og forretningsmessig tjenesteyting gikk timeverkene ned fra fjerde kvartal i 2019 til fjerde kvartal i 2020, i sistnevnte med vel 10 prosent.

Vareproduserende næringer har vært mindre berørt av smitteverntiltakene, men ble likevel indirekte påvirket gjennom generelt lavere etterspørsel. Totalt var timeverkene i vareproduserende næringer knapt 2 prosent lavere i fjerde kvartal 2020 enn i fjerde kvartal året før. I bygg og anlegg avtok timeverkene med vel 4 prosent fra første til andre kvartal, men tok seg senere opp og var i fjerde kvartal i fjor på linje med nivået ett år før.

### Norge: Utførte timeverk utv. næringer

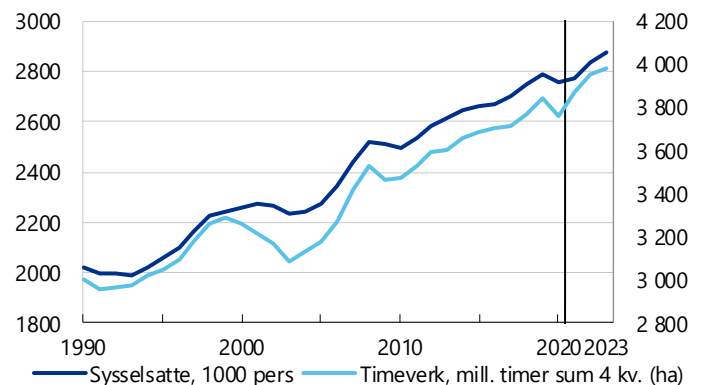
Ses. akkumulert prosentvis endring fra 4. kvartal 19



Kilde: Refinitiv Datastream / Statistisk sentralbyrå, KNR / NHO

### Sysselsatte og utførte timeverk

Fastlands-Norge.



Kilde: Refinitiv Datastream / Norwegian Aggregate Model (NAM) / NHO, ØO 1/2021

Utover i året venter vi at veksten i timeverk vil tilta som følge av avviklingen av smitteverntiltak. Veksten vil imidlertid begrenses av at tjenester må konsumeres fortløpende, og at de fleste neppe vil etterspørre flere hotellovernattinger, restaurantbesøk eller lignende enn før pandemien. Disse forholdene vil prege timeverksveksten, som samlet sett anslås å øke med 3 prosent både i 2021 og 2 prosent i 2022, for så å dempes til mer normale 0,7 prosent i 2023.

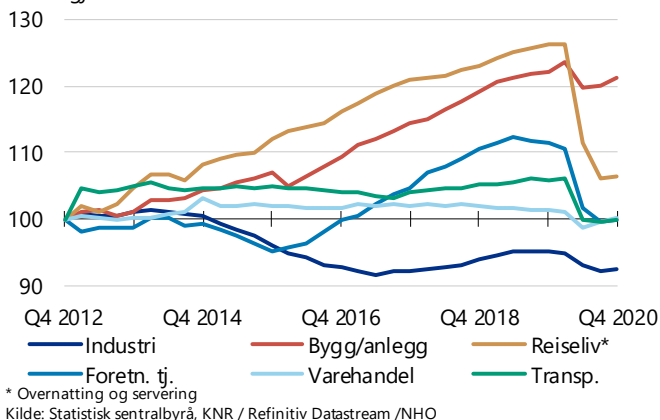
### Personsysselsetting

Ifølge nasjonalregnskapet falt personsysselsettingen med hele 2,7 prosent k/k i andre kvartal. Tross økning de to neste kvartalene, lå sysselsettingen i Fastlands-Norge i fjerde kvartal i fjor 1,7 prosent lavere enn ett år før. Dette tilsvarer 60 000 færre sysselsatte. Da hensyntas at permitterte regnes som sysselsatte i nasjonalregnskapet de tre første månedene av permitteringsperioden.

Også målt i personer er tjenestenæringene hardest rammet. Fra fjerde kvartal 2019 til samme kvartal i fjor falt tjenestesysselsettingen med 50 000 personer. Over samme tidsrom falt sysselsettingen i overnatting og servering med 16 prosent, transport med knapt 6 prosent og forretningsmessig tjenesteyting med 10 prosent.

### Norge: Sysselsatte

Sesongjustert. t-8=100

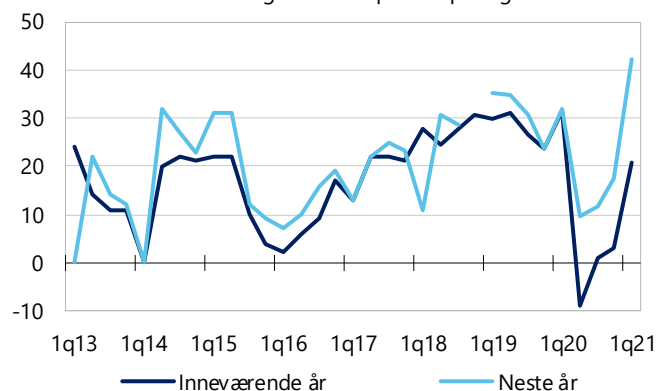


I industrien falt sysselsettingen med knapt 2 prosent over det siste året, og hadde i fjerde kvartal 8 prosent lavere sysselsetting enn i 2013, før oljenedturen.

4 Både SSB og NAV har statistikk over ledige stillinger. SSB utarbeider en kvartalsstatistikk basert på en spørreundersøkelse i et tilfeldig utvalg av virksomheter. Ledige

### Markedsutsikter: Sysselsetting

Diff. andel som skal øke og redusere i prosentpoeng

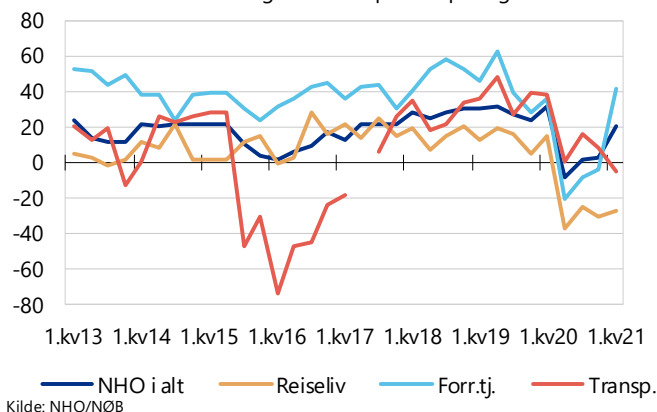


Det forsiktige oppsvinget i sysselsettingen i fjerde kvartal vil trolig fortsette framover. I NØB svarer nå langt flere av våre medlemsbedrifter at de har tenkt å øke sysselsettingen i år og neste år i forhold til de som svarer at de vil redusere den.

Det er mindre variasjon mellom næringene enn tidligere, men flere av næringene som ble hardt rammet skiller seg fortsatt klart ut, jf. figur. I reiseliv vil en overvekt av bedrifter redusere bemanningen framover. I transport er det om lag like mange bedrifter som vil øke bemanningen som vil redusere den. På den andre siden har sysselsettingsutsiktene i forretningsmessig tjenesteyting gått fra å være om lag uendret til å bli positive.

### Markedsutsikter - Sysselsetting

Diff. andel som skal øke og redusere i prosentpoeng



Ifølge SSBs statistikk<sup>4</sup> falt antallet ledige stillinger gjennom første halvår 2020, jf. figuren under. Deretter økte antallet ledige stillinger gjennom andre

stillinger må være lønnet og formelt utlyst, men utlysningen kan skje formelt eller uformelt, f.eks. gjennom

halvår, men med avtagende vekst. I fjerde kvartal var antallet ledige stillinger vel 9 prosent lavere enn i fjerde kvartal 2019.

Fallet i ledige stillinger i første halvår av 2020 var størst i de tjenesteproduiserende næringene, og tilsvarende var det mange av disse næringene som hadde den største oppgangen i antall stillinger i andre halvår. I første halvår falt antall ledige stillinger særlig mye i overnatting, transport, og forretningsmessig tjenesteyting. I overnatting og servering falt antallet ledige stillinger også i tredje kvartal, og var uendret fra tredje kvartal og ut 2020. Utvikling i timeverk, sysselsetting, NØB og ledige stillinger i denne næringen tyder på at det må relativt kraftige markedsendringer til for å øke aktiviteten og sysselsettingen i denne næringen. Antall ledige stillinger falt også i varehandelen.

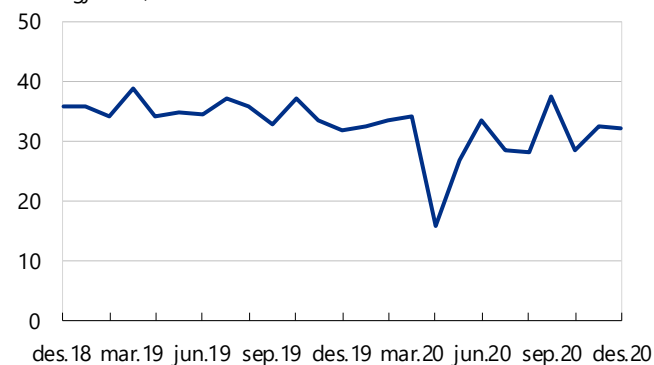
I første halvår falt også antall ledige stillinger i bergverk og utvinning, industri samt varehandel. Bygge- og anleggsnæringen har vært mindre rammet av smitteverntiltak, men fallet i antall ledige stillinger i tredje kvartal og den uendrede utviklingen i ledige stillinger i fjerde kvartal, kan bære bud om lavere sysselsetting i denne næringen fremover. Det understøttes også av at både Byggenæringens Landsforening og Interim-gruppen som inkluderer Byggmesterforbundet, har lavere ordreserver enn i samme måned i fjor. Henholdsvis 46 og 28 prosent av disse melder om lavere ordreserver.

NAV's tall viser også en nedgang i ledige stillinger per virkedag i første halvdel av 2020. Fra juni har det vært noe økning og nedgang i antallet ledige stillinger, men sett over tid er antall ledige stillinger ganske uendret siden juni.

andre ansatte, venner eller familie. Stillinger som utelukkende er åpne for interne søkere, tas ikke med. For næringer der uformell utlysning er særlig vanlig, kan SSBs tall gi et ufullstendig bilde. NAVs månedlige statistikk for

## Norge: Vakanser

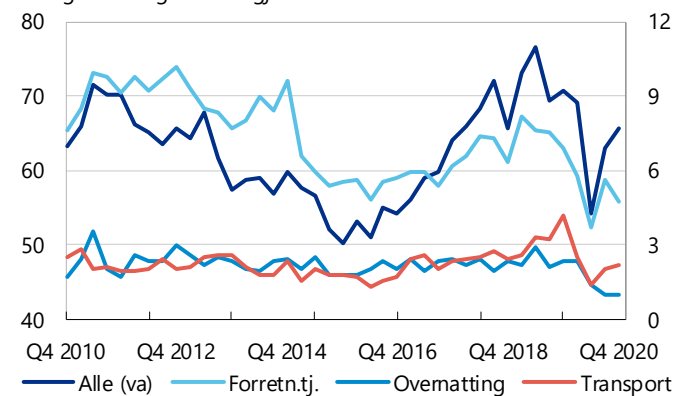
Sesongjustert, 1000



Kilde: Thomson Reuters Datastream / NHO

## Ledige stillinger

Utvalgte næringer. Sesongjustert. Tusen



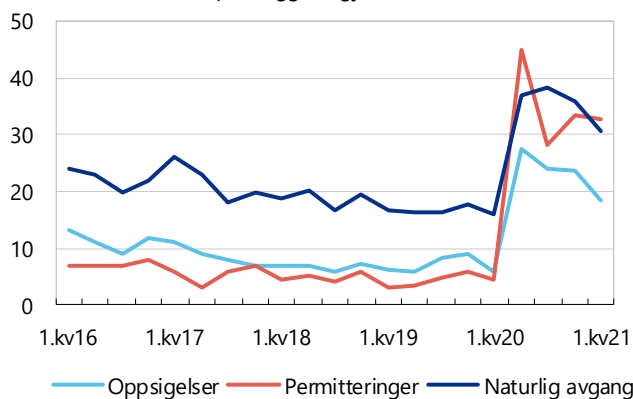
Kilde: Statistisk sentralbyrå / NHO

Samlet sett økte antall ledige stillinger mot slutten av 2020, og det peker isolert sett mot at sysselsettingsveksten kan ta seg opp fremover. Det bildet understøttes også av sysselsettingsforventningene generelt blant våre medlemsbedrifter. På den andre siden trekkes veksten ned av den økonomiske situasjonen. Stadig flere av våre medlemsbedrifter frykter konkurs. Selv om antall bedrifter som har tenkt å nedbemanne de neste tre månedene faller, svarer fortsatt hver femte NHO-bedrift at de har tenkt å gå til oppsigelser de neste tre månedene, jf. figur. Så mange som 1 av 3 bedrifter planlegger også nedbemanning gjennom permitteringer og naturlig avgang. Andelen som svarer at permitteringer kan være aktuelt, økte noe i fjerde kvartal 2020 og første kvartal 2021, trolig som følge av at smitteverntiltakene er strengere enn i tredje kvartal i fjor.

tilgangen på ledige stillinger er basert på stillinger meldt til NAV-kontorene, registrert av arbeidsgiver på nav.no eller offentliggjort i media (aviser, tidsskrifter o.l.).

## Nedbemanning neste tre mnd

Prosentvis andel som planlegger å gjennomføre



Kilde: NHO/NØB

Flere bedrifter vil øke sysselsettingen i 2022 enn redusere den, slik at nettoen er positiv. Vi anslår at sysselsettingen målt i personer vil øke med beskjedne 0,5 prosent i 2021.

Ifølge NØB er utsiktene for sysselsettingen bedre for neste år. Vi forventer også at smittevernrestriksjonene i all hovedsak oppheves i løpet av 2021. Aktivitetsutviklingen vil derfor lede oppgangen og etter hvert dra med seg sysselsettingen. I tråd med dette tar sysselsettingen seg opp gjennom andre halvår 2021, og videre opp med vel 2 prosent i 2022 og ytterligere 1,4 i 2023 når økonomien går mot mer normale tider.

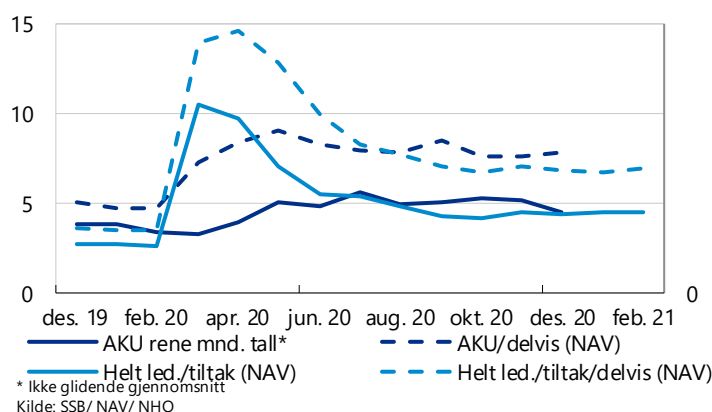
### Arbeidsledige og fremtidsutsikter

Tiltakene mot koronapandemien har gitt historisk sterke utslag i antall arbeidsledige. Etter nedstengningen i mars ble den registrerte arbeidsledigheten på kort tid om lag firedoblet. Ved utgangen av mars var vel 300 000 registrert som helt ledige arbeidssøkere hos NAV, tilsvarende 10,6 prosent av arbeidsstyrken. Ikke på noe tidspunkt i etterkrigstiden har ledighetsraten vært høyere. Etter den gradvise lempingen av smitteverntiltakene gjennom våren og sommeren, falt arbeidsledigheten fra toppen rundt påsketider og frem til oktober. I fjor høst var smittevernrestriksjonene mer lokale og målrettede, men innstramningen i begynnelsen av november medførte flere permitteringer. I gjennomsnitt ble den registrerte arbeidsledighetsraten 5,0 prosent i 2020, og vi må tilbake til 1994 for å finne et tilsvarende høyt årsgjennomsnitt.

Utviklingen i arbeidsledigheten målt ved AKU har vært mer moderat, som må ses i sammenheng med at permitterte de 3 første månedene av permitteringen defineres som sysselsatt i statistikken. Når tiden går, vil flere permitterte regnes som arbeidssøkere, og AKU-ledigheten har da også økt gjennom året. Sesongjusterte tall fra AKU varierer normalt ganske mye fra måned til måned. Det må ses i sammenheng med at det ikke er de samme personene som blir intervjuet to måneder på rad, men hver tredje måned over en periode på to år. Dermed er publiserte AKU-tall normalt et glidende snitt over tre måneder. For raskere å fange opp endringer som skjer på arbeidsmarkedet under koronakrisen har SSB valgt å publisere noen rene månedstall fra AKU. Det rene månedstallet i desember var på 4,6 prosent, mot 5,2 prosent i november.<sup>5</sup> AKU er en spørreundersøkelse, og det er mye usikkerhet knyttet til de enkelte månedsobservasjonene. Den begrensede aktiviteten i norsk økonomi det neste halve året, innebærer at vi tror at arbeidsledigheten målt ved AKU vil være høyere i månedene som kommer.

### Arbeidsledige

Pst. arbeidsstyrken 15-74 år.



\* Ikke glidende gjennomsnitt

Kilde: SSB/ NAV/ NHO

I tillegg til økningen i antall helt arbeidsledige i 2020, økte også antallet delvis arbeidsledige betydelig. De delvis arbeidsledige økte fra knappe 1 prosent av arbeidsstyrken før pandemien til 6 prosent i mai. Etter dette har antall delvis arbeidsledige avtatt. Ledighetsraten for delvis arbeidsledige er fortsatt vel 1,5 prosentpoeng høyere enn før smitteverntiltakene ble iverksatt, og utgjør dermed en arbeidskraftressurs som kommer i tillegg til de helt arbeidsledige.

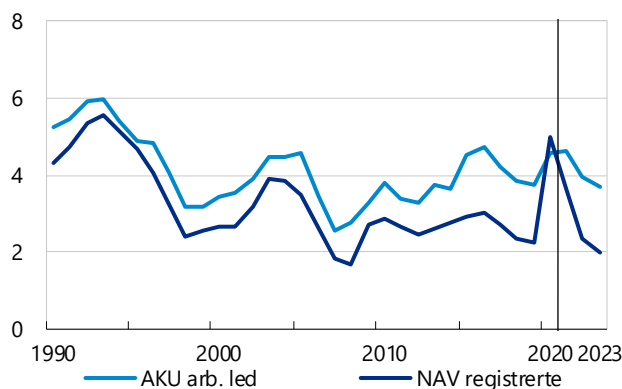
<sup>5</sup> <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/auke-i-sysselsettinga--438548?tabell=438672>



Fremover venter vi at den registrerte arbeidsledigheten vil fortsette å tikke nedover i tråd med at flere av de permitterte arbeidstakerne kommer tilbake til sine jobber. Vi anslår at den registrerte arbeidsledighetsraten for helt arbeidsledige falle ytterligere, til 3,6 prosent i gjennomsnitt for 2021, og videre til prekoronanivå i 2022.

### Arbeidsledige

Prosent av arbeidsstyrken. 15-74 år.



Kilde: Refinitiv Datastream / SSB / Norwegian Aggregate Model (NAM) / NHO, ØO 1/2021

På den andre siden venter vi at AKU-arbeidsledigheten vil holde seg på et høyt nivå i år. I gjennomsnitt anslår vi at AKU-arbeidsledigheten i 2021 er 4,6 prosent. Høy arbeidsledighet i spesielt reiseliv og transport i første halvdel av året trekker opp snittet. Ferdigstillelse av igangsatte prosjekter og få nye prosjekter vil dempe aktiviteten i bygge- og anleggsbransjen og innebære noen flere arbeidsledige.

AKU-ledigheten vil holde seg høy i første halvår av 2022 før smitteverntiltakene helt har opphørt og næringene som er mest berørt kan gjenoppta aktiviteten for fullt. Det er betydelige geografiske forskjeller i arbeidsledigheten. Arbeidskraftsmobiliteten kan være mindre mellom fylker, som kan bidra til at det tar tid før arbeidsledigheten går ned igjen. Samlet anslås AKU-ledigheten neste år til om lag 4 prosent av arbeidsstyrken. For 2023 er vi tilbake på en anslått likevekt for AKU på 3,7 prosent.

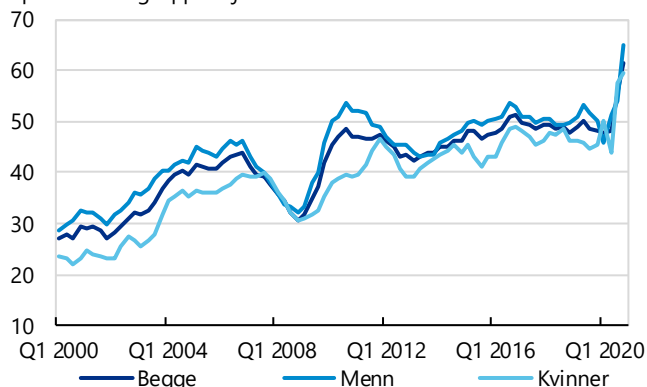
### Arbeidsstyrken

Det er en klar tendens til at også varigheten av ledigheten går opp når ledigheten øker. Dette var tilfellet både i etterkant av DotCom-krisen ved årtusenskiftet, finanskrisen i 2008 og i etterkant av oljepris sjokket i 2014, jf. figur. De som sto utenfor arbeidsmarkedet før krisen, har vært lenger arbeidsledige

enn de som blir sagt opp som følge av krisen. Det innebærer at disse må konkurrere med flere nye grupper av arbeidsledige om de ledige jobbene. Når andelen langtidsledige øker, kan det medvirke til at flere trekker seg ut av arbeidsmarkedet.

### Norge: Arbeidsledighet over 26 uker

I pst. av hver gruppe. Gj. snitt. 4 kv. før 20

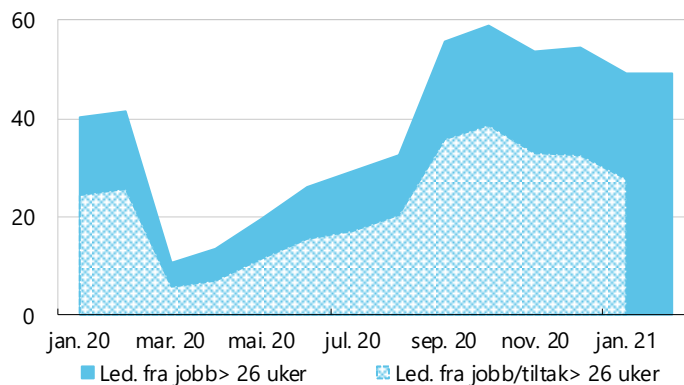


Kilde: Statistisk sentralbyrå / NHO

NAV måler varighet på to måter: Både hvor lenge personer har vært arbeidsledig fra jobb, eller hvor lenge de har vært ledige fra jobb eller tiltak. Målt med førstnevnte hadde bare fire av ti vært helt arbeidsledige mer enn tre måneder i februar, mens i februar hadde halvparten vært arbeidsledige i mer enn et halvt år, se figur. I samme figur viser vi også utviklingen i de som har vært ledig fra jobb eller tiltak. Ettersom noen har hatt avbrudd i ledigheten pga. tiltak, viser sistnevnte mål noe mindre økning i langtidsledigheten<sup>6</sup>.

### Langtidsarbeidsledig

Fra jobb eller jobb/tiltak. Pst alle arbeidsledige



Kilde: SSB / NAV / NHO

Lavere arbeidskraftetterspørsel og høy arbeidsledighet vil redusere jobbmulighetene slik at flere kan

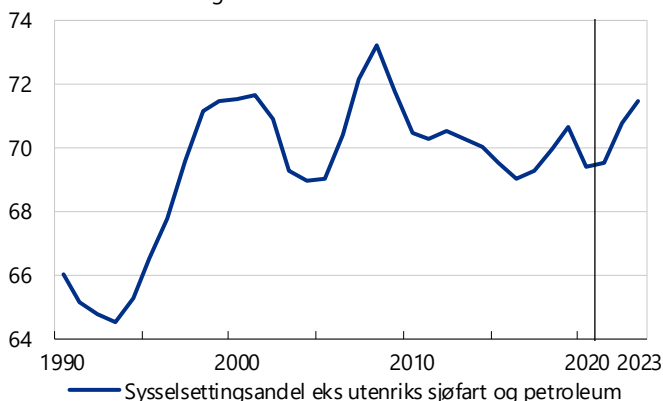
<sup>6</sup> NAVs statistikk over langtidsledige.

ende opp med å trekke seg mer eller mindre permanent ut av arbeidsstyrken, enten ved at de velger å pensjonere seg eller ved å ta mer utdanning. Marginale arbeidstakere kan også ha større utfordringer med å få seg jobb. Vi anslår at dette vil bidra til å redusere arbeidsstyrken noe i inneværende år. Deretter vil økt aktivitet bidra til at arbeidstilbudet øker.

I tråd med økningen i sysselsetting til neste år og underliggende befolkningsvekst på 0,4 prosent per år i årene fremover, vil sysselsettingsandelen komme seg opp på førkrisenivå i 2022. Først i 2023 vil sysselsettingsandelen vokse ut over det nivået.

### Sysselsettingsandel AKU

Prosent av befolkningen 15-74 år.



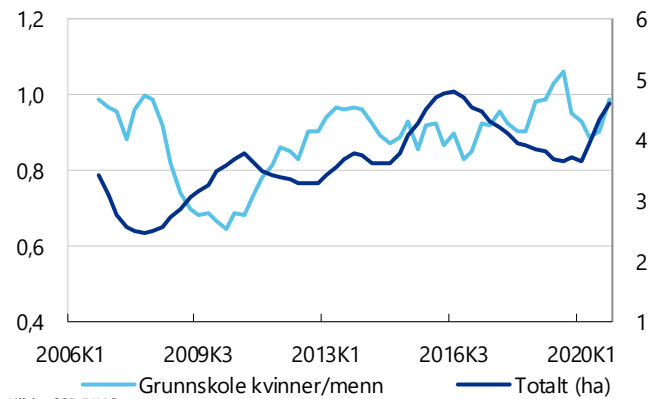
Kilde: Refinitiv Datastream / SSB / Norwegian Aggregate Model (NAM) / NHO, ØO 1/2021

### Nærmere om kvinners arbeidstilbud

Det er lite som tyder på at kvinners yrkesdeltakelse vil øke de nærmeste årene. Flere av de mest berørte næringene sysselsetter mange kvinner. Arbeidsledigheten i prosentpoeng har økt mer for kvinner enn for menn, og fra et lavere nivå. Spesielt kvinner med grunnskole som høyeste fullførte utdanning er rammet av krisen, jf. figur. Sammenlignet med andre lavkonjunkturer er dette et nytt utviklingstrekk. I etterkant av både finanskrisen og oljeprisfallet i 2014, falt den relative andelen arbeidsledige kvinner med denne utdannelsen, mens den har økt under denne krisen. Det må ses i sammenheng med at kvinner med bare grunnskoleutdanning er overrepresentert i næringer som er direkte berørt av smitteverntiltakene.

### Arbeidsledige

I prosent av arbeidsstyrken. Gjennomsnitt 4. siste kvartal

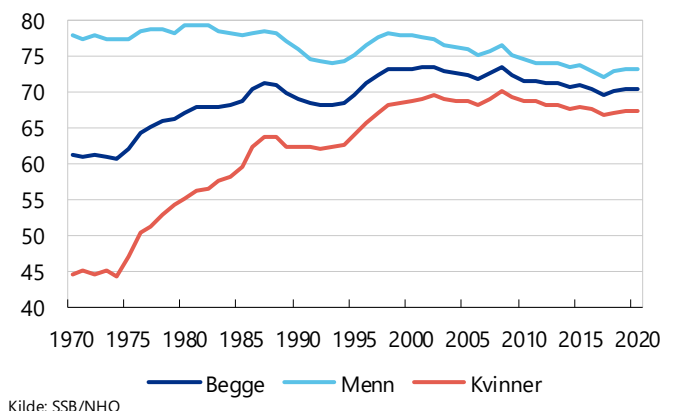


Kilde: SSB/NHO

I 2020 er kvinners arbeidstilbud fortsatt på et lavere nivå enn menns, men kvinner har økt arbeidstilbudet vesentlig siden 1970, fra rundt 45 prosent av alle kvinner i 1970 til 70 prosent i 2008. Etter dette har sysselsettingsandelen blant både kvinner og menn gått noe ned. Nedgangen skyldes både demografiske forhold og den særnorske nedgangskonjunkturen i 2014-15.

### Norge: Arbeidsstyrke

Prosent av befolkningen 15-74 år



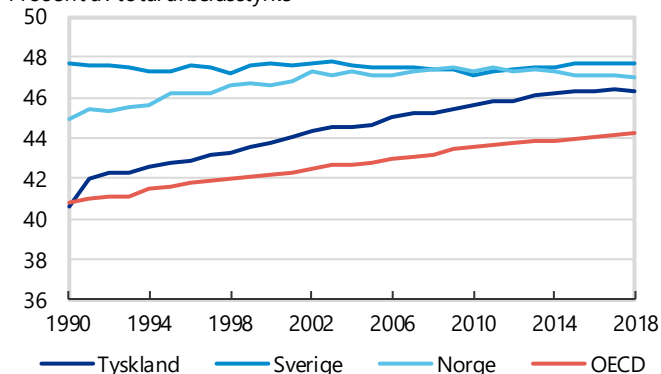
Kilde: SSB/NHO

Den økte yrkesdeltakelsen blant kvinner har vært viktig for utviklingen av norsk økonomi. Sett i forhold til mange andre land, ligger Norge helt i toppen blant kvinnelig sysselsettingsdeltakelse, se figuren under. Forskjellene til andre land skyldes dels at kvinner og menn er mer likestilte i Norge, og dels at det i Norge finnes et rikt gratis/subsidiert tilbud av barnehager, skolefritidsordninger mm. Selv om økningen i den kvinnelige yrkesandelen har stoppet opp, bidrar kvinner fortsatt til veksten i BNP ved at mange kvinner tilbyr flere arbeidstimer. Våre beregninger tyder på at flere kvinnelige arbeidstimer bidro med en femdel av BNP-veksten fra 1973 til 2017,

som tilsvarer 450 milliarder 2005-kroner. (13 prosent av bidraget kommer av økt sysselsetting blant kvinner, 7 prosent kommer av at kvinner jobber flere timer.). Dersom kvinners yrkesdeltagelse kommer opp på samme nivå som menn, vil BNP øke ytterligere med 457 milliarder kroner (tall for 2017), hvorav 171 mrd. kr dersom kvinner øker sysselsettingen til menns nivå, og 286 mrd. kroner dersom kvinner også øker antall timer til menns nivå.

### Kvinner i arbeidsstyrken

Prosent av total arbeidsstyrke



Kilde: Thomson Reuters Datastream / Verdensbanken / NHO

Dersom begrensede jobbmuligheter vedvarer over tid, kan det føre til et redusert arbeidstilbud, jf. omtalen av arbeidstilbudet over. Det kan innebære at kvinner i særlig grad vil ha utfordringer med å komme i jobb framover.

## 2.8. Budsjettpolitikken og tiltakene

Regjeringen iverksatte i fjor omfattende tiltak for å motvirke de økonomiske konsekvensene av virusutbruddet. Mange av tiltakene er videreført i 2021.

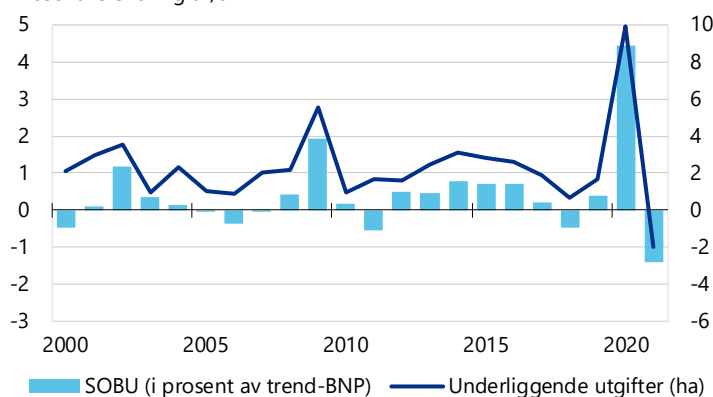
I den akutte fasen på vårparten i fjor ble inntektssikringsordningene for personer utvidet, og staten tok et større finansieringsansvar for disse ordningene. Det ble også raskt etablert likviditetsstøtte til bedrifter. Tiltakene inkluderte reduserte eller utsatte skatte- og avgiftsinnbetalinger, statlige låne- og garantiordninger, samt en kompensasjonsordning som skulle dekke faste, uunngåelige kostnader for bedrifter med stor omsetningsvikt. Enkelte sektorer har fått egne kompensasjons-/tilskuddsordninger, garantier eller skattelettelse, herunder kultur, frivillighet og idrett, luftfarten, olje- og gassnæringen og reiseliv. En ordning med lønnsstøtte for å ta tilbake permitterte ansatte ble innført for perioden juli/ august. Flere av de midlertidige skatte- og avgiftslettelsene eller utsettelsene ble avvirket i løpet av året,

men ordningene med redusert lav merverdiavgiftsats og fritak for flypassasjeravgift er videreført. Utsettelse av skatter og avgifter gis nå etter forenklet søknad.

I nysaldert budsjett for 2020 (Prop. 56 S (2020-2021)) ble summen av de økonomiske krisetiltakene i 2020 beregnet til 131 mrd. kroner. I tillegg kom økte kostnader til dagpenger og sykepenger, samt lavere skatteinntekter. Bruken av oljeinntekter i 2020 ble anslått til 392,5 mrd. kroner, målt ved det strukturelle oljekorrigerede budsjettunderskuddet. Offentlige utgifter er anslått til å utgjøre 66 prosent av BNP for Fastlands-Norge i 2020.

### Budsjettindikatorer

Prosentvis endring år/år



Kilde: Finansdepartementet, NB21, saldering + Prop. 79 S / NHO

Da regjeringen den 7. oktober i fjor la frem statsbudsjettet for 2021, ble bruken av oljepenger anslått til 313,3 mrd. kroner i 2021. I budsjettet var det lagt til grunn at de fleste av de midlertidige krisetiltakene ble avvirket, og at bruken av fondsmidler skulle tilbake på 3 prosent av fondsverdien. Etter en betydelig forverring av smittesituasjonen og påfølgende innstramminger i smitteverntiltakene, har regjeringen lagt frem to tiltakspakker med virkning for 2021.

De fleste av de midlertidige tiltakene er dermed likevel forlenget/forsterket inn i 2021, herunder utvidede inntektssikringsordninger for både arbeidstakere, selvstendig næringsdrivende og studenter, og ordninger for kultur, reiseliv og luftfarten. En ny generell kompensasjonsordning er innført for perioden september 2020 til og med juni 2021. Ordningen med lønnsstøtte for å ta tilbake permitterte ansatte ble gjeninnført for oktober-desember 2020, men med søknad og budsjettvirkning i 2021. Det er

også innført økonomiske tiltak for å styrke smittevernarbeidet ved grensepasseringer. Både helsesektoren og kommunene er bevilget betydelige midler for å kompensere for økte utgifter/reduerte inntekter som følge av pandemien.

I Prop. 79 S (2020-2021) la regjeringen frem oppdaterte tall for budsjettets stilling. Oljepengebruken, målt ved det strukturelle oljekorrigerte budsjettunderskuddet, ble anslått til 363,2 mrd. kroner i 2021. Dette innebærer en økning i oljepengebruken med nesten 50 mrd. kroner sammenlignet med det opprinnelige budsjettforslaget. Budsjettimpulsen i 2021 ble anslått til -1,4 prosent. Den negative impulsen for i år må ses i sammenheng med det svært ekspansive budsjettet for 2020, med en budsjettimpuls på 4,5 prosent av trend-BNP for Fastlands-Norge, som er høyere enn noen gang. Statsbudsjettets underliggende utgiftsvekst i 2021 ble i Prop. 79 S (2020-2021) anslått til -2,0 prosent, opp fra anslått -4,6 prosent i Nasjonalbudsjettet 2021.

Ser vi årene 2020 og 2021 under ett, er finanspolitikken meget ekspansiv med en samlet budsjettimpuls på 3,1 prosent. Den ekstra bruken av oljepenger i 2020 og 2021 samlet ble i Prop. 79 S (2020-2021) anslått til om lag 240 mrd. kroner, sammenlignet med en nøytral budsjettpolitikk, som i årene før pandemien. Når man inkluderer budsjettsvekkelsen som følger av lavere skatteinntekter og økte utgifter til dagpenger for permitterte og arbeidsledige (de såkalte automatiske stabilisatorene i budsjettet), er merbruken av oljepenger anslått til om lag 370 mrd. kroner. Alt annet likt bidrar merforbruket til at verdien av Statens pensjonsfond utland blir tilsvarende lavere, noe som innebærer et årlig tap av finansieringsbidrag fra fondet til statsbudsjettet på om lag 11 mrd. kroner i alle fremtidige år.

I Stortingsbehandlingen av Prop. 79 S (2020-2021) ble det vedtatt ytterligere økonomiske tiltak på om lag 3,5 mrd. kroner i 2021, herav om lag 2 mrd. kroner i økt overslagsbevilgning til dagpenger. Blant annet ble den forhøyede kompensasjonsgraden for dagpenger forlenget fra til og med 30. juni til ut september 2021.

I Perspektivmeldingen 2021 (Meld. St. 14 (2020-2021)) beskrives utfordringene norsk økonomi står overfor, og hvilken betydning dette har for handlingsrommet i budsjettene fremover. Det blir færre yrkesaktive per pensjonist og statens utgifter øker.

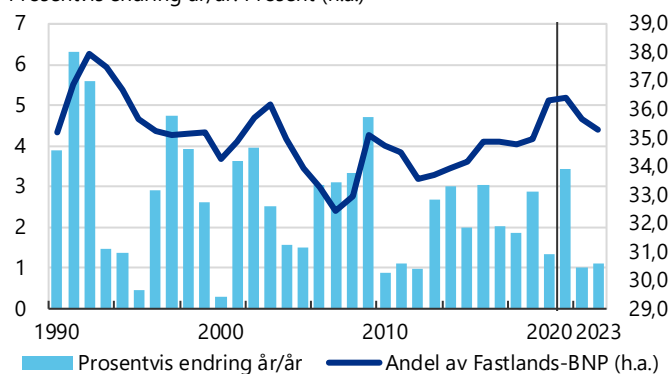
Samtidig vil veksten i både fonds- og skatteinntekter avta.

Ifølge handlingsregelen skal bruken av oljeinntekter over tid utgjøre 3 prosent av oljefondet, men det skal også legges stor vekt på å jevne ut svingninger i økonomien for å sikre god kapasitetsutnyttelse og lav arbeidsledighet. Det har vært riktig å bruke mer oljepenger i denne ekstraordinære situasjonen. Uten de økonomiske tiltakene ville kostnadene som følge av krisen trolig blitt langt større, gjennom lavere verdiskaping, flere konkurser og mer langvarig høy arbeidsledighet. Men oljepengebruken må reduseres i takt med at aktiviteten i norsk økonomi normaliseres. Det er også et spørsmål om en forventet avkastning på 3 prosent er for optimistisk. Sentralbanksjefen antydet i sin årstale den 18. februar at 2 prosent kan være et mer realistisk anslag på forventet realavkastning fremover.

Nasjonalregnskapet viser at veksten i offentlig konsum og offentlige bruttoinvesteringer var henholdsvis 1,7 prosent og -0,6 prosent 2020. Dette er betydelig lavere enn anslått i nasjonalbudsjettet for 2021 lagt frem i oktober i fjor, og taler for en høyere vekst i begge etterspørselskomponentene i 2021 enn Finansdepartementets anslag for å nå vedtatt nivå for 2021. I tillegg er offentlig pengebruk i 2021 økt med over 50 mrd. kroner siden budsjettfremleggelsen. De økonomiske krisetiltakene er i stor grad overføringer til husholdninger og bedrifter. Men det er også blant annet bevilget 7,4 mrd. kroner ekstra til kommuner/fylkeskommuner etter budsjettfremleggelsen. Dette bidrar til å trekke opp veksten i offentlig konsum. Vi anslår veksten i offentlig konsum og investeringer til henholdsvis 2,8 prosent og 6,0 prosent i 2021. Videre anslår vi veksten i offentlig konsum til 1,0 prosent i 2022 og 1,0 prosent i 2023, og veksten i offentlige investeringer til 1,0 prosent i 2022 og 1,5 prosent i 2023. Dette innebærer at offentlig etterspørsel vil avta noe som andel av Fastlands-BNP fremover, etter mange år med økning, jf. figuren under.

## Offentlig etterspørsel\*

Prosentvis endring år/år. Prosent (h.a.)



\*Offentlig forbruk og investeringer.

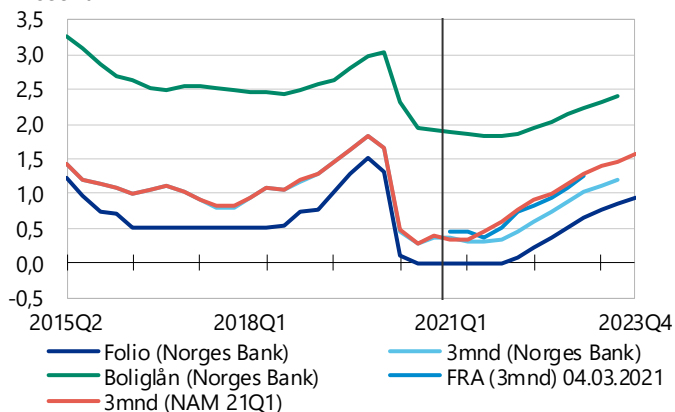
Kilde: Refinitiv Datastream / Norwegian Aggregate Model (NAM) / NHO, ØO 1/2021

## 2.9. Pengepolitikken

Fra februar til mai i fjor kuttet Norges Bank renten fra 1,5 til 0 prosent. På rentemøtet 21. januar ble styringsrenten holdt uendret. Rentekomiteens vurdering var at "det kraftige økonomiske tilbakeslaget og stor usikkerhet om den videre utviklingen tilsier at renten holdes i ro til det er klare tegn til at forholdene i økonomien normaliseres." I siste Pengepolitiske rapport, fra desember, indikerte Norges Banks egen rentebane at første renteheving ville skje i løpet av første halvår 2022, for deretter å øke gradvis, til 1,0 prosent mot slutten av 2023.

## Renter

Prosent



Kilde: Refinitiv Datastream / Norges Bank, PPR 4/2020 / NHO, ØO 1/2021

I tillegg til å kutte renten har Norges Bank tilført likviditet til markedet gjennom å tilby ekstraordinære F-lån med løpetider fra 1 uke og opp til 12 måneder. I mars ble det også innført midlertidige lettelsener i kravene til bankenes sikkerhetsstillelse for slike lån. Fra 1. februar 2021 ble de midlertidige lettelsene

opphevet, med unntak av at verdipapirer i norske kroner som har garanti fra en norsk kommune eller fylkeskommune fortsatt unntas fra kravet om kredittvurdering. Kravet til bankenes motsykliske kapitalbuffer ble redusert fra 2,5 til 1,0 prosent i fjor. Norges Banks tilrådning har siden vært å holde kapitalbufferen uendret på dette nivået, samtidig som signalet er at råd om gradvis økt bufferkrav vil komme i løpet av 2021. I Norges Banks rapport *Finansiell stabilitet 2020* vises det til at det er usikkerhet knyttet til hvor stor virkning økte bufferkrav har på bankenes utlånspraksis og norsk økonomi, men at deres analyse tilsier at gjeninnhenting vil ta lengre tid dersom kravet til motsyklisk kapitalbuffer økes markert.

Lave renter har, sammen med de andre tiltakene fra Norges Bank, bidratt til at pengemarkeds- og utlånsrentene til publikum har kommet ned. Lavere renter virker isolert sett i retning av å redusere bedriftenes og husholdningenes løpende rentebetalinger. Lavere rentebetalinger frigjør midler som kan brukes på andre ting. Rentekuttene i fjor har dermed bidratt til å støtte opp under konsumet i fjor. Utsikter til høyere renter gjennom prognoseperioden, vil virke med motsatt fortegn i årene fremover. Høyere renter vil, isolert sett, virke avkjølende på konsum- og aktivitetsutviklingen.

Pengepolitikken i Norge skal også forhindre at finansielle ubalanser bygger seg opp i økonomien. Derfor følger sentralbanken særlig med på utviklingen i gjeldsbelastningen til bedrifter og husholdninger. Husholdningenes gjeldsgrad er høy og har økt mye de siste årene. Det har skjedd i takt med stigende boligpriser. Den lave renten har isolert sett bidratt til å stimulere boligmarkedet, blant annet som følge av at lavere renter muliggjør høyere gjeldsopptak som i sin tur vil kunne presse opp boligprisene.

I våre modellberegninger anslås første renteheving å komme allerede i fjerde kvartal i år. Høyere fart i økonomien trekker opp rentene. Det gjør også inflasjonen. Den årlige endringen i den underliggende inflasjonen (KPI-JAE) anslås til om lag 2 prosent årene fremover, tilsvarende inflasjonsmålet. Frisk boligprisvekst, kombinert med høyere gjeld, trekker også i retning av at renten vil bli satt opp etter hvert.

### 3. Hjemmekontor – ikke for alle, alltid

Arbeid fra hjemmene har alltid vært en del av samfunnet, men arbeidet har endret karakter i historiens løp. Arbeidet har fulgt utviklingen av tekniske nyvinninger og omskiftninger i samfunnet tett. Den industrielle revolusjonen førte til store omveltninger i hvordan varer ble produsert, men selv dette stanset ikke vareproduksjon i hjemmene.

Et av de store gjennombruddene for arbeid fra hjemmet var oppfinnelsen av symaskinen, som i større grad gjorde det mulig å integrere arbeidet med mer industriell produksjon. I dag skjer klesproduksjon stort sett i fremvoksende økonomier, og der foregår fortsatt deler av produksjonen i private hjem.

Et hjemlig og relativt nært eksempel på produksjon av varer i hjemmet er Nesnalobben. Skobedriften ble grunnlagt i Nesna i 1955, i en tid da fiske og jordbruk var de dominerende leveveiene på stedet. Deler av skoproduksjonen skjedde ved fabrikkene, men vanskelighetene knyttet til transport og mulighetene for å kombinere arbeid med omsorg for barn var noen av de avgjørende faktorene for at mye av arbeidet opprinnelig ble gjort i private hjem.

Digitaliseringen av samfunnet har skapt nye markeder for arbeid fra hjemmet, blant annet gjennom digitale plattformer der varer og tjenester kan tilbys og selges. Digitale plattformer som Mittanbud, Amazon og Etsy er eksempler på plattformer der enkeltpersoner kan markedsføre og selge varer eller tjenester over nett.

Arbeidsgivere kan også sette ut arbeidsoppgaver på digitale plattformer. Et eksempel er Amazon Mechanical Turk-plattformen, som setter ut oppgaver som ennå ikke kan løses effektivt av datamaskiner. Det er også ulike plattformer der enkeltpersoner kan tilby tjenester digitalt til potensielle oppdragsgivere.

Det er noen fellesnevner ved arbeid fra hjemmet. Tradisjonelt har det vært dårligere lønnet og mindre regulert enn arbeid som ikke skjer i hjemmet,<sup>7</sup> og

det har også typisk vært utført av kvinner som har kombinert det med omsorgsoppgaver.<sup>8</sup>

Pandemien har endret sammensetningen av hvem som jobber hjemmefra og akselerert bruken av digitale verktøy. Deler av bruken av digitale verktøy som har skjedd det siste året vil sannsynligvis ikke bli reversert når det åpnes for å arbeide på kontorene igjen. ILO har estimert at nær 8 prosent av verdens sysselsatte jobbet hjemmefra i 2019. Siden mange arbeidsplasser er flyttet hjem under pandemien, vil det bli langt flere i 2020.

Det er flere ulike måter å arbeide fra hjemmet på. Ett av hovedelementene i definisjonen av arbeid fra hjemmet, som også er en del av ILOs definisjon av begrepet,<sup>9</sup> er at det er arbeid i en persons hjem eller i andre lokaler som er valgt av personen (fritidsbolig, toget, kafé eller lignende), som ikke er arbeidsgivers lokaler. Med arbeid fra hjemmet i dette kapitlet sikter vi til alt arbeid som skjer på slike steder. Det kan inkludere industriproduksjon, arbeid på digitale plattformer og arbeid fra PC med fjernaksess. Med arbeid fra hjemmet mener vi her ikke ulønnet husarbeid og omsorgsoppgaver.

I perioden 16.-23. november 2020 gjennomførte NHO en medlemsundersøkelse, hvor medlemmene blant annet ble spurt om nåværende og fremtidig bruk av hjemmekontor. Dette kapitlet gjennomgår resultatene fra undersøkelsen og hvordan vi tenker at hjemmekontor kan påvirke norsk økonomi, arbeidsliv og klima fremover. Vi vil imidlertid understreke at det er daglig leder eller ledere for HMS-avdelinger som svarer på spørsmålene våre, og vi har ikke spurt om psykososiale og/eller arbeidsmiljømessige konsekvenser blant arbeidstakere av en slik arbeidsform. Svaret på slike spørsmål påvirkes også trolig av om man blir pålagt hjemmekontor eller om man kan velge det selv.

#### 3.1. Omfang av hjemmekontor internasjonalt

Mellom januar og mars 2020 valgte stadig flere land å pålegge arbeidsgivere å stenge ned virksomhetene, og om mulig beordre ansatte til å jobbe på hjemmekontor på fulltid. De landene som hadde større muligheter til hjemmekontorjobbing hadde mindre nedgang i aktiviteten sett i forhold til andre land.

<sup>7</sup> Baker, 1126, ILO (2020). Working from home From invisibility to decent work. Side 41

<sup>8</sup> ILO (2020) – rapporten side 31.

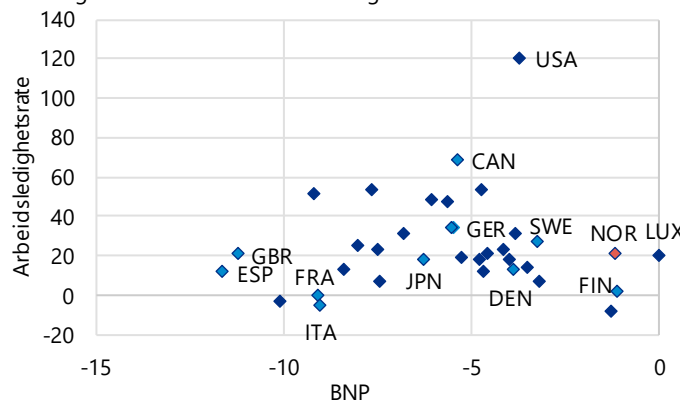
<sup>9</sup> Home Work Convention (No. 177) Art. 1

## Hjemmekontor dempet aktivitetsnedgangen under pandemien

I kapittel 1 har vi vist at det er til dels betydelige forskjeller i utviklingen i BNP mellom industriland og mulige årsaker til dette. I figuren under gjengis OECDs anslag for endringen i BNP og arbeidsledigheten i 34 industriland i 2020. Norge er navngitt sammen med enkelte store land i figuren. Norge ligger i sydøstre hjørne, med relativt liten nedgang i BNP og moderat økning i arbeidsledigheten.

### BNP og arbeidsledighetsrate i 34 land

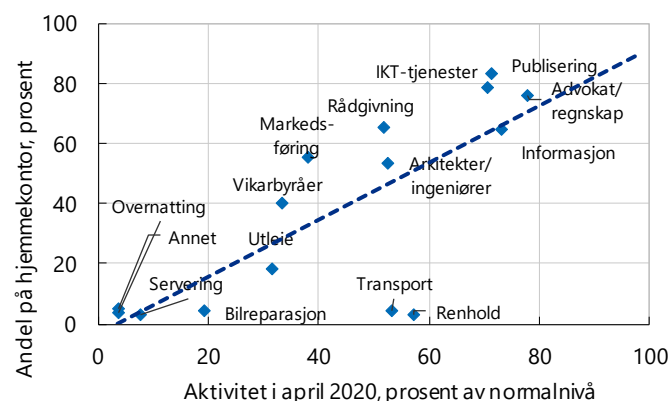
Endring fra 2019 til 2020. OECD-anslag.



Kilde: Refinitiv Datastream / OECD Economic Outlook / NHO

I tillegg til faktorene som nevnt i kapittel 1, kan land med gode muligheter til å flytte produksjonen til hjemmekontor bidra til å redusere virkningen av pandemien både på BNP og sysselsetting. En undersøkelse den franske sentralbanken gjorde i april i fjor viste at de tjenesteytende næringene, der en stor del av jobben kunne utføres hjemmefra, også gjennomgående var de næringene som holdt aktiviteten mest oppe relativt til sitt normalnivå, jf. figuren under. Viktige unntak fra dette hovedbildet var transport og renhold. Selv om dette er jobber som vanskelig kan gjøres hjemmefra, innebærer jobbene mindre direkte kontakt med andre mennesker i arbeidet.

### Frankrike: Tjenesteytende næringer

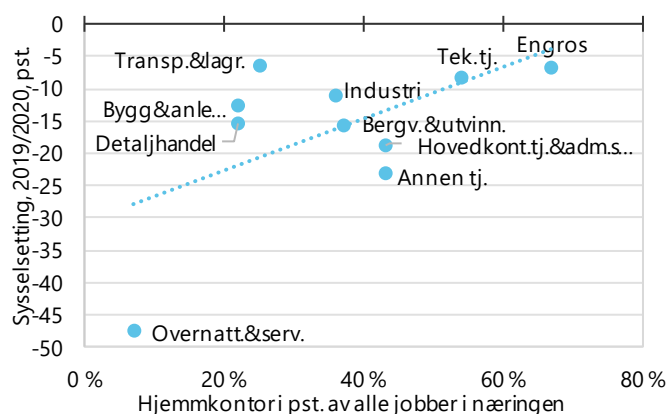


Kilde: Banque de France / OECD Digital Economy Outlook 2020 / NHO

Tilsvarende eksempler finnes for utviklingen i sysselsettingen. Pandemien har ført til at flere virksomheter har stengt ned som følge av krisen, som betyr at tilbudet av varer og tjenester har bortfalt. I tillegg har etterspørselen falt i kjølvannet av krisen, slik at samlet tilbud av varer og tjenester har falt enda mer. Papanikolaou og Schmidt (2020) forsøker å isolere effekten av tilbudsendringer fra andre endringer i økonomien. De viser at det er en samvariasjon mellom muligheten for å jobbe hjemmefra og nedgangen i sysselsettingen.<sup>10</sup> I figuren under har vi forsøkt å illustrere denne sammenhengen ved å benytte mulighetene for hjemmekontor fra Dingel og Neiman (2020) og endringer i sysselsetting fra registerbasert sysselsetting i USA (BLS) for de samme næringene som Papanikolaou og Schmidt (2020) viser i figur 5a. Vi har også beregnet en trendlinje som viser sammenhengen mellom mulighet for hjemmekontor og endring i sysselsetting.

<sup>10</sup> Papanikolaou, D., & Schmidt, L. (2020). Working Remotely and the Supply-Side Impact of COVID-19. SSRN Electronic Journal.

## USA: Hjemmekontor og sysselsetting



Kilde: Refinitiv Datastream / BLS / Dingel og Neiman (2020) / NHO

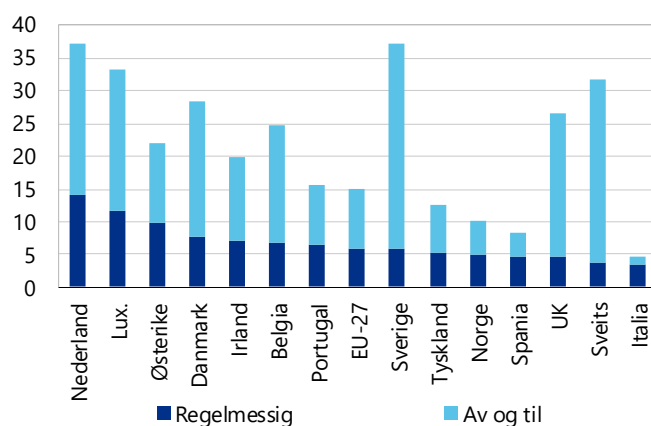
### Forut for pandemien

I EU-27 jobbet knapt 5,5 prosent av de sysselsatte regelmessig hjemmefra i 2019, og andelen har ligget på dette nivået de siste ti årene (Milasi, González-Vázquez og Fernández-Macías, 2021).<sup>11</sup> Likevel har omfanget av hjemmekontor økt i EU fordi gruppen av de som jobber hjemmefra av og til har økt fra vel 5 prosent til 9 prosent i denne perioden.

Det var store variasjoner mellom ulike EU-land. Andelen av bruk av hjemmekontor var høy blant de nordiske landene, som Finland og Sverige, og lav i f.eks. Spania og Italia.

I USA har det også vært en liten endring i hvor mye av jobbene som ble utført på hjemmekontor forut for pandemien. Brorparten av jobbene ble utført på arbeidsplassene (Krantz-Kent, 2019).<sup>12</sup>

## Utvalgte EU land: Hjemmekontor i 2019

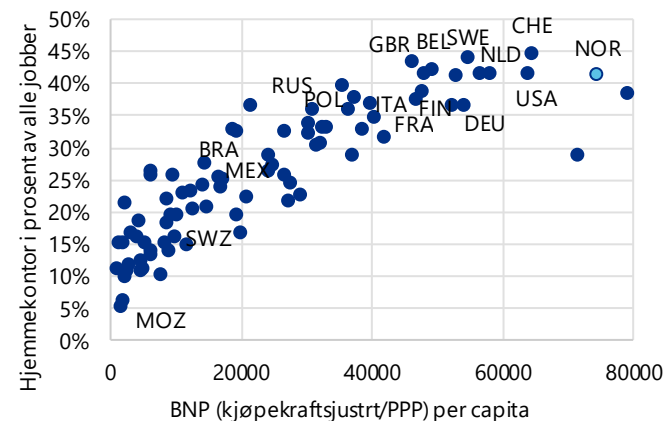


Kilde: Eurostat / NHO

### Produksjonspotensialet for hjemmekontor

Omfanget av jobber som *kan* utføres hjemmefra i USA er anslått til 25 prosent i Baker (2020)<sup>13</sup> og noe høyere i Dingel og Neiman (2020)<sup>14</sup> med om lag 37 prosent. I et internasjonalt perspektiv er mulighetene til å jobbe hjemmefra i Norge høye. I en nylig undersøkelse har man anslått at knapt 40 prosent av alle jobber i Norge kan utføres hjemmefra (Holgersen, Jia, og Svenkerud, 2020).<sup>15</sup> Anslaget samsvarer med funn i Dingel og Neiman (2020).

## BNP per capita og hjemmekontorpotensiale



Kilde: Dingel og Neiman 2020 / NHO

### Produksjonspotensialet påvirkes av den digitale utviklingen i et land. I Økonomisk overblikk 2020/4

<sup>11</sup> Milasi, S., González-Vázquez, I., & Fernández-Macías, E. (2021). Telework before the Covid-19 pandemic: trends and drivers of differences across the EU, (21).

<sup>12</sup> Krantz-Kent, R. (2019). Where did workers perform their jobs in the early 21st century? Monthly Labor Review, (July), 1–10.

<sup>13</sup> Baker, M. G. (2020). Nonrelocatable Occupations at Increased Risk During Pandemics: United States, 2018. American Journal of Public Health, 110(8), 1126–1132.

<sup>14</sup> Dingel, J. I., & Neiman, B. (2020). How many jobs can be done at home? Journal of Public Economics, 189, 104235.

<sup>15</sup> Holgersen, H., Jia, Z. og Svenkerud, S. (2020). Who and how many can work from home in Norway? Evidence from task descriptions.



illustrerte vi den digitale utviklingen i Norge og internasjonalt, gjennom å presentere ulike indikatorer for digital infrastruktur og bruk av digitale verktøy.

Figuren over tyder på at rikere land har en større andel jobber som kan utføres på hjemmekontor enn mindre utviklede land. I tillegg til Norge, er andelen høyest i Sveits, Luxembourg, Sverige og Storbritannia.<sup>16</sup> Disse landene er på nivå med Norge, mens tilsvarende tall for Mexico og Tyrkia er på om lag 25 prosent.

Også innad i land er det forskjeller mellom ulike regioner. Generelt kan flere jobber utføres hjemmefra i de større byene enn i distriktene. I USA kan mer enn 45 prosent av jobbene i San Francisco, San José og Washington DC utføres på hjemmekontor, mens færre enn 30 prosent av jobbene kan flyttes til hjemmekontor i Fort Myers, Grand Rapids og Las Vegas (Dingel og Neiman, 2020).

Produksjonspotensialet påvirkes av digital infrastruktur, type jobb og jobbkultur

Mulighetene til å jobbe hjemmefra avhenger blant annet av tilgang på digitale hjelpemidler, -infrastruktur og -utvikling, næringssammensetning, yrker og jobbkultur.

Jobber kan i ulik grad utføres på hjemmekontor, se tabell fra Dingel og Neiman (2020) gjengitt i teksten under. Jobbene som kan utføres hjemmefra er hovedsakelig innen teknologi, administrasjon, finans og ingeniørfag. Dette er sammenfallende med resultatene i Baker (2020). De resterende jobbene er i yrker som ikke har denne muligheten, herunder helse-tjenester, industri, varehandel og restaurant og overnatting.

**Tabell** Andel jobber som kan utføres hjemmefra fordelt på yrke (fra tabell 1 i Dingel og Neiman (2020))

Yrke	Base-line
B15 Computer and Mathematical	1,00
25 Education, Training, and Library	0,98
23 Legal	0,97
13 Business and Financial Operations	0,88
11 Management	0,87
27 Arts, Design, Entertainment, Sports, and Media	0,76
43 Office and Administrative Support	0,65
17 Architecture and Engineering	0,61
19 Life, Physical, and Social Science	0,54
21 Community and Social Service	0,37
41 Sales and Related	0,28
39 Personal Care and Service	0,26
33 Protective Service	0,06
29 Healthcare Practitioners and Technical	0,05
53 Transportation and Material Moving	0,03
31 Healthcare Support	0,02
45 Farming, Fishing, and Forestry	0,01
51 Production	0,01
49 Installation, Maintenance, and Repair	0,01
47 Construction and Extraction	0,00
35 Food Preparation and Serving Related	0,00
37 Building and Grounds Cleaning and Maintenance	0,00

Ved å benytte metoden over viser Dingel og Neiman (2020) at omfanget av *type jobber* varierer innen næringer. De fleste jobber innen utdanning, finans og forsikring, ledelse og informasjon og kommunikasjon kan utføres hjemmefra. På den andre enden av skalaen er det få jobber som kan utføres hjemmefra i primærnæringene, bygg- og anlegg, transport og reiseliv.

**Tabell** Andel jobber som kan utføres hjemmefra fordelt på næring (fra tabell 3 i Dingel og Neiman (2020))

Næring	Uvektet	Vektet med lønn
Undervisning	0,83	0,71
Teknisk tjenesteyting	0,80	0,86
Ledelse av virksomhet og foretak*	0,79	0,86
Finansiering og forsikring	0,76	0,85
Informasjon og kommunikasjon	0,72	0,80
Varehandel	0,52	0,67
Eiendomsdrift	0,42	0,54
Off. adm., forsvar og sosialforsikring	0,41	0,47
Elektrisitet, vann og renovasjon	0,37	0,41
Personlig tjenesteyting	0,31	0,43
Forretningsmessig tjenesteyting	0,31	0,43
Kunst, underholdning og rekreasjon*	0,30	0,36
Bergverksdrift og utvinning	0,25	0,37
Helse- og sosialtjenester	0,25	0,24
Industri	0,22	0,36
Transport og lagring	0,19	0,25
Bygge- og anleggsvirksomhet	0,19	0,22
Reparasjon av motorvogner	0,14	0,22
Jordbruk, skogbruk og fiske	0,08	0,13
Overnattings- og serveringsvirksomhet	0,04	0,07

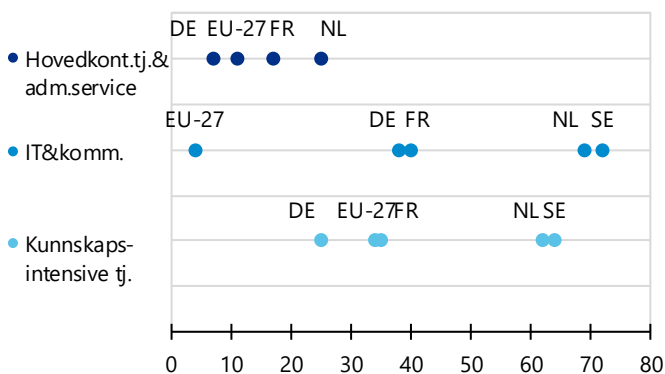
\* Disse næringene er oversatt av NHO og ikke med i standard gruppering i SSB.

I tillegg til at jobbene har ulik karakter, har Milasi, González-Vázquez og Fernández-Macías (2021)<sup>17</sup> vist at det før pandemien i EU var betydelig forskjell på omfang av *hjemmekontor innen samme sektor og yrke*, se figuren under. Milasi m.fl. (2021) viser at i forhold til Sverige (referanseland) har alle EU-land, med unntak av Nederland, mindre omfang av hjemmekontor enn Sverige i 2019.

De mener at ulik bruk av hjemmekontor innen samme sektor og yrke er et tegn på at det finnes flere faktorer som bidrar til omfanget av hjemmekontor. Forfatterne peker på at kultur og ulik ledelsesstruktur kan være mulige forklaringer til forskjellene.

**Hjemmekontor utvalgte land og sektorer**

I pst. av totalt antall arbeidstimer

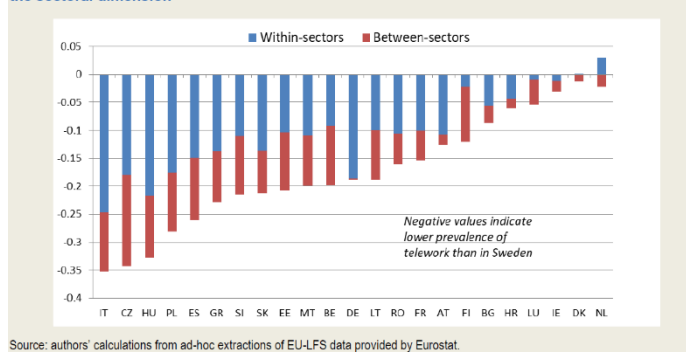


Kilde: Milasi, S., González-Vázquez, I., & Fernández-Macías, E. (2021) / NHO

De dekomponerer den samlede forskjellen for hvert enkelt EU-land opp mot referanselandet i det som på den ene siden kan tilskrives forskjeller i næringsstruktur og på den annen side forskjeller innen hver næring. Figuren under viser at ulik næringsstruktur enn den man finner i Sverige (røde stolper) har betydning for bruken av hjemmekontor i EU-landene. Næringsstruktureffekten er særlig markant for nordeuropeiske land, så som Finland og Danmark. Tilsvarende er bidraget innen næringer for disse landene små. Det reflekterer sannsynligvis det faktum at nordeuropeiske land har en tendens til å ha relativt lik yrkessammensetning innen samme næring og at de også har en lik arbeidsform. På den andre siden utgjør variasjonen innen samme næring 60 prosent av den totale forskjellen mellom Sverige og Hellas, Polen, Ungarn og Italia. I Tyskland og Østerrike er det lite av forskjellen til Sverige som kan forklares med ulik næringsstruktur, og det er forskjeller innen hver næring som forklarer forskjellen til Sverige. Dette reflekterer i stor grad at disse landene har forskjeller i sammensetningen av yrker i samme sektor og at de organiserer innholdet i arbeidet forskjellig. Forfatterne hevder at mesteparten av forskjellene i bruk av hjemmekontor kan tilskrives at de andre landene har en annen arbeidsstruktur enn i Sverige (blå stolper).

<sup>17</sup> Milasi, S., González-Vázquez, I., & Fernández-Macías, E. (2021). Telework before the Covid-19 pandemic: trends and drivers of differences across the EU, (21).

Figure 7. Decomposition of the differences across countries in the prevalence of telework along the sectoral dimension



Source: authors' calculations from ad-hoc extractions of EU-LFS data provided by Eurostat.

Trendene i hjemmekontor forut for pandemien tilsier at det vil være landspesifikke forskjeller også etter at pandemien er nedkjempet.

### 3.2. Omfang av hjemmekontor i Norge

#### Hjemmekontor forut for pandemien

Forut for pandemien var det gjort få studier på hjemmekontor i Norge. Et unntak er Arbeidskraftsundersøkelsen i 2017, der folk ble spurt om de kunne jobbe hjemmefra. Det ble i spørsmålet presisert at med "Med hjemmefra mener vi også andre steder som du velger selv, som f.eks. en fritidsbolig, på toget eller på en kafé."

Resultatene fra spørreundersøkelsen er analysert av Nergaard og Andersen (2018).<sup>18</sup> Av de som svarte hadde 9 prosent fast avtale om å jobbe hjemmefra, mens ytterligere 26 prosent kunne jobbe hjemmefra ved behov.

**Tabell** Har du mulighet til å jobbe hjemmefra om du skulle ønske det? Andel og antall lønnstakere. AKU 2017, 3. kvartal. Antall svar=9660.

	Prosent	Antall
<b>Ja, fast</b>	9	227 000
<b>Ja, men bare ved behov</b>	26	653 000
<b>Nei</b>	63	1 570 000
<b>Ikke sikker</b>	1	27 000

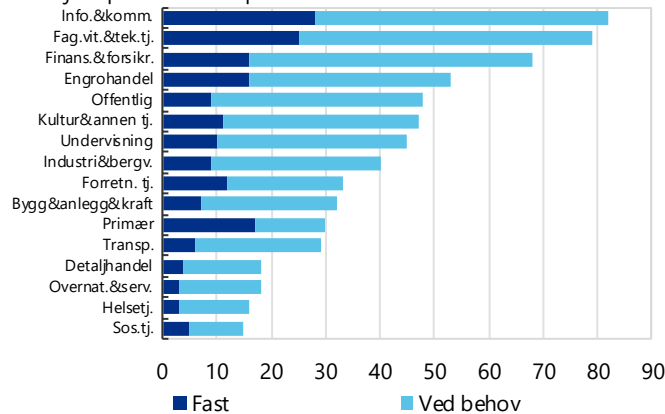
Fordelt på næringer viste resultatene store forskjeller i Norge på hvem som hadde anledning til å jobbe hjemmefra, se figur. Drøyt 80 prosent hadde mulighet for å benytte hjemmekontor i informasjon og

kommunikasjon, og andelen var nesten like høy innen faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting. Finansierings- og forsikringsvirksomhet, engroshandel, offentlig administrasjon, undervisning, industri samt kultur og annen tjenesteyting hadde også høyere andel enn snittet for alle bransjer. Deler av privat og offentlig tjenesteyting, som sosialtjenester, helsetjenester, detaljhandel og overnatting- og serveringsvirksomhet var bransjer med få muligheter til å jobbe hjemmefra.

Gjennomsnittet av næringene i undersøkelsen som hadde åpnet for mulighet til hjemmekontor hadde et stort innslag av privat virksomhet; finansiering og forsikring, faglig vitenskapelig teknisk tjenesteyting samt informasjon og kommunikasjon for å nevne noen. Arbeidskraftsundersøkelsen 3. kvartal 2017 viser at totalt 1,34 millioner arbeidstakere jobbet i de private næringene som ble spurt. 12 prosent av de sysselsatte i privat sektor hadde avtale om fast å kunne jobbe hjemmefra, ytterligere 31 prosent kunne gjøre det ved behov. Dvs. at vel 40 prosent av de private næringene hadde en ordning for hjemmekontor i Norge pre korona.

#### Jobbe hjemmefra

Svar "ja" i pst. av alle respondenter. N= 9660



Kilde: NHO / AKU 2017 3. kvartal / Nergaard 2018.

Imidlertid var det langt færre av de om lag 40 prosent av alle arbeidstakere som hadde mulighet til å jobbe på hjemmekontor som benyttet seg av denne arbeidsformen. Vel halvparten svarte at de ukentlig jobbet hjemmefra, dvs. at 20 prosent av alle arbeidstakere jobbet regelmessig hjemmefra. 16 prosent av alle arbeidstakere svarte at de jobbet hjemmefra

<sup>18</sup> Nergaard, K. og Andersen, R. K. (2018). Fleksibel arbeidstid En analyse av ordninger i norsk arbeidsliv. FAFO-rapport 2018:15. Tabell 5.6.

mindre enn én dag i uken og de resterende benyttet seg ikke av denne muligheten eller var usikre.

#### Hjemmekontor under og etter pandemien

Pandemien har økt omfanget av hjemmekontor. Andre undersøkelser enn våre viser at nær halvparten av alle arbeidstakere var på hjemmekontor i mars.<sup>19</sup> Trolig kan også ansatte som har mindre egnet arbeid for hjemmekontor ha blitt sendt hjem under pandemien. Over halvparten av arbeidstakerne i Oslo og omegn var på hjemmekontor i april og knapt 40 prosent i juni, jf. Transportøkonomisk institutt.<sup>20</sup> Det er verdt å merke seg at dette er over nivået over det anslåtte potensialet for hvor mye arbeid som kan utføres på hjemmekontor.

Blant våre medlemsbedrifter svarte i underkant av 2 av 3 at de benyttet hjemmekontor i 4. kvartal 2020. Det var om lag like mange som i 2. kvartal 2020. Etter koronakrisen vil om lag halvparten av medlemsbedriftene fortsatt benytte hjemmekontor som arbeidsplass.

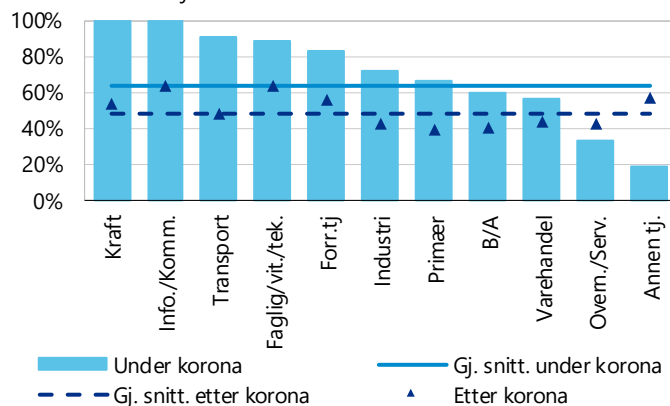
Det er store næringsvise forskjeller på virksomhetene som har benyttet hjemmekontor under pandemien. Kraftforsyning, informasjon og kommunikasjon, transport, faglig vitenskapelig teknisk tjenesteyting, forretningsmessig tjenesteyting og industri ligger over gjennomsnittet, mens tjenestenæringer som bygg og anlegg, varehandel, overnatting og servering samt annen privat tjenesteyting ligger under gjennomsnittet.

Antallet bedrifter som svarer at de vil benytte hjemmekontor etter pandemien er lavere enn under pandemien for de fleste næringer. Med unntak av industri og primærnæringer, er det de samme næringene som trekker opp gjennomsnittet både under og etter pandemien. Alle virksomheter i informasjon og kommunikasjon svarte at de benyttet hjemmekontor som arbeidsløsning under pandemien, men bare 60 prosent i denne næringen vil fortsette å benytte hjemmekontor som arbeidsform etter pandemien. Mens om lag 70 prosent av industribedriftene svarte at de benyttet hjemmekontor under pandemien, vil

bare drøyt 40 prosent av dem gjøre det etter pandemien.

#### Næring: Hjemmekontor

Andel som svarer ja.



Den gjennomsnittlige andelen av virksomheter som vil ha en hjemmekontorløsning etter at pandemien er over, er litt høyere enn gjennomsnittet av svarene fra arbeidstakere i arbeidskraftundersøkelsen fra 2017. Andelen blant arbeidstakere som hadde hjemmekontorløsning i de private næringene var lik 43 prosent. Det gjennomsnittlige svaret fra våre medlemmer er dermed noe høyere enn svarene i AKU i 2017.

Det totale omfanget av arbeid som foregår på hjemmekontor påvirkes imidlertid av virksomhetens størrelse. I vår undersøkelse er det mange store virksomheter som har svart at de vil benytte hjemmekontor etter pandemien. Dersom vi vekter svarene i henhold til bruttoutvalget, øker andelen som har brukt hjemmekontor under pandemien til knapt 80 prosent, og andelen som vil bruke det etter pandemien til 40 prosent.

Det totale omfanget av hjemmekontor avhenger også av hvor mange arbeidsdager (timer) som hver ansatt utfører på hjemmekontor. Hvor stor del av det samlede arbeidet som utføres på hjemmekontor varierer blant våre virksomheter. Vi har spurt virksomhetene om hvor stor andel av arbeidsstokken (andelen totale arbeidstimer/totalt antall arbeidstimer) som gjennomføres på hjemmekontor. Under pandemien svarer virksomheter med hjemmekontor

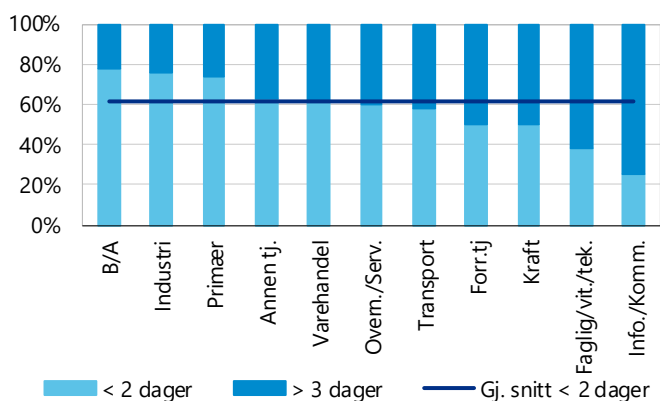
<sup>19</sup> <https://www.toi.no/forskningsomrader/reisevaner/47-prosent-er-like-effektive-eller-mer-effektive-pa-hjemmekontor-article36134-213.html>

<sup>20</sup> Transportøkonomisk institutt, 2020. Fortsatt mange på hjemmekontor etter gjenåpningen. <https://www.toi.no/forskningsomrader/reisevaner/fortsatt-mange-pa-hjemmekontor-etter-gjenapningen-article36348-213.html>

at 40 prosent av de ansatte jobbet flere enn 3 dager i uken på hjemmekontor, men etter at krisen er over antas knapt 20 prosent å jobbe mer enn 3 dager hjemmefra. De fleste jobber imidlertid mindre på hjemmekontor enn dette. Under koronakrisen jobbet 60 prosent av arbeidstakere 2 dager eller mindre hjemme. Etter koronakrisen vil 80 prosent av virksomhetene med hjemmekontor at ansatte skal jobbe 2 dager eller færre dager på hjemmekontor.

### Omfang av hjemmekontor under korona

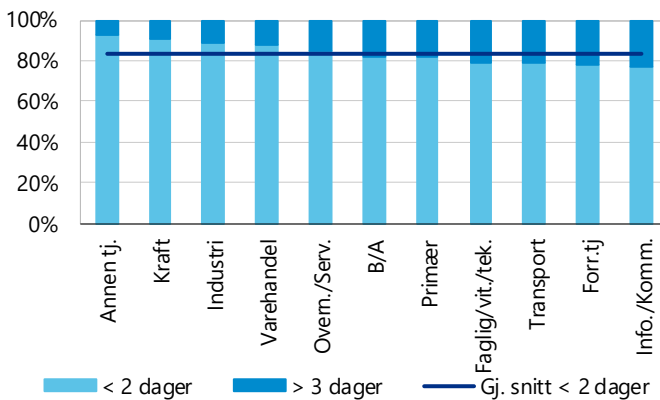
l pst. av alle arbeidstimer



Kilde: NHO/NØB 4. kv.

### Omfang av hjemmekontor etter korona

l pst. av alle arbeidstimer



Kilde: NHO/NØB 4. kv.

I tabellen under er svarene fra virksomheter som benytter hjemmekontor under pandemien fordelt på antall årsverk. Tabellen viser at ordninger for hjemmekontor øker med antall årsverk i bedriften. Det kan ha sammenheng med hvilke næringer som ligger bak hver gruppeinndeling. Det er en hovedvekt av bedrifter innen reiseliv, service og handel samt helse relaterte tjenester blant de små virksomhetene, mens de større bedriftene er virksomheter innen bergverk og utvinning, industri, transport, forretningsmessig tjenesteyting og faglig vitenskapelig tjenesteyting. I tillegg øker

sannsynligheten for at en virksomhet har svart ja på at den har brukt hjemmekontor med antall ansatte.

**Tabell** Andel ja-svar fordelt på årsverksintervaller og omfang av hjemmekontor (antall arbeidstimer/totalt antall arbeidstimer i virksomhetene), under pandemien.

	Tot. ja	<10	10-19	20-49	50-99	>100
Vektet andel ja	79%	45%	56%	73%	84%	93%
<1 dag	44%	42%	54%	52%	48%	36%
1 til 2 dager	18%	20%	18%	17%	16%	18%
3 dager	12%	14%	9%	9%	12%	14%
>3 dager	24%	17%	15%	18%	19%	31%
Vet ikke	3%	7%	4%	3%	5%	1%
Ant. virksomh. i brutto*		5 872	3 422	2 660	1 131	758
Gj. snitt. i brutto*		5,5	13,6	31,6	68,6	261,0
Sum	351 889	14 582	26 069	61 002	65 537	184 699

\* Bruttoutvalget består av om lag 14 000 enheter og omfatter 440 000 årsverk. Det fremkommer av å ta hele medlemsmassen, trekke fra underenheter med < 7 ansatte. Trekke fra hovedenheter med < 3 ansatte.

Etter at koronapandemien er over vil fortsatt de store virksomhetene benytte hjemmekontor. Hver årsgruppe reduserer svarandelen på bruk av hjemmekontor med mellom 40 og 60 prosentpoeng i perioden etter korona sammenlignet med perioden under korona.

**Tabell** Andel ja-svar fordelt på årsverksintervaller og omfang av hjemmekontor (antall arbeidstimer/totalt antall arbeidstimer i virksomhetene), etter pandemien.

	Tot. ja	<10	10-19	20-49	50-99	>100
Vektet andel ja	79%	45%	56%	73%	84%	93%
<1 dag	44%	42%	54%	52%	48%	36%
1 til 2 dager	18%	20%	18%	17%	16%	18%
3 dager	12%	14%	9%	9%	12%	14%
>3 dager	24%	17%	15%	18%	19%	31%
Vet ikke	3%	7%	4%	3%	5%	1%
Ant. virksomh. i brutto*		5 872	3 422	2 660	1 131	758
Gj. snitt. i brutto*		5,5	13,6	31,6	68,6	261,0
Sum	351 889	14 582	26 069	61 002	65 537	184 699

\* Bruttoutvalget består av om lag 14 000 enheter og omfatter 440 000 årsverk. Det fremkommer av å ta hele medlemsmassen, trekke fra underenheter med < 7 ansatte. Trekke fra hovedenheter med < 3 ansatte.

Ved å benytte informasjon om virksomhetenes størrelse og gjennomsnittlige årsverk for hver årsverksinndeling, kan vi beregne det totale omfanget av antall årsverk på hjemmekontor. Vi legger da til grunn at virksomhetene som har svart, representerer vår medlemsmasse. Basert på denne fremgangsmåten er vel 350 000 årsverk omfattet av hjemmekontorløsninger under pandemien. Noe som svarer til om lag 80 prosent av alle årsverk i medlemsmassen (bruttoutvalget). Etter pandemien vil 180 000 årsverk ha hjemmekontor som arbeidsløsning. Det svarer til at vel 40 prosent av alle årsverk i vår medlemsmasse (fra bruttoutvalget). Det betyr at 180

000 årsverk i gjennomsnitt har en hjemmekontorløsning og jobber noe på hjemmekontor (mellom 1-100 prosent). Det er om lag like mange som framkom av gjennomsnittet for privat næringsliv i spørreundersøkelsen i AKU.

Det er vanskelig å vurdere hvordan vi skal relatere svarene fra vår undersøkelse til de som svarer at de fast benyttet hjemmekontor i arbeidskraftsundersøkelsen i 2017. I AKU spurte de om arbeidstakere fast benyttet hjemmekontor. For å sammenligne våre resultater opp mot dette legger vi til grunn at virksomhetene som bruker hjemmekontor i mer enn 20 prosent av tiden, gjør dette ukentlig. Summen av vektete årsverk i tabellen for hjemmekontorløsning etter pandemien der andelen arbeidstimer/totalt antall på hjemmekontor er større enn 20 prosent, utgjør om lag 55 000, tilsvarende 13 prosent av alle årsverk i NHOs bruttoutvalg. Det er dermed marginalt høyere enn de 12 prosentene i privat sektor som jobbet fast hjemme ifølge arbeidskraftsundersøkelsen. Dersom vi i tillegg antar at halvparten av de som svarer at mindre enn 20 prosent av arbeidsstokken gjør dette ukentlig, øker antall årsverk med 59 000. Med denne beregningsmåten vil andelen med regelmessig hjemmekontorløsning øke til 26 prosent.

Gjennomsnittlig antall arbeidstimer per sysselsatt i privat sektor var 1365 i 2019. I gjennomsnitt utgjør derfor de vel 400 000 årsverkene i bruttoutvalget totalt 600 millioner timer. 180 000 årsverk har som tidligere nevnt en hjemmekontorløsning etter pandemien er over, men bare en liten andel av alle arbeidstimer fra disse årsverkene utføres på hjemmekontor. Bedriftene har svart hvor stor andel av samlet arbeidstid i virksomheten som utføres på hjemmekontor i intervaller (mindre enn 1 dag, 1-2 dager etc.). Vi kjenner antall årsverk innen hvert intervall fra bruttoutvalget. For å anslå samlet antall arbeidstimer på hjemmekontor bruker vi gjennomsnittet for hvert intervall (dvs. 10 prosent, 30 prosent, 50 prosent og 80 prosent) multiplisert med antall årsverk i hvert intervall som igjen multipliseres med gjennomsnittlig antall timer per årsverk i privat sektor. Med denne framgangsmåten anslår vi at vel 170 millioner arbeidstimer ble utført på hjemmekontor under pandemien, se tabell. Det utgjør 30 prosent av alle arbeidstimer. Til sammenligning vil bare vel 40 millioner timer utføres på hjemmekontor etter

pandemien er over, det svarer til 7 prosent av alle arbeidstimer i vårt bruttoutvalg.

**Tabell** Anslag på antall arbeidstimer som utføres på hjemmekontor under og etter pandemien.

Vektete svar	Midtpkt. i intervall	Gj. snitt. arb. timer*	Under korona		Etter korona	
			Årsverk	Arbeidstimer, 1000 timer	Årsverk	Arbeidstimer, 1000 timer
<1 dag	10 %	137	149 868	20 457	117 735	16 071
1 til 2 dager	30 %	410	62 066	25 416	46 120	18 886
3 dager	50 %	683	43 579	29 743	6 392	4 363
>3 dager	80 %	1 092	87 488	95 536	2 371	2 589
<b>Totalt antall årsverk med hjemmekontor</b>				171 153		41 909

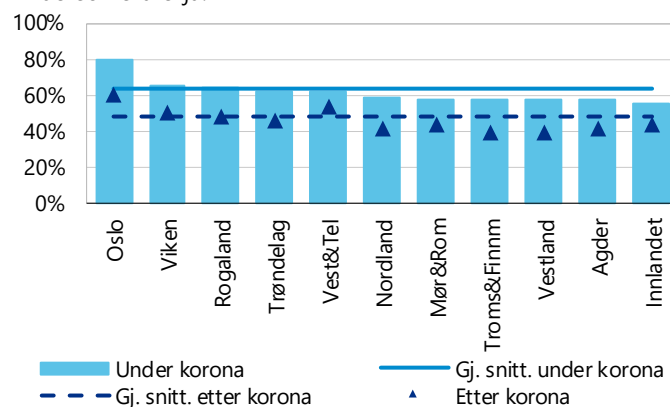
\* I privat sektor var gjennomsnittet 1 365 timer per årsverk i 2019.

Resultatene i Holgersen, Jia, og Svenkerud (2020) viser at omfanget av hjemmekontor under pandemien er ulikt fordelt ut i fra både geografisk og sosioøkonomiske indikatorer.

Geografisk samsvarer resultatene fra vår medlemsundersøkelse i stor grad med funnene i (Holgersen et al., 2020). Andelen som svarer at de har benyttet hjemmekontor er høyere i Oslo og Viken enn i de fleste andre fylker, se figur. Andelen som svarer at de vil benytte hjemmekontor i Oslo etter korona er høyere sammenlignet med andre fylker.

### Fylke: Hjemmekontor

Andel som svarer ja.



Kilde: NHO/NØB 4. kv.

Holgersen, Jia, og Svenkerud (2020) viser også at yrkene som ikke har mulighet til å jobbe hjemmefra er mer rammet av pandemien enn yrker som har denne muligheten.

Fremover vil omfanget av hjemmearbeid påvirkes både av næringssammensetning og teknologiske løsninger. For eksempel har pandemien medført at flere helsetjenester nå er tilgjengelig via digitale løsninger. I så tilfelle betyr det at vi i fremtiden kan se

for oss at flere jobber kan utføres via hjemme-/fjernaksess enn det vi så forut for krisen.

### 3.3. Hjemmekontor og arbeidsdeltakelse

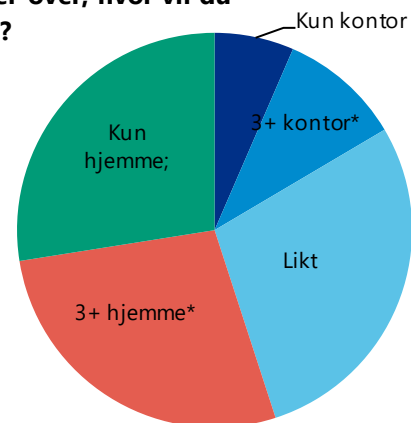
I avsnittet over har vi pekt på at det kan være sannsynlig at flere arbeidstimer vil utføres på hjemmekontor etter pandemien. I dette avsnittet analyserer vi hvordan det kan påvirke tilbudet av arbeidskraft både fra de som allerede deltar i arbeidsmarkedet og fra de som per i dag står utenfor.

#### Hjemmekontor kan gi flere arbeidstimer

Tidligere studier har undersøkt betydningen av tids- og stedsfleksibilitet for arbeidstakerne. Nergaard og Andersen (2018) oppsummerer tidligere litteratur slik: "På generell basis kan man si at tilgjengelig forskning tyder på gunstige effekter av fleksible arbeidsordninger på en rekke områder." En positiv effekt er at arbeidstakers mulighet til å jobbe på hjemmekontor er forbundet med en sterkere opplevelse av autonomi i arbeidshverdagen. På den andre siden kan utstrakt bruk av hjemmekontor føre til at grensedragningen mellom arbeidstid og fritid viskes ut. Forfatterne viser også til en tysk studie, der arbeidstakere har gått fra fast til fleksibel arbeidstid, og at dette kan gi økt arbeidstilbud og positive effekter på lønn.

En rekke spørreundersøkelser blant arbeidstakere kan tyde på at arbeidstaker i større grad ønsker hjemmekontor og fjernjobbing etter at koronapandemien er over, sammenlignet med ønskene før pandemien. I sommer spurte eksempelvis et av verdens største eiendomsselskaper, CBRE, eiendomsmeglere med innsikt i skiftende trender, om hvor folk ville foretrekke å jobbe når koronakrisen var over. Da ville godt under hver tiende foretrekke å kun jobbe på kontor. Godt over halvparten ville foretrekke å jobbe bare hjemme eller minst halvparten av tiden hjemme, jf. figuren under. Svarene fra undersøkelsen kan være preget av at personene som svarte hadde jobbet en kort periode på hjemmekontor og at de var bosatt i store byer. I tillegg kan svarene fra undersøkelsen være påvirket av om respondentene i utgangspunktet har en opplevelse av autonomi i arbeidshverdagen.

#### Når koronakrisen er over, hvor vil du foretrekke å jobbe?



\* mer enn 3 dager  
Kilde: CBRE Survey jun-aug 2020 / NHO

Også i Norge er det gjennomført lignende undersøkelser under pandemien. Respons Analyse gjennomførte en spørreundersøkelse på oppdrag fra Akademikerne i perioden 27. oktober til 13. november 2020.<sup>21</sup> Hele 64 prosent av akademikerne som svarte, ønsker å fortsette å jobbe hjemmefra når krisen er over. Fire prosent av de spurte ønsker å jobbe hjemmefra som hovedregel, 50 prosent ønsker å jobbe hjemmefra når de selv ønsker det og 10 prosent ønsker noen faste dager i uken. En annen undersøkelse fra Transportøkonomisk institutt bekrefter at fire prosent i Oslo og omegn ønsker å jobbe tilnærmet alle dager på hjemmekontor når pandemien er over.<sup>22</sup> Om lag halvparten vil imidlertid normalt ikke jobbe på hjemmekontor eller jobbe mindre enn fire dager per måned på hjemmekontor. Likevel viser også denne undersøkelsen at en betydelig andel, 31 prosent, ønsker å jobbe hjemmefra én til to dager i uken og at åtte prosent vil ha hjemmekontor tre til fire dager per uke.

Nergaard og Andersen (2018)<sup>23</sup> spurte om hvorfor arbeidstakere ønsket å jobbe på hjemmekontor. Figuren under viser at flestparten oppga forhold på jobben (håndtere krevende perioder på jobben eller for å oppnå økt konsentrasjon) som årsaker. Imidlertid var det også en betydelig andel som oppga private årsaker, som omsorgsoppgaver, egen helse eller reisevei.

<sup>21</sup> <https://akademikerne.no/2020/to-av-tre-vil-fortsette-med-hjemmekontor-etter-koronakrisen>

<sup>22</sup> <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/bnKdlk/fersk-undersokelse-nei-takk-til-fast-hjemmekontor>

<sup>23</sup> Nergaard, K. og Andersen, R. K. (2018). Fleksibel arbeidstid En analyse av ordninger i norsk arbeidsliv. FAFO-Rapport, 15.

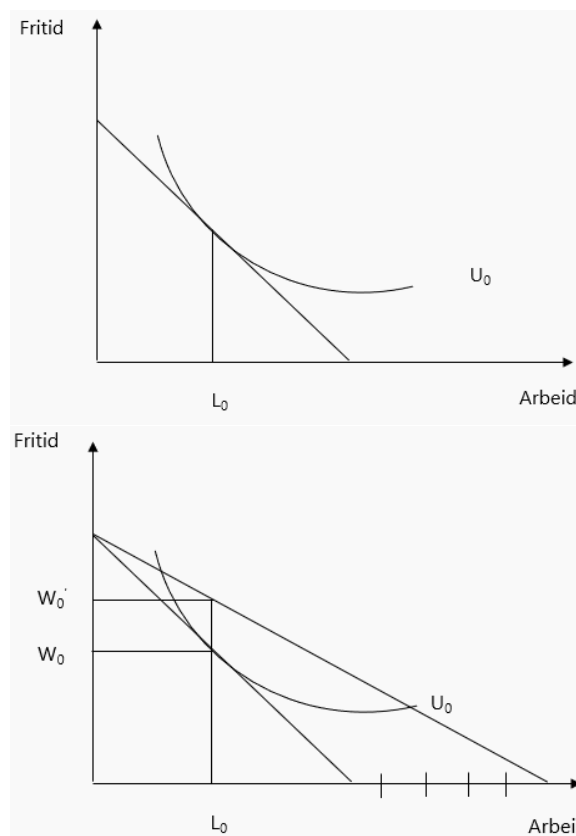
## Årsaker til å jobbe hjemmefra

I pst. av alle som benyttet hjemmekontor. Svar = 805



Kilde: NHO / AKU 2017 3. kvartal / Nergaard 2018.

Ved å sette opp en enkel modell for tilbud og etter-spørsel etter arbeidskraft, kan vi illustrere hvorfor muligheten til hjemmekontor kan være attraktivt for arbeidstakere. En slik modell er selvsagt en forenkling av virkeligheten. De helt enkleste samfunnsøkonomiske modeller for tilbud av arbeidskraft innebærer at husholdningene står overfor et valg mellom fritid og inntektsgivende arbeid, se figur. En arbeidstaker kan tilby sin arbeidskraft i markedet til lønn ( $w$ ) per arbeidstime  $L$ . Dersom vedkommende ikke jobber, får hun heller ikke noen markedsinntekt. Maksimal arbeidsinntekt oppnås ved å bruke all disponibel tid til lønnet arbeid og ikke fritid. En husholdning vil dermed normalt velge å jobbe en del av tiden ( $L_0$ ) og motta lønn ( $w_0$ ). Funksjonen som beskriver dette forholdet kalles nyttefunksjon  $U$ . Lønnen som fremkommer i denne modellen kan derfor betraktes som alternativlønnen til fritid. Det er fordi antall timer som legges i det lønnede arbeidet inkluderer antall lønnede arbeidstimer på jobb og tiden som den ansatte benytter til å reise til og fra jobb.



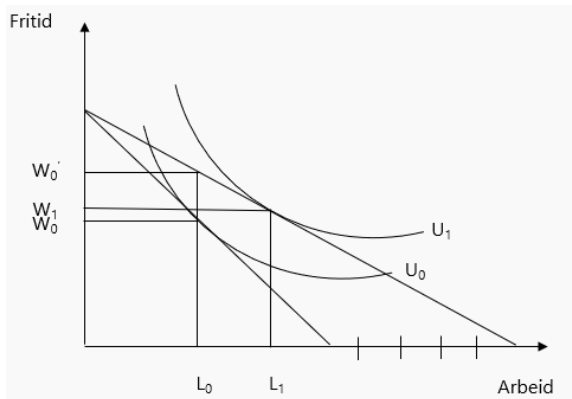
**Figur** Modell for valg av arbeid og fritid (øverste figur) og hvordan beslutningen påvirkes med hjemmekontor (nederste figur).

Dersom arbeidstaker benytter hjemmekontor som arbeidsplass, vil det samlede antallet arbeidstimer til inntektsgivende arbeid gå ned (arbeidstaker sparer tiden som går med til å reise til og fra jobb). Det forutsetter at arbeidstakerne har ulønnet reisevei til og fra arbeidsstedet. Hjemmekontor vil under disse forutsetningene gi arbeidstaker en gevinst fra redusert reisevei, dvs. at totalt antall timer brukt i jobbsammenheng går ned og antall timer fritid øker, selv om arbeidstaker yter like mange timer i lønnet arbeid som tidligere. Gevinsten øker med antall reisedager og reisestrekning. I figuren over, har vi illustrert at en person kan spare 10 enkelte reiseveier/5 tur-retur reiser per uke. Det er det samme som at den effektive timelønnen ved inntektsgivende arbeid øker, mens verdien av fritid er uendret. I figuren over vil dermed hjemmekontor innebære at en person får høyere lønn (effektiv timelønn) for samme arbeidsinnsats som tidligere (lønnen øker fra  $W_0$  til  $W_0'$ ).

Dersom denne arbeidstakeren har mulighet til å tilby mer arbeidskraft i arbeidsmarkedet, vil imidlertid nytten øke dersom hun kan øke tilbudet av



lønnet arbeid (nå en høyere nyttefunksjon). I figuren vil denne personen øke antallet arbeidstimer fra  $L_0$  til  $L_1$  og oppnå en noe lavere effektiv timelønn ( $W_1$ ). Økningen i arbeidstilbud vil være større desto lengre reisevei. Merk imidlertid at lønn per time i arbeidsmarkedet fortsatt er uendret. Det betyr at hjemmekontor kan øke arbeidstakers tilbud av arbeidskraft med hensyn på antall timer fra hver enkelt arbeidstaker.



**Figur** Økt arbeidstilbud som følge av hjemmekontor.

I modellen over har vi ikke tatt hensyn til at det kan være andre forhold ved arbeidsplassen som veier opp for reiseveien, som sosial og faglig interaksjon med andre, bedre arbeidsforhold eller lignende, og som innebærer at gevinsten av redusert reisevei oppveies av det arbeidstaker oppnår ved å møte opp fysisk på jobb. Så selv om undersøkelsen fra Akademikerne viste at 2 av 3 ønsket å jobbe på hjemmekontor, så trivdes for eksempel de yngste arbeidstakere dårligst på hjemmekontor og var oftest dem som ikke ønsket å jobbe hjemmefra dersom det kunne unngås.

### Hjemmekontor kan inkludere flere

Enkelte artikler peker på at økt fleksibilitet i arbeidsorganiseringen kan gi rom for økt inkludering av personer som ellers har utfordringer med å delta i arbeidslivet.<sup>24 25 26 27</sup> Dette kan handle om barrierer

knyttet til reise til og fra jobb, behovet for fleksibilitet med tanke på arbeidstidsordninger, tilrettelegging på arbeidsplassen og den sosiale interaksjonen med andre. Arbeid i eget hjem kan for noen redusere barrierer som hindrer deltakelse i arbeidslivet. Økt bruk av hjemmekontor kan også føre til at rekrutteringsstrategi endrer seg når lokasjonen for arbeidsplassen betyr mindre.

NOU 2021: 2<sup>28</sup> viser til at det er stor inkluderingsvilje blant bedriftene. For eksempel viser arbeidskraftundersøkelsen at nesten 60 prosent av alle funksjonshemmede som er i arbeid oppgir at de har tilpasninger i arbeidssituasjonen. Det kan dreie seg både om fysisk tilrettelegging av arbeidsplassen, endringer i arbeidsoppgavene eller endringer i arbeidstiden. Imidlertid viser de i NOU 2021: 2 til at arbeidstakere som trenger en tilpasset arbeidssituasjon og arbeidstakere som står utenfor arbeidsmarkedet kan trenge en tettere oppfølging for å kunne utføre arbeidsoppgavene sine.

Vi har undersøkt om hjemmekontor har endret bedriftenes muligheter for å tilpasse arbeidet til arbeidstakere. Vi har stilt spørsmål om på hvilke måter virksomheten har blitt påvirket av hjemmekontor på dette området, herunder om de lettere kan tilpasse arbeidet til arbeidstakers fysiske helse (graviditet/muskel- og skjelettlidelser eller lignende) og om det er mer utfordrende å lede arbeidstakere med større fysisk avstand til ansatte.

Vi har gjengitt svarene om tilpasning og ledelsesutfordringer i figuren under. I gjennomsnitt svarer 5 prosent at det er lettere å tilpasse arbeidet med bruk av hjemmekontor. En tilpasset arbeidssituasjon kan føre til at færre støtes ut av arbeidslivet og/eller at flere velger å tilby arbeidskraft. Dersom flere deltar i arbeidsmarkedet har det positive samfunnsøkonomiske økonomiske effekter.

Hjemmekontor innebærer imidlertid også at det er mer utfordrende å lede ansatte, og 50 prosent av

<sup>24</sup> Bileviciene, Tatjana, & Bileviciute, Egle. (2010). Telework organization model as method of development of disabled persons' employment quality. *Perspectives of Innovations, Economics & Business*, 71–74. <https://doi.org/10.15208/pieb.2010.53>

<sup>25</sup> Moon, Nathan W, Linden, Maureen A, Bricout, John C, og Baker, Paul M A. (2014). Telework rationale and implementation for people with disabilities: considerations for employer policymaking. *Work (Reading, Mass.)*, 48(1), 105–115.

<sup>26</sup> DeFreitas, T (2017, 27.feb) Ticket to work. *Choosing Telework*. <https://choosework.ssa.gov/blog/2017-02-27-choosing-telework>

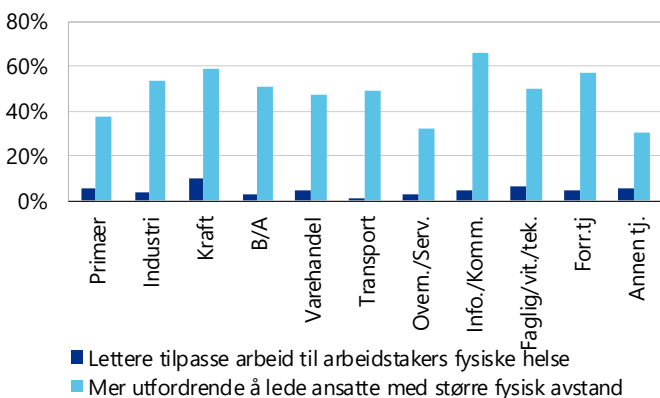
<sup>27</sup> Ihme, I (2020, 4.jun). Hjemmekontor gir muligheter for rullestolbrukere. *Aftenposten*. <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/70ebQ9/hjemmekontor-gir-muligheter-for-rullestolbrukere-ingrid-anette-ihme>

<sup>28</sup> NOU 2021: 2 Kompetanse, aktivitet og inntektssikring. Tiltak for økt sysselsetting, side 163. Norges offentlige utredninger.

virksomhetene som bruker hjemmekontor svarer at det er mer utfordrende å lede arbeidstakere når det er større fysisk avstand til dem, se nærmere omtale under 1.6. Det kan bety at selv om det er lettere å tilpasse arbeidet med hjemmekontor, kan utfordringer knyttet til oppfølging gjøre det vanskeligere å øke deltagelsen i arbeidsmarkedet.

### Arbeidstilpasning og ledelse

Andel som svarer ja.



Kilde: NHO/NØB 4. kv.

Nordens velferdssenter gjennomførte i 2020 et nordisk prosjekt "Framtidens arbetsliv – teknik och digitalisering för ökad inkludering".<sup>29</sup> I den forbindelse er det gjennomført en workshop med rådgivere/spesialister i Svenska Arbetsförmedlingen og NAV. De peker på at hjemmekontor har slått negativt ut for noen og positivt for andre. Det kan for eksempel være positivt for dem som har problemer med fysiske møter eller bruker mye tid på reise. Etter at pandemien er over er det rimelig å anta at de som har opplevd negative effekter vil gå tilbake til sin tidligere fysiske arbeidsplass, mens de som har hatt positive effekter av hjemmekontor i noen grad vil fortsette med dette. Det vil samlet kunne gi et høyere arbeidstilbud.

Samtidig handler ikke inkludering bare om å ha en jobb; det handler også om å være en del av et arbeidsfellesskap, en kultur og et arbeidsmiljø. Tidligere har hjemmekontor blitt sett på som en tilrettelegging for noen med "spesielle behov." En ny

normal med mer hjemmekontor kan tilsi at det blir lettere å være en del av fellesskapet.

### 3.4. Bedriftenes verdi av hjemmekontor

For bedriftene er verdien av hjemmekontorarbeid usikker, selv om det vil være positivt dersom arbeidstilbudet som skissert i forrige avsnitt øker. Det må ses i sammenheng med at arbeidskraft er en knapp ressurs, slik at økt tilgang på arbeidskraft vil gi flere arbeidstimer til lavere lønn.

Nergaard og Andersen (2018)<sup>30</sup> viser til at kun et mindretall av studiene viser signifikante positive sammenhenger mellom fleksible arbeidsordninger og bedriftens økonomiske situasjon eller arbeidstakernes organisatoriske engasjement. Særlig er det svak støtte for sammenhengen mellom fleksible arbeidsordninger og individuell produktivitet eller arbeidstakers helse og velvære. På den andre siden tyder forskningen på at fleksible arbeidsordninger er forbundet med lavere fravær og høyere jobbtilfredshet, noe som er positivt for virksomhetene.

Vi har stilt våre medlemmer en rekke spørsmål om hvordan hjemmekontor har påvirket deres produksjon. Vi vil i det følgende gjennomgå svarene fra medlemmene på disse spørsmålene.

#### Mer digitalisert

Digitalisering handler om å bruke teknologi til å fornye, forenkle og forbedre. Teknologiske innovasjoner frigjør ressurser og fører til økonomisk vekst. Moderniserings- og kunnskapsdepartementet bruker digitalisering som en samlebetegnelse for overgangen fra analoge, mekaniske og papirbaserte løsninger, prosesser og systemer, til elektroniske og digitale løsninger.<sup>31</sup> En mer digitalisert økonomi kan innebære at man kan produsere mer for samme mengde arbeidsinnsats.

Enkelte peker på at digitaliseringsutviklingen går i bølger (Katz, 2017).<sup>32</sup> Den første digitaliseringsbølgen var knyttet til innføring av det som i dag betraktes som "modne" teknologier, som automatisering

<sup>29</sup> Nordens välfärdsscenter. *Framtidens arbetsliv – teknik och digitalisering för ökad inkludering*. <https://nordicwelfare.org/projekt/framtidens-arbetsliv/>

<sup>30</sup> Nergaard, K. og Andersen, R. K. (2018). *Fleksibel arbeidstid En analyse av ordninger i norsk arbeidsliv*. FAFO-Rapport, 15.

<sup>31</sup> <https://www.regjeringen.no/no/tema/statlig-forvaltning/ikt-politikk/digitaliseringen-i-offentlig-sektor/id2340245/>

<sup>32</sup> Katz, R. L. (2017). *Social and Economic Impact of digital transformation on the economy*. ITU Gsr-17 Discussion Paper, 4–41.

av systemer for å overvåke og rapportere bedriftsresultater, telekommunikasjonsteknologier som bredbånd (fast og mobil) og talekommunikasjon (fast og mobil). Den andre digitaliseringsbølgen innebar spredning og innhenting av informasjon via internett og tilhørende digitale markedsplattformer. Den tredje digitaliseringsbølgen omfatter en rekke avanserte teknologier, for eksempel stordata, tingenes internett, robotikk, kunstig intelligens mm. Digitaliseringsbølgene kan også deles opp i en finere inndeling, jf. vår omtale i Næringslivets perspektivmelding. I den rapporten delte vi inn digitaliseringsbølgene i 1) oppfinnelsen av stormaskinen, 2) utviklingen av personlige datamaskiner, 3) internett, 4) dingser og duppeditter som kobler sammen mennesker og ting trådløst opp mot hverandre og 5) fra data til innsikt. I den videre drøftingen benytter vi inndelingen fra (Katz, 2017), fordi denne også omfatter utviklingen av den digitale infrastrukturen. Den var som nevnt viktig for å kunne flytte produksjonen på hjemmekontor.

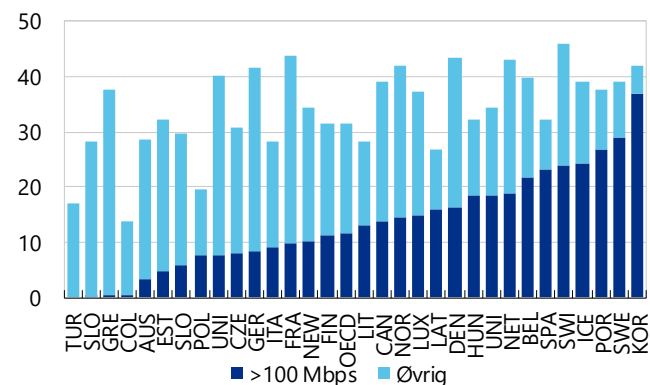
#### Digital infrastruktur, møteplasser og plattformer

Innledningsvis i denne temadelen pekte vi på at evnen til å holde produksjonen oppe har vært avhengig av at oppgavene er flyttet til hjemmekontor. En slik overgang har vært mulig fordi den digitale infrastrukturen har vært på plass og at befolkning i Norge evner til å bruke digitale verktøy, som digitale møteplasser.

Bredbåndsandelen i Norge er høy, vel 40 abonnenter pr 100 innbyggere mot 10 færre for gjennomsnittlandet i OECD. Andelen høyhastighetsbredbånd (over 100 megabits/sekund) er imidlertid bare litt over OECD-gjennomsnittet og halvparten av eksempelvis Sverige.

#### OECD: Fast bredbånd etter hastighet

Abonnenter pr 100 innbyggere

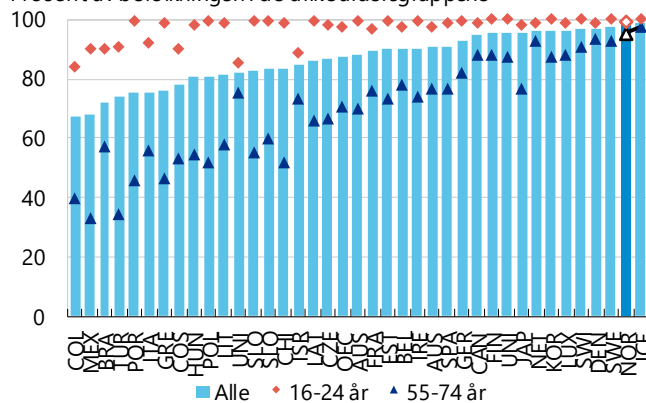


Kilde: OECD Digital Economy Outlook 2020 / NHO

I tillegg er Norge langt fremme i den andre digitaliseringsbølgen. Norge ligger helt i topp i bruken av internett både i private sammenhenger og opp mot det offentlige. Bare Island hadde (litt) høyere andel internettbrukere i fjor enn Norge. Samme er tilfellet dersom man ser på andelen voksne brukere, bare 5 prosent av aldersgruppen 55-74 år bruker ikke internett. I gjennomsnittlandet gjelder dette nesten 30 prosent. I EUs *Community Survey* om IKT-bruk fra 2016 scorer Norge høyest hva angår kompleks og diversifisert bruk av internett.

#### Internettbrukere etter alder, 2019

Prosent av befolkningen i de ulike aldersgruppene



Kilde: OECD Digital Economy Outlook 2020 / NHO

Nesten ni av ti nordmenn bruker internett i kontakt med offentlige myndigheter, også dette helt i tet blant industrilandene. Det må trolig ses i sammenheng med at offentlig forvaltning også har blitt digitalisert. Et eksempel er A-ordningen. Den bidrar til forenkling for arbeidsgivere ved at rapporteringen er samlet i en månedlig elektronisk melding, mens den tidligere var delt inn i fem ulike skjema til tre ulike etater.

Innen den tredje digitale bølgen er imidlertid norske bedrifter mindre ledende hva angår stordataanalyse. Bare 15 prosent gjør dette. Dette er noe høyere enn OECD-gjennomsnittet, men godt under de ledende landene på dette feltet. Norske bedrifter er også et stykke bak de beste hva angår risikovurderinger knyttet til IKT. Ikke så overraskende er det for alle land – også Norge – på dette feltet betydelige gap mellom små og store bedrifter.

Der Norge virkelig skiller seg ut negativt er bedriftenes investeringer i FoU, andelen av dette som gjøres i IKT-næringer og andelen patenter innen informa-

sjonsteknologi. Her ligger Norge langt bak sammenliknbare industriland, og bak gjennomsnittet både for EU-området og OECD-landene som helhet.

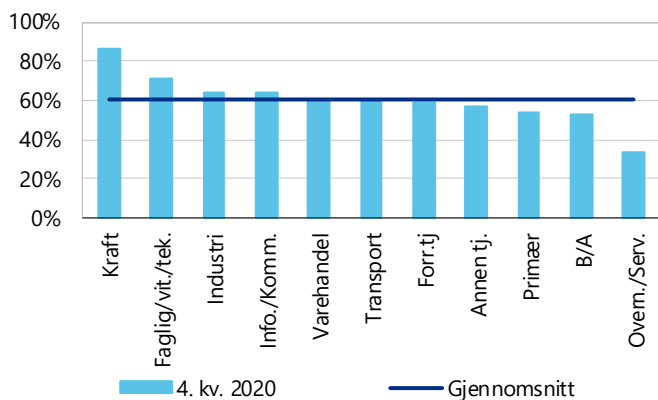
### Hjemmekontor og digital utvikling

Gjennomgangen over viser at Norge er relativt langt fremme i digitaliseringen av samfunn og produksjon. Dermed er det heller ikke overraskende at vår medlemsundersøkelse viser at hele 60 prosent av bedriftene svarer at de har blitt mer digitale som følge av hjemmekontor.

Figuren under illustrerer at det er store næringsvise forskjeller i den digitale utviklingen som følge av pandemien. Kraftbransjen trekker særlig opp, bransjen selv melder at den har hatt flere digitaliseringsprosjekter de senere årene. For eksempel melder Energi Norge at *"Innen fornybarnæringen har store deler av bransjen nå gått sammen i prosjektet DIGIN for å utvikle felles informasjonsmodeller og standarder for datautveksling. Dette for å sikre fremtidig digital samhandling i sektoren og mulighet for videre innovasjon og digitalisering i bransjen."* I tillegg trekker faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting, industri samt informasjon og kommunikasjon opp snittet, mens annen tjenesteyting, primærnæringer, bygg- og anlegg samt reiseliv trekker ned snittet.

### Næring: Hjemmekontor og digitalisering

Andel som svarer at de har blitt mer digitalisert

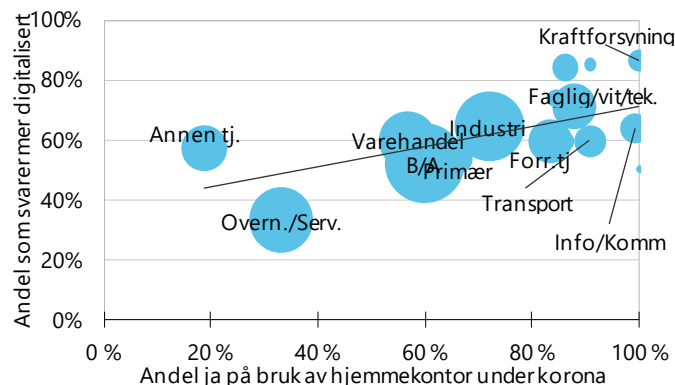


Kilde: NHO/NØB 4. kv.

Det er en positiv sammenheng mellom at næringene har svart at de bruker hjemmekontor under pandemien og om de svarer at de har blitt mer digitalisert, se figuren under. Størrelsene på boblene angir antall svar innen hver næring. Navngitte næringer i figuren er næringer med flest svar.

### Hjemmekontor og digitalisering

Fordelt på næring. Boblestr. angir antall svar per næring.

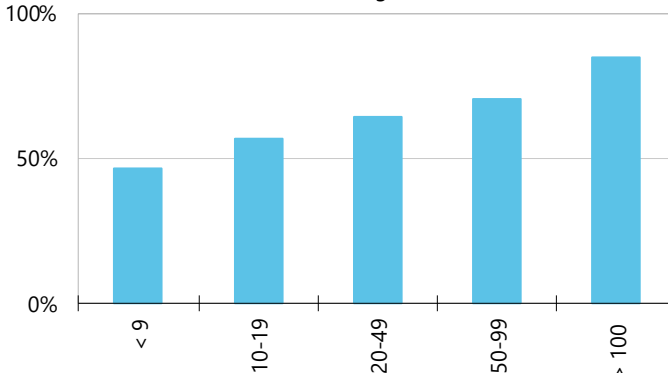


Kilde: NHO/NØB 4. kv.

Fordelt etter størrelse viser medlemsundersøkelsen at det er de store bedriftene som i større grad svarer at de har blitt mer digitalisert med hjemmekontor. Det kan som tidligere nevnt ha sammenheng med at næringer som svarer at de har blitt mer digitalisert også har mange årsverk.

### Årsverk: Hjemmekontor og digitalisering

Andel som svarer at de har blitt mer digitalisert



Kilde: NHO/NØB 4. kv.

### Konsekvenser av mer digitalisering

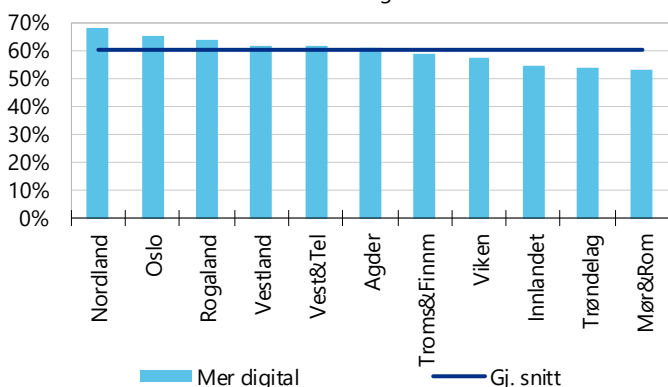
Implikasjonene for arbeidslivet av mer hjemmekontor og mer digitalisering er usikre, både med hensyn til utviklingen av digitale løsninger, regional utvikling, antall jobber og hvordan økt digitalisering virker på ulike grupper i samfunnet.

Pandemien medførte at den digitale infrastrukturen, ble en vesentlig del av samfunnets produksjonskapital. Infrastrukturen er imidlertid ujevnt fordelt over regionene, siden utbyggingen har skjedd i takt med etterspørselen blant forbrukerne. Den digitale infrastrukturen er mest utbygd i tettbebygde strøk. Siden ulike regioner i ulik grad svarer at de har blitt mer digitalisert som følge av hjemmekontor, se figur,

kan dermed pandemien ha forsterket de digitale forskjellene som eksisterte forut for koronakrisen.

### Fylker: Hjemmekontor og digitalisering

Andel som svarer at de har blitt mer digitalisert.



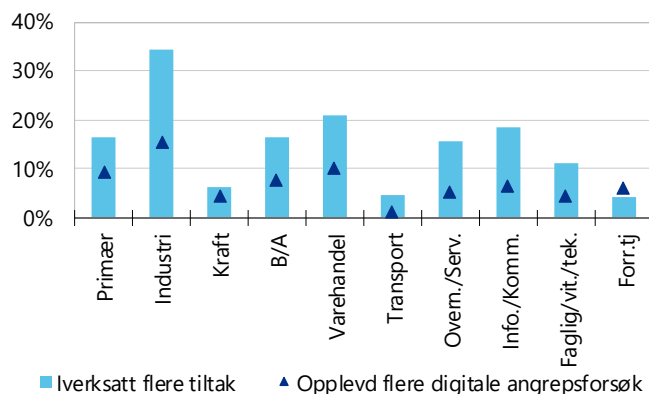
Kilde: NHO/NØB 4. kv.

En minusside med en internettekspontert befolkning er imidlertid at Norge også topper statistikken over andel innbyggere som har vært utsatt for *phishing-forsøk* (digital snoking). Hele tre av fem har opplevd dette. At andelen er høy kan dels avspeile et høyt til-litsnivå der man ikke mistror andre, heller ikke på internett, men kanskje også en bedre forståelse av at man har vært utsatt for *phishing*. I medlemsundersøkelse svarer 6 prosent de har opplevd en økning i digitale angrepsforsøk med hjemmekontorbruk.

Blant våre medlemsbedrifter er det 13 prosent som svarer at de har iverksatt ekstra tiltak for å sikre virksomheten mot digitale angrep, se figuren under.

### Næringer: Flere tiltak mot digitale angrep

Andel som svarer ja.



Kilde: NHO/NØB 4. kv.

*Antall jobber* kan påvirkes av den digitale utviklingen. I Norge har man kommet til at 33 prosent av jobbene hadde stor sannsynlighet for å bli automatisert bort ved å benytte Frey og Osborne sin framgangsmåte, se Pajarinen m.fl. (2015)<sup>33</sup>. Nyere studier har imidlertid sett på ulike typer arbeidsoppgaver innen hvert yrke. Ved å ta utgangspunkt i hvilke oppgaver som kan automatiseres, kom man til at bare 10 prosent av jobbene i Norge har høy risiko for å forsvinne som følge av automatisering (Arntz m.fl. 2016)<sup>34</sup>. OECD anslår at om lag 6 prosent av eksisterende jobber i Norge har høy risiko for å bli automatisert som følge av ny teknologi. Det er lavest av alle OECD-land. Plasseringen skyldes at Norge allerede ligger høyest når det gjelder bruk av informasjonsteknologi og har lavest andel rutinebaserte jobber (Nedelkoska og Quintini 2018)<sup>35</sup>.

Enkelte studier har også undersøkt hvorvidt automatisering har medført et bortfall av jobber. Georgieff og Milanez (2021)<sup>36</sup> finner at det har vært høyere jobbtap, men at yrker med større automatiseringsrisiko både har hatt lavere jobbvekst enn andre yrker og mer kortvarige arbeidsforhold.

Hjemmekontor har medført flere *digitale møter*. Denne arbeidsformen kommer trolig til å vedvare også etter at pandemien er over, selv om mange arbeidstakere går tilbake til sine respektive arbeidsplasser.

<sup>33</sup> Pajarinen, M., Rouvinen, P. og Ekeland, A. (2015). Computerization threatens one-third of Finnish and Norwegian employment. ETLA Briefs. The Research Institute of the Finnish Economy.

<sup>34</sup> Arntz, M., Gregory, T. og Zierahn, U. (2016). The risk of automation for jobs in OECD countries: A comparative

analysis. Social, Employment and Migration Working Papers. OECD.

<sup>35</sup> Automation, skills use and training. Social, Employment and Migration Working Papers 202. OECD.

<sup>36</sup> Georgieff, A., & Milanez, A. (2021). What happened to jobs at high risk of automation? OECD Social, Employment and Migration Working Papers, (255).

Det er noen forutsetninger som må være på plass for at digitale møter skal kunne fungere like effektivt som fysiske møter. Mange har erfart at digitale møter fungerer best dersom hver og en sitter i et eget rom og deltar via egen skjerm og eget kamera. Møter hvor noen deltar sammen fysisk i et møterom og andre deltar fra separate rom, kan være greie nødløsninger, men fungerer dårligere i det lange løp. Det blir flere møter i ett: et møte for de som er fysisk sammen og en slags eksternt og mer passiv deltakelse for de som sitter hver for seg. Dersom noen arbeider fra bedriftens kontorlokaler og andre fra hjemmekontor eller en annen geografisk plassering, forutsetter effektiv digital samhandling at de som er fysisk på samme sted kan sitte i separate rom med hver sin skjerm/kamera. Det kan by på utfordringer med de kontorløsninger som er vanlige i dag.

Grødem, A. S. (2020)<sup>37</sup> har sett på forskjeller mellom aldersgrupper og kjønn og bruk av digitale møter. Både kvinner og menn synes det er enkelt å mestre digitale verktøy, men yngre synes det er lettere enn eldre. Yngre synes også at det er enklere å initiere digitale møter enn eldre, mens eldre lettere tar ordet i digitale møter. Eldre opplever også å bli mer slitne av digitale møter og savner de fysiske møtene mer enn sine yngre kolleger. Rapporten viser at eldre arbeidstakere mestrer digitale møter like godt som yngre, og er mer motivert for jobben under koronakrisen enn de yngre arbeidstakerne.

Grødems funn taler imidlertid for at det er lite forskjell mellom menn og kvinners erfaringer med en ny og i større grad digital jobbsituasjon. Forskjellene mellom kjønn kan i stor grad tilskrives at kvinner og menn jobber i ulike bransjer<sup>38</sup>. Selv om man ikke kan slå fast at kvinner er mindre komfortable med bruk av digitale møteverktøy, når man korrigerer for bransje, er det verdt å merke seg at kvinner opplever å bli mer slitne av digitale møter, at de har vanskeligere for å ta ordet i digitale møter og at de savner de fysiske møtene mer enn menn.

<sup>37</sup> Grødem, A. S. (2020). Eldre arbeidstakere med ny teknologi. Kommunikasjon og motivasjon i arbeidslivet under koronatiltakene. I *Rapport – Institutt for samfunnsforskning*. Institutt for samfunnsforskning. <https://samfunnsforskning.brage.unit.no/samfunnsforskning-xmlui/handle/11250/2685759>

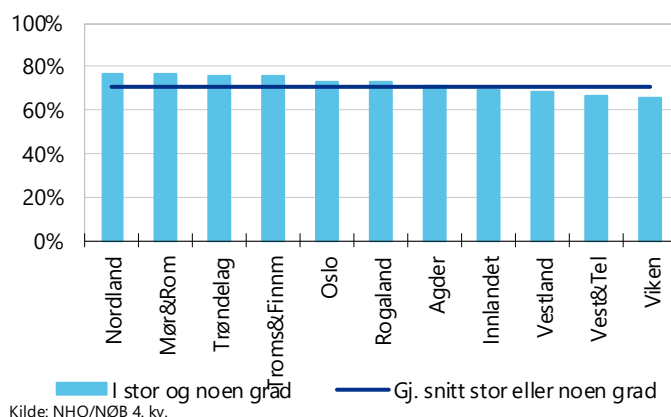
<sup>38</sup> CORE – Senter for likestillingsforskning (2020, 2. november) – *Kjønnsforskjeller er bransjeforskjeller i for-*

Jiang, M. (2020)<sup>39</sup> har intervjuet førsteamanuensis Gianpiero Petriglieri og Marissa Shuffler i BBC Worklife om videomøter, og de støtter opp under at vi blir mer slitne av digitale enn fysiske møter fordi det krever mer oppmerksomhet. Det må blant annet jobbes hardere for å forstå ikke-verbal kommunikasjon slik som ansiktsuttrykk, toneleie og kroppsspråk i videomøter enn ellers. Begge ekspertene mener at man bør begrense videosamtalene til de som er nødvendig og at det bør være frivillig om man ønsker å ha på kamera eller ikke.

Både interne og eksterne møter i bedrifter og organisasjoner foregår i større grad digitalt. Dette er også en effekt vi antar vil vedvare etter at pandemi-tiltakene er over. Våre medlemsbedrifter svarer i november at vel 70 prosent vil erstatte reiser, møter mm. med digitale møteplasser. Svarene viser også at det vil skje uavhengig av om fylket er sentralt plassert eller ikke.

#### Mindre jobbreiser og fysiske møter

Andel som svarer ja.



Tidsbesparelsen på reiser til og fra møter kan redusere antall arbeidstimer og øke lønnsomheten til virksomheter. Beregninger på turismekonsumet i Norge knyttet til norske næringers utgifter til forretningsreiser, antyder en volumnedgang på 30 prosent i 2020. Det tilsvarer drøyt 8 mrd. faste 2017-priser. Figuren under viser turismekonsumet fordelt på utlendinger, norske næringers forretningsreiser

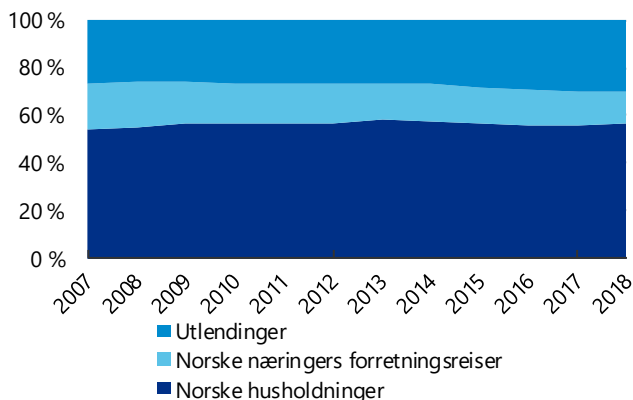
*kledning*. <https://www.samfunnsforskning.no/core/aktuelt/nyheter/kj%C3%B8nnsforskjeller-er-bransjeforskjeller-i-forkledning.html>

<sup>39</sup> Jiang, M. (2020) The reason Zoom calls drain your energy, lastet ned fra: <https://www.bbc.com/work-life/article/20200421-why-zoom-video-chats-are-so-exhausting>, 21. April 2020

og norske husholdninger. Det er verdt å merke seg at dette bare er reiser innenlands, og at det i tillegg vil komme til endringer fra utenlandsreiser.

### Turismekonsum i Norge

Prosentandel



Kilde: Thomson Reuters Datastream / NHO

### Redusert sykefravær

Sykefraværet i Norge utgjør en stor kostnad for det norske samfunnet, både for individene, bedriftene og samfunnet samlet, og mulige tiltak for å redusere sykefraværet vil i så tilfelle bidra til å bedre virksomhetenes lønnsomhet.

Bruk av hjemmekontor bidrar til å redusere antall kontakter mellom personer, som igjen har bidratt til å redusere utbredelsen av koronaviruset i Norge. Tall viser også at hjemmekontor og annen isolasjon har redusert forekomsten av annen sykdom under pandemien. Redusert kontakt mellom mennesker er ikke nytt i forebygging av smitteutbredelse. Studier av spanskesyken i 1918 og tiltakene mot denne viser at redusert kontakt mellom mennesker reduserte smitteforløpet i USA, se (Hatchett, Mecher, & Lipsitch, 2007).<sup>40</sup> Resultatene viser at de statene som tidlig innførte redusert omgang mellom mennesker hadde 50 prosent lavere sannsynlighet for dødsfall og at smitten var langt mindre utbredt enn i stater som ikke innførte slike tiltak.

Pandemien kan føre til at individer endrer adferd, og i større grad benytter hjemmekontor ved milde symptomer på influensa/forkjølelser også etter pandemien er over. Dersom hjemmekontor blir en akseptert arbeidsform, kan det bidra til å redusere

korttidsfraværet i Norge. Det vil likevel trolig bare ha begrenset effekt på den samlede sykefraværsprosenten i og med at bare 14 prosent av de tapte dagsverkene har en varighet på under 16 dager, se IA-faggrupperapport 2020.<sup>41</sup> Influensa utgjør i sin tur bare en liten del av denne prosenten. Imidlertid kan det tenkes at også annet fravær som har kort varighet kan reduseres dersom individer har mer mulighet til å jobbe hjemmefra etter pandemien enn forut for denne.

På den andre siden stilles det også ved hjemmearbeid krav i Arbeidsmiljøloven om fullt forsvarlig arbeidsmiljø, men det er tatt inn en begrensning om at kravet kun gjelder *så langt det er praktisk mulig*.<sup>42</sup> Dette er en viktig begrensning ettersom det i større grad enn på arbeidsplassen er arbeidstaker som har innflytelse på sitt arbeidsmiljø på hjemmekontor. Arbeidsgiver har heller ikke tilgang til arbeidstakers private hjem uten at denne samtykker. God ergonomi er viktig for å forebygge muskel- og skjelettplager. Muskel- og skjelettplager er en av de største årsakene til sykefravær i Norge sammen med lettere psykiske helseplager. Det er ikke alle som har like gode muligheter for å skape en ergonomisk optimal arbeidssituasjon på hjemmekontoret.

Våre medlemsbedrifter svarer at bruk av hjemmekontor har redusert sykefraværet i 13 prosent av bedriftene. I tillegg har 5 prosent av bedriftene svart at de lettere kan tilpasse arbeidet til arbeidstakers fysiske helse, se avsnitt 3.3.

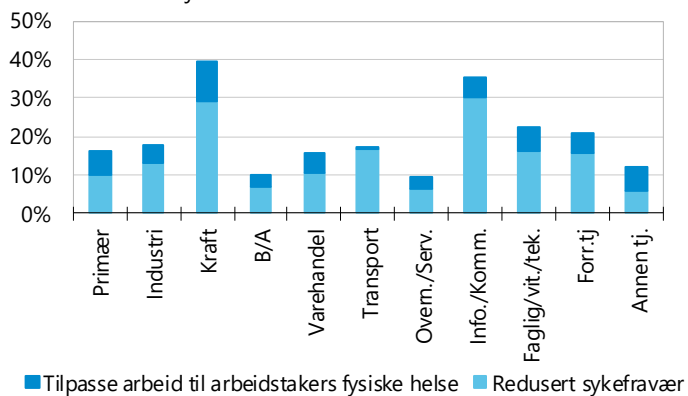
<sup>40</sup> Hatchett, R. J., Mecher, C. E., & Lipsitch, M. (2007). Public health interventions and epidemic intensity during the 1918 influenza pandemic. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 104(18), 7582–7587.

<sup>41</sup> IA-faggrupperapport 2020.

<sup>42</sup> Se Forskrift om arbeid som utføres i arbeidstakers hjem § 3.

## Sykefravær og arbeidstilpasning

Andel som svarer ja.



Kilde: NHO/NØB 4. kv.

Selv om flere av medlemsbedriftene melder om redusert sykefravær, viser sykefraværstatistikken for 2. og 3. kvartal 2020 en økning i sykefraværet i NHO-området sammenlignet med samme periode i 2019.<sup>43</sup>

### Prestasjoner og hjemmekontor

Et pågående prosjekt i to multinasjonale selskaper i Norge om arbeidsmiljø og hjemmekontor, viser at medarbeidere som i stor grad er avhengig av hjelp fra andre, presterer dårligere.<sup>44</sup> Medarbeidere som er sosialt integrert, har selvdisiplin, er komfortable og kan jobbe fokusert med isolerte oppgaver, er de som presterer best. Undersøkelsen viser også at respondentene strekker arbeidsdagen litt i begge ender sammenlignet med tidligere, og arbeidet har en tendens til å intensiveres.

Internasjonalt finner man også lignende resultater. Lippe og Lippényi (2019)<sup>45</sup> har undersøkt sammenhengen av prestasjoner hos individet og teamet når kolleger jobber hjemmefra i større og mindre grad. De oppsummerer at hjemmekontor gir økt mulighet til å fokusere, fører til færre avbrytelser og gir økt frihet til hvordan og når arbeidet løses.

<sup>43</sup> Arbinn. *Statistikk for sykefravær i NHO-bedrifter*. [https://arbinn.nho.no/arbeidsrett/sykefravar\\_og\\_pemisjoner/sykefravar-statistikk/artikler/sykefravar-i-nho-bedrifter/](https://arbinn.nho.no/arbeidsrett/sykefravar_og_pemisjoner/sykefravar-statistikk/artikler/sykefravar-i-nho-bedrifter/)

<sup>44</sup> Prosjektet ble presentert på et webinar i Sintef 9. desember 2020. Darja Smite i Blekinge Institute of Technology.

<sup>45</sup> Lippe, Tanja, & Lippényi, Zoltán. (2019). Co-workers working from home and individual and team performance. *New Technology, Work, and Employment*, 35(1), 60–79.

Rupietta og Beckmann (2018)<sup>46</sup> har undersøkt hvordan hjemmekontor påvirker innsatsen. Ansatte som har økt autonomi i planlegging og organisering av arbeidet sitt, har økt indre motivasjon og leverer mer. Noe av den økte leveransen kommer av at hver enkelt jobber mer. De finner også at økt frekvens på hjemmekontor øker produktiviteten. Det er noen utfordringer knyttet til hjemmekontor. Hjemmekontor kan føre til personlig og profesjonell isolasjon. Ansatte trenger å ha fysiske møter med andre for å dele viktig informasjon, føle seg som del av et team og identifisere seg med virksomheten.

I et kinesisk eksperiment<sup>47</sup> ser man positive effekter på prestasjon ved hjemmekontor. Studien er gjennomført på et stort call-senter i Kina der ansatte fikk tilbud om å jobbe hjemmefra 4 dager i uken og en dag på kontoret. Halvparten av de ansatte som meldte seg fikk tilbud, mens resten fortsatte å jobbe som tidligere sammen med en tredje gruppe som ikke ønsket å jobbe hjemmefra. Arbeidsoppgavene i denne studien krevde lite samhandling med andre, og de som jobbet hjemmefra hadde 13 prosent økt produksjon sammenlignet med kontrollgruppen. Etter at studien var gjennomført fikk alle ansatte mulighet til å velge på nytt om de ville jobbe hjemmefra eller fra kontoret. Halvparten av de som opprinnelig ønsket å jobbe hjemmefra hadde endret mening, og resultatene forbedret seg ytterligere og ga en produktivitetsforbedring på 22 prosent. Selv om oppgavene egner seg for hjemmekontor, er det ikke alle ansatte som fungerer like godt på hjemmekontor som andre. Når de som ikke trives på hjemmekontor har kommet tilbake på kontoret og de som presterer godt på hjemmekontor jobber hjemmefra så fikk man en ytterligere økning i produktivt som ikke var ventet i studien.

På den negative siden kan redusert kontroll fra ledere og kolleger føre til jobb-unngåelse og gir dårlig

<sup>46</sup> Rupietta, Kira, & Beckmann, Michael. (2018). Working from Home. *Schmalenbach Business Review*, 70(1), 25–55. <https://doi.org/10.1007/s41464-017-0043-x>

<sup>47</sup> Bloom, Nicholas, Liang, James, Roberts, John, & Ying, Zhichun Jenny. (2015). Does Working from Home Work? Evidence from a Chinese Experiment. *The Quarterly Journal of Economics*, 130(1), 165–218.



gere muligheter til feedback og korrigerende av arbeid. Vi viste i avsnitt 3.3 at halvparten av våre medlemmer sier at det er vanskeligere å lede ansatte med større fysisk avstand. Hjemmekontor kan også føre til sosial og profesjonell isolasjon. Disse forholdene kan tale for at ansatte presterer dårligere på hjemmekontor enn på den ordinære arbeidsplassen.

Avstandsledelse og oppfølging av de ansatte krever andre tilnærminger nå enn om man møtes på kontoret jevnlig. Bergum, S. (2015)<sup>48</sup> mener det er viktig å planlegge slik at man har klare rammer for å redusere uklarheter og begrense koordineringsbehovet. Det er viktig å avklare forventninger i relasjonen mellom leder og ansatte og være bevisst på kommunikasjonskanaler. På den andre siden stiller Arnulf, J. K. (2019)<sup>49</sup> spørsmål om ledere kan digitaliseres bort. Gode digitale kommunikasjonssystemer gjør leder og medarbeiderne mindre avhengige av fysiske møter og instruksjoner.

Liao, C. (2017)<sup>50</sup> sier at der utviklingen av tradisjonelle team kan være organisk og naturlig, så må virtuelle ledere bruke tid på å guide relasjonsbyggingsprosessen i større grad på grunn av færre kommunikasjonsmuligheter og mindre sosial informasjon.

Ledere har en viktig rolle i etablering av felles mentale modeller i teamet. Felles mentale modeller handler blant annet om felles forståelse for hvordan man bruker teknologien, oppgavene som skal løses i teamet, hvordan man samhandler og hvem teamet består av. Dette er antakelig enda viktigere i virtuelle team enn i team som samhandler ansikt til ansikt.

Tillit i teamet er viktig for å redusere psykologisk avstand i team som ikke sitter sammen. Virtuelle team har tendens til å være mer oppgaveorienterte, og å bygge tillit kan være mer krevende. Tidlige møter ansikt til ansikt i etablering av virtuelle team kan gjøre denne delen enklere. Tilrettelegging for kommunikasjon og å bli godt kjent i teamet kan forebygge konflikter. I virtuell samhandling kan misforståelser oppstå fordi man ikke kjenner hverandre

48 Bergum, S. (2015) Avstandsledelse - karakteristika og utfordringer, s 39-59; I: Storhaug Hole Å. og Haugen, A.O. (red: Personalledelse i et kunnskapsbasert arbeidsliv, Oplandske Bokforlag

49 Arnulf, J. K (2019) Ledelse i en digital tidsalder. I: Lund Martinsen, Ø (2019) Perspektiver på ledelse, Gyldendal, kap 5 s 87-103

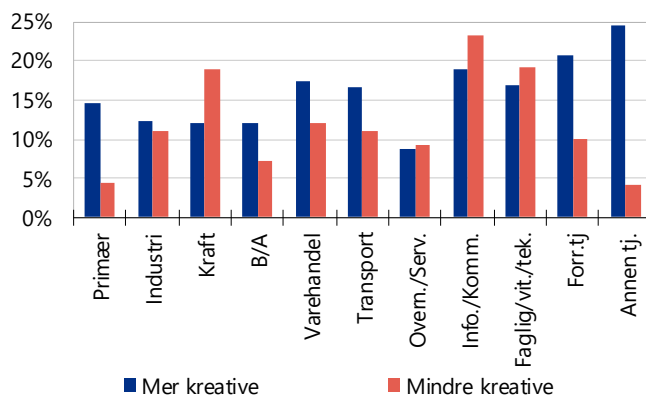
godt nok og man bruker kommunikasjonskanaler som ikke formidler alle deler av kommunikasjonen.

Artiklene som gjengis over tyder på at ledere bør ha fokus på arbeidsoppgaver og team-dynamikk for å sikre et høyt nivå på prestasjonene ved bruk av hjemmekontor.

Vi spurte om virksomhetene har blitt mer eller mindre kreative og om evnen til innovasjon har økt eller blitt redusert med bruk av hjemmekontor. 1 av 6 bedrifter svarer at de ansatte har blitt mer kreative og innovative som følge av økt bruk av hjemmekontor. Medlemsundersøkelsen viser at det er til dels store næringsvise forskjeller, se figur. I tillegg er det forskjeller innad i en næring, da enkelte svarer at de har blitt mer kreative og innovative, mens andre svarer det motsatte.

### Mer/mindre kreative og innovative

Andel som svarer ja.



Kilde: NHO/NØB 4. kv.

Arbeidstakere kan prestere bedre dersom hjemmekontor fører til at de kan konsentrere seg bedre. Forhold vedrørende jobben (håndtere krevende perioder på jobben eller for å oppnå økt konsentrasjon) var hovedårsaken til at ansatte ønsket hjemmekontor forut for pandemien ifølge undersøkelsen fra Nergaard og Andersen (2018)<sup>51</sup>.

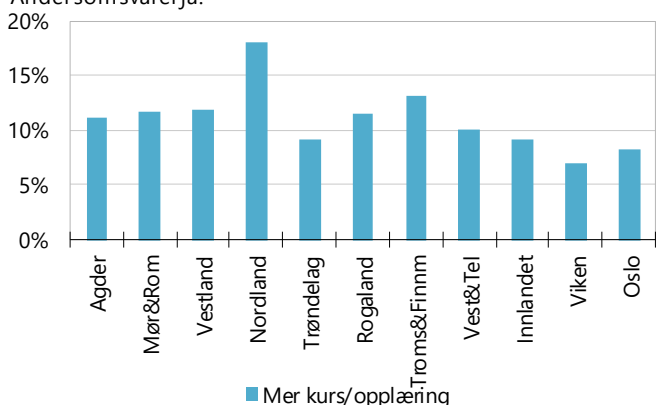
Videre kan økt kursing bidra til at ansatte presterer mer. I medlemsundersøkelsen spurte vi om hjemmekontor hadde bidratt til at virksomheten hadde

50 Liao, C. (2017) Leadership in virtual teams: A multi-level perspective, Human Resource Management Review  
<sup>51</sup> Nergaard, K. og Andersen, R. K. (2018). Fleksibel arbeidstid En analyse av ordninger i norsk arbeidsliv. FAFO-Rapport, 15.

gjennomført mer kursing/opplæring. I medlemsundersøkelsen i november svarer én av ti medlemsbedrifter at de har gjennomført mer kursing og opplæring som følge av økt bruk av hjemmekontor. Svarene er ganske jevnt fordelt på næring og bedriftsstørrelse. Fordelt på fylke trekker Nordland opp gjennomsnittet, se figur. Det er viktig å understreke at bruk av hjemmekontor etter pandemien ikke trenger å føre til økt kursing, men at dette framkommer som et resultat av at virksomhetene har benyttet tiden med lavere produksjon til å øke kompetansen blant ansatte.

### Hjemmekontor og kurs/opplæring

Andel som svarer ja.



Kilde: NHO/NØB 4. kv.

Selv om virksomhetene klarer å tilpasse ledelse og legge forholdene til rette for at ansatte presterer så godt som mulig på hjemmekontor, er det som nevnt innledningsvis ikke en entydig positive effekt på bedriftens lønnsomhet (Nergaard og Andersen, 2018). Trolig vil de som opplever utfordringer redusere bruken av hjemmekontor når pandemien er over, mens de som har hatt positive erfaringer vil fortsette med denne arbeidsformen også etter at pandemien er over.

### Hjemmekontor og produktivitet

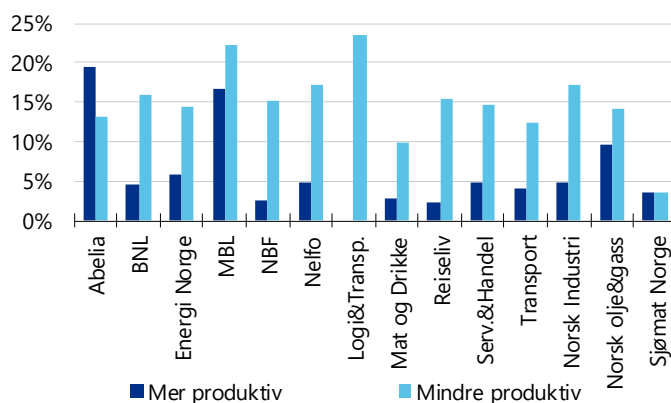
Samlet sett kan alle de ovennevnte forholdene, mer digitalisering, redusert sykefravær og høyere prestasjoner blant ansatte, øke produktiviteten (antall arbeidstimer/produsert enhet) i en bedrift. Eller motsatt kan hjemmekontor øke sykefravær og redusere prestasjonene, som trekker ned produktiviteten. 6 prosent av våre medlemsbedrifter mener at de samlet har blitt mer produktive som følge av bruk av

hjemmekontor, mens hele 15 prosent mener at de har blitt mindre produktive.

I en tidligere undersøkelse, som Abelia m.fl. gjennomførte i juni fjor, svarte 33 prosent at de ansatte var mer produktive som følge av hjemmekontor og kun 7 prosent at de var mindre produktive. Det er imidlertid verdt å merke seg at Abelias svar trekker opp snittet for NHO-medlemmene i undersøkelsen i 4. kvartal (20 prosent svarer at de har blitt mer produktive), se figur. Abelias undersøkelse var rettet mot organisasjonens 200 største medlemsbedrifter, og ble besvart av HR-ledere. I vår novemberundersøkelse er det de minste bedriftene som tror at hjemmekontoret har gitt størst produktivitetsøkning. I Abelias undersøkelse kom det frem at flere fryktet at produktiviteten ville dale med lenger tid på hjemmekontor.

### Produktivitet og landsforening

Andel som svarer ja.



Kilde: NHO/NØB

I sum tyder våre undersøkelser på at våre medlemsbedrifter er mindre positive med hensyn til økt produktivitet sett i forhold til funnene i undersøkelsen fra Transportøkonomisk institutt og i en studie fra Storebrand og Sbanken.<sup>52</sup> I undersøkelsen fra Transportøkonomisk institutt, like etter nedstengningen i mars,<sup>53</sup> svarte 47 prosent at de var like effektive eller mer effektive på hjemmekontor. I den andre studien fra Storebrand og Sbanken, utført blant 24 utviklingsteam, svarte 41 prosent at egen produktivitet har økt, mens opplevelsen av om teamets produktivitet har økt ikke er like god (27 prosent). Det er relativt få som mener at produktiviteten har gått ned på hjemmekontoret. Studien har

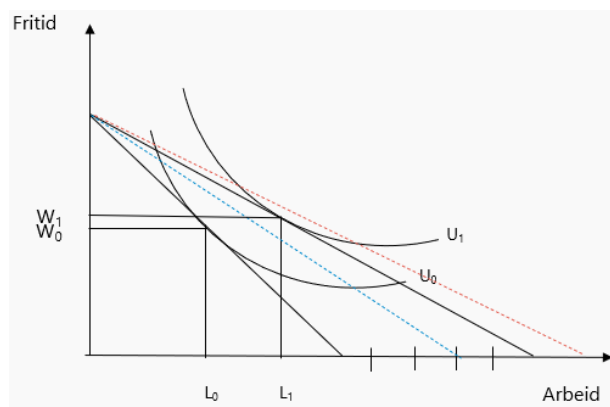
<sup>52</sup> Prosjektet ble presentert på et webinar i Sintef 9. desember 2020.

<sup>53</sup> Transportøkonomisk institutt, 2020. 47 prosent er like effektive eller mer effektive på hjemmekontor.

<https://www.toi.no/forskningsomrader/reisevaner/47-prosent-er-like-effektive-eller-mer-effektive-pa-hjemmekontor-article36134-213.html>

sett på sammenheng mellom sosialt fellesskap og produktivitet.

Ved å benytte modellen for arbeidstakers arbeidstilbud i avsnitt 3.3 kan vi illustrere hvordan endringer i produktivitet endrer betingelsene i arbeidsmarkedet. Økt produktivitet øker produksjonen av hver arbeidstime som legges i virksomheten. Det vil isolert sett øke arbeidsgivers betalingsvilje, slik at budsjettbetingelsen til arbeidstaker flytter utover (den røde stiplede linjen). Når lønnen øker, vil arbeidstilbudet øke.



**Figur** Økt eller redusert produktivitet som følge av hjemmekontor.

På den andre siden viser analysene over at hjemmekontor også kan innebære at arbeidskraften blir mindre produktiv. I dette tilfellet vil produksjonen reduseres for hver arbeidstime. Dermed reduseres arbeidsgivers betalingsvilje for arbeidskraft. I dette tilfellet vil dermed budsjettbetingelsen for arbeidstaker flytte innover (blå stiplede linjen i figuren over). I et slikt tilfelle vil arbeidstilbudet reduseres med hjemmekontor. I virkelighetens verden vil nok arbeidsgiver og arbeidstaker i allerede etablerte arbeidsforhold, velge å komme til enighet om å flytte mer av arbeidet tilbake til kontoret, slik at lønn og timetall kan opprettholdes. Det kan imidlertid også innebære til at arbeidsoppgaver som utføres på hjemmekontor blir mindre betalt sammenlignet med oppgaver som utføres på kontoret.

### 3.5. Mulig påvirkning av hjemmekontor på klima og miljø

Økt bruk av hjemmekontor påvirker arbeidstakeres behov og adferd, og endringer i etterspørsel etter

både transport og kontorlokaler kan ha klima- og miljøeffekter.

Det er en rekke forskjellige momenter i bruk av kontor som kan ha denne typen effekter: Arealbruk/behov for bygninger, energi til oppvarming av lokaler og bruk av utstyr, innkjøp av utstyr, og reiser til og fra jobb og møter. Påvirkning av hjemmekontor på disse faktorene, og hvordan effekter på klima og miljø vil bli, vil avhenge av omfanget av hjemmekontor på lang sikt. Økt bruk av digitale møter, uavhengig av bruk av hjemmekontor, kan også ha noen av de samme effektene.

Den mulige påvirkningen på klima og miljø er i stor grad knyttet opp til endringer i energibruk. Effekten av dette vil avhenge av hva slags type energi som forbrukes. Endringer i forbruk av strøm, enten i bygg eller i transport, har ikke kortsiktig klimaeffekt siden produksjon av strøm er en del av EUs kvoteregime ETS, der det totale kvotetaket for CO<sub>2</sub>-utslipp er fastsatt. I tillegg er klimagassutslippene som følge av strømforbruket i Norge lavt, med 96 prosent karbonfri strøm, hensyntatt strømutveksling<sup>54</sup>. Endret strømforbruk i seg selv har derfor ingen direkte klimaeffekt, men kan ha følgeeffekter i form av endring av tilgang på elektrisitet og lavere strømpriser, og dermed økt insentiv til bruk av elektrisitet til andre formål som kan ha positiv klimaeffekt. Redusert bruk av fossil energi i transport og bygg har på den annen side en direkte positiv effekt på CO<sub>2</sub>-utslippsreduksjoner, så lenge reduksjonen ikke motsvares av en økning i fossil energi på andre områder.

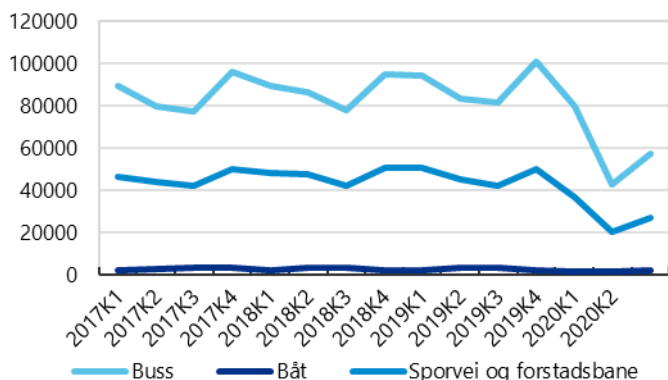
#### Transport

Mer hjemmekontor gir mindre transport til og fra jobb. Antall kollektivpassasjerer falt i første halvår i fjor, men økte på høsten, da koronarestriksjonene var på et lavere nivå, jf. figur nedenfor. I analysen over har vi antatt at personer maksimalt kan spare 10 reiseveier, eller 5 tur-retur-reiser per uke.

<sup>54</sup> <https://www.nve.no/nytt-fra-nve/nyheter-energi/stromforbruk-i-norge-har-lavt-klimagassutslipp/>

## Antall passasjerer i kollektivtransport

Kvartalsvis 2017-3. kvartal 2020, 1000 passasjerer



Kilde: SSB / NHO

Telenor og Skift (også kjent som "Næringslivets klimaledere", en klimaorganisasjon for næringslivet) har gjennomført en undersøkelse om påvirkning av koronakrisen på jobbreisen blant ansatte i Skifts medlemsbedrifter. Der rapporteres det at sammenlignet med før koronakrisen falt bruk av kollektivreise i andre kvartal 2020 med 90 prosent, antall flyreiser ble redusert med 92 prosent, og også at privatbilbruken til jobbreisen falt med 50 prosent<sup>55</sup>. En undersøkelse fra TØI<sup>56</sup> viser at av de som fortsatt reiste til jobb i juni 2020, hadde 25 prosent endret jobbreisen. 4 prosent hadde endret reisetidspunkt, men ikke transportmåte, mens 16 prosent oppga at de har gått fra kollektivtransport til individuelle transportmidler.

Under pandemien har befolkningen vært oppfordret til å begrense bruken av kollektivtransport som følge av smitterisiko. Resultatene i undersøkelsene ovenfor tyder også på at jobbreisen under pandemien er vridd mot økt bruk av privatbil. Grunnlaget for denne effekten vil isolert sett bli borte når tiltakene dempes.

Både vår undersøkelse og andre analyser tyder på at bruken av hjemmekontor og digitale møter vil være større etter pandemien enn før. I så fall vil også det totale antall jobbreisen reduseres sammenlignet med nivået før pandemien. Eventuelle positive effekter av dette vil avhenge av den totale reduksjonen, og typen transport som reduseres.

<sup>55</sup> <https://www.mynewsdesk.com/no/telenor/news/kronikk-koronaviruset-er-ikke-en-klimahvilepute-418260>

<sup>56</sup> <https://www.toi.no/forskningsomrader/reisevaner/fortsatt-mange-pa-hjemmekontor-etter-gjenopningen-article36348-213.html>

Dersom redusert bruk av kollektivtransport skal kunne ha positive effekter, må tilbudet reduseres når etterspørselen faller. Hvis ikke, blir effekten kun høyere ressursbruk per reisende.

Effektene i kollektivtransport vil også variere med typen transport. Det meste av jernbanenettet, samt trikk og t-bane/bybane i byområdene har elektrisitet som energikilde. Reduksjon i tilbud i disse transportformene gir derfor ikke direkte effekt på CO<sub>2</sub>-utslipp, men vil gi gevinster i form av energibesparelse og redusert ressursbruk/slitasje på materiell.

En økende andel busser går på biodrivstoff eller elektrisitet. Ifølge Menon (2019)<sup>57</sup> var andelen fossilfri busstransport i fylkeskommunal kollektivtrafikk 23 prosent, og var ventet å øke til nesten 50 prosent i 2025. Regjeringen har også satt et mål om at alle nye bussinnkjøp skal være fossilfrie i 2025. Men foreløpig vil et redusert busstilbud kunne gi lavere CO<sub>2</sub>-utslipp, i tillegg til mindre lokale utslipp, svevestøv og veislitasje.

For privatbilbruk kan effektene gå i flere retninger. Ved mindre biltrafikk blir det bedre plass på veiene og mindre kø i byområder, noe som kan gi insentiver til å kjøre privatbil for de som ellers ville tatt kollektivtransport. Det vil i tilfelle dempe den totale nedgangen i bruk av privatbil. Samtidig har blant annet TØI påpekt at dersom flere får mer fleksibilitet i arbeidstiden, kan reisemønsteret i større grad jevnes ut, og vi kan dermed få redusert behovet for å investere i store veiprosjekter som over tid mest sannsynlig vil føre til mer trafikk.

Mindre el-bilbruk har ingen direkte klimaeffekt, men likevel andre miljøeffekter og indirekte gevinster i form av energibesparelse. Mindre bruk av fossilbiler vil både gi lavere utslipp og ha andre miljøgevinster. Dessuten medfører bilproduksjon både klimagassutslipp og andre miljøeffekter. Samlet vil mindre bilbruk ha positive klima- og miljøvirkninger.

Hook et al. (2020) har oppsummert 39 empiriske undersøkelser i perioden 1995-2019 av effekter av hjemmekontor på folks energibruk, både i bygg og

<sup>57</sup> <https://www.menon.no/wp-content/uploads/2019-4-Kostnader-ved-overgang-til-fossilfri-kollektivtransport-1.pdf>

transport<sup>58</sup>. Studiene er i hovedsak fra USA, Canada, Vest-Europa og Japan.

Resultatene derfra tyder, ikke overraskende, på at effektene trekker i forskjellige retninger. Samtidig som folk reiser mindre til og fra jobb, viser undersøkelser også at folk reiser mer privat når bruken av hjemmekontor øker. Dette kan blant annet være fordi mer tilgjengelig tid muliggjør flere turer på fritiden. Slike effekter kan delvis utligne positive effekter av færre arbeidsreiser.

Studien peker også på mulige effekter av endringer i bosettingsmønstre. Hjemmekontor muliggjør at folk i mindre grad bor i nærheten av arbeidsplassen. Dersom mer bruk av hjemmekontor fører til at folk bosetter seg lenger unna jobben, vil få reiser inn til jobben de dagene de skal være fysisk til stede på kontoret kunne ha like stor påvirkning som daglige enkeltreiser. Økningen i avstand kan gjøre at totalt antall reiste kilometer ikke blir mindre selv om reisene blir færre.

### Bygning og areal

Bruk av hjemmekontor endrer arbeidstakeres behov for kontorlokaler. Isolert sett har mindre behov for bygninger og kontorlokaler en positiv miljøeffekt, siden bygninger har klima- og miljøeffekter i byggefasen, gjennom bruk av materialer og transport på byggeplassen, og i driftsfasen gjennom vedlikehold og energibruk.

Effektene avhenger av omfang av hjemmekontor. I stedet for at folk i større grad er hjemme på fulltid, er det ikke usannsynlig at vi i større grad får løsninger der folk er delvis på kontoret og delvis hjemme. Klima- og miljøeffektene av hjemmekontor på arealbruk kommer da an på hvordan bedriftene tilpasser arealene – om arealene faktisk kan skaleres ned i tråd med mindre bruk. Her kan også fremtidig behov for smittevern spille inn. Dersom arealet på arbeidsplassen ikke skaleres ned, vil ikke økt bruk

av hjemmekontor ha noen positive effekter på arealbruk.

Økt bruk av hjemmekontor vil delvis flytte energibruken fra kontorlokalene til husholdningene. Hjemmekontor krever blant annet energi til oppvarming av bolig på dagtid og til bruk av IT-utstyr. Tall fra IEA<sup>59</sup> tilsier at en dag på hjemmekontor øker energiforbruket i hjemmet med 7-23 prosent, avhengig av region og sesong. EU har relativt stor økning om vinteren og betraktelig lavere om sommeren.

I Norge er oppvarmingskilden i husholdningene 80 prosent elektrisitet, mens over 15 prosent er biobrensler (i stor grad vedfyring)<sup>60</sup>. Bruk av oljefyring er nå forbudt. Forbruk av strøm er som nevnt ovenfor, en del av EUs kvoteregime, og endringer i strømforbruk til oppvarming gir dermed ikke direkte effekter for CO<sub>2</sub>-utslipp. Hvorvidt forbrenning av biomasse, som ved, er en klimanøytral energikilde, er gjenstand for debatt.

En undersøkelse fra 2015<sup>61</sup> antyder at i Oslo, som antas å ha en stor del av brukere av hjemmekontor, har kun 5 prosent vedfyring som primær oppvarmingskilde. Andre steder i landet varierer dette mellom 20 og 29 prosent. Endringer i energikilde fra kontorbygg til hjemme må derfor antas å ha liten isolert klimaeffekt.

I tillegg til energikilde er det relevant å vurdere det totale behovet for energibruk. Dette avhenger av størrelsen på arealet som varmes opp – kontorlokalet versus boligene til de ansatte. Arealnormen for nye, statlige kontorbygg er 23 m<sup>2</sup> per ansatt, inkludert fellesarealer<sup>62</sup>. Hjemmearealet per person i en husholdning er typisk større enn dette. Reelt kontorareal i dag kan imidlertid være høyere enn det den nye normen krever, og den isolerte effekten av hjemmekontor er ikke nødvendigvis oppvarming av hele boligen. Det er heller ikke bare energibruk i arbeidstiden som teller, men hele energibruken over

<sup>58</sup> Andrew Hook et al (2020): *A systematic review of the energy and climate impacts of teleworking*. Environ. Res. Lett. 15 093003

<sup>59</sup> <https://www.iea.org/commentaries/working-from-home-can-save-energy-and-reduce-emissions-but-how-much>

<sup>60</sup> Asplan Viak og Oslo Economics (2020): *Kartlegging og vurdering av potensial for effektivisering av oppvar-*

*ming og kjøling i Norge* <https://www.regjeringen.no/content-tassets/f3f73a50bf32441a8485cce8f4ce3bcf/rapport-fra-oslo-economics-og-asplan-viak-l1140225.pdf>

<sup>61</sup> <https://www.tu.no/artikler/her-fyrer-man-mest-med-ved-i-norge/223644>

<sup>62</sup> <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/rundskriv-om-normer-for-energi-og-arealbruk-for-statlige-bygg/id2474498/>

døgnet. Dersom kontorarealene varmes opp også utenfor arbeidstid og om nettene, som utgjør et totalt større antall timer enn normal kontortid, vil det isolert sett gi en positiv effekt for total energibruk å flytte energibruken til husholdningene, som er bygg som uansett brukes på disse tidspunktene.

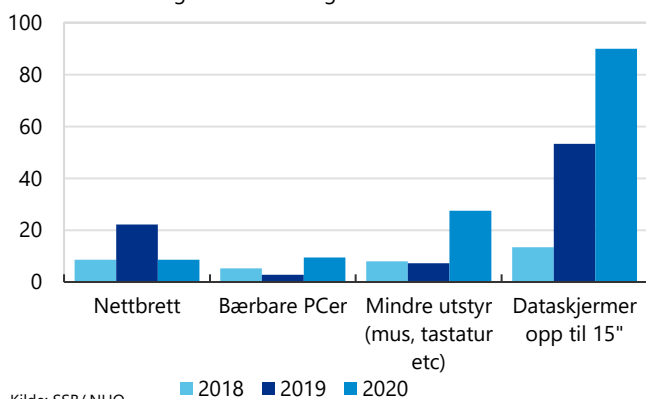
Samlet sett er det uklart om økt bruk av hjemmekontor vil ha effekter for energibruk knyttet til kontorplassen. Eventuelle positive effekter er avhengig av nedskalering av kontorlokalene.

### IT-utstyr

Økt bruk av hjemmekontor gjør at flere også må ha IT-utstyr hjemme. Importen av IT-utstyr vokste sterkt i fjor, jf. figuren. Samtidig er dette et område med økt vekst, og effekten av pandemien er derfor usikker.

#### Endring i import av IT-utstyr

Prosentvis endring i verdi fra foregående år



Det er ikke unaturlig at økningen i import av dataskjermer delvis skyldtes at flere fikk PC-skjerm hjemme i 2020. En slik effekt vil være forbigående. Samtidig vil dobbelt opp av utstyr innebære at mer også skal skiftes ut fremover, om enn tregere, siden dobbelt sett utstyr betyr mindre slitasje per enhet. Siden få synes å ville jobbe bare hjemme, har det samlede utstørsbehovet uansett økt.

### Effekter av mer bruk av digitale møter

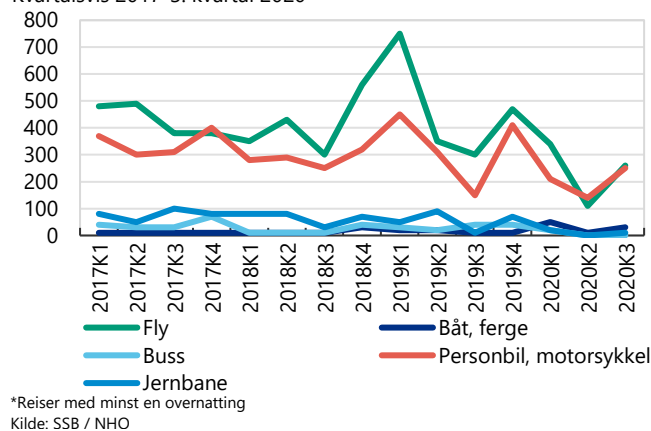
Mer bruk av digitale møter medfører mindre behov for transport, ofte da med lengre distanse, som fly, men også annen transport.

SSBs statistikk for yrkesreiser, som inkluderer reiser med minst én overnatting, viser at effekten av pandemien på denne typen reiser ble kraftig redusert gjennom første halvår 2020, jf. figurene under. For innenlandske reiser økte frekvensen noe i 3. kvartal,

men for utenlandsreiser, hvor det jo har vært sterke begrensninger, er økningen relativt svak.

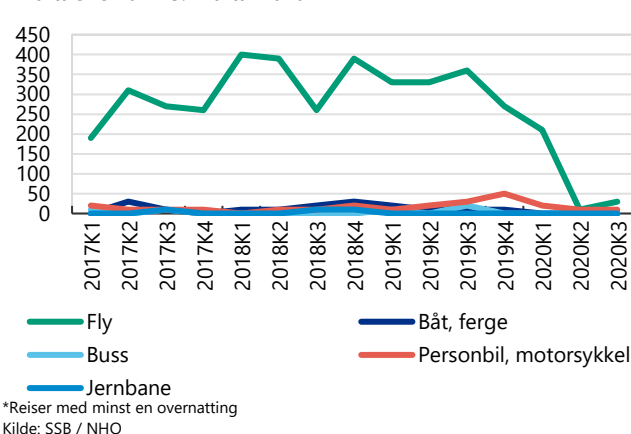
#### Yrkesreiser\* innenlands (1000 passasjerer)

Kvartalsvis 2017-3. kvartal 2020



#### Yrkesreiser\* utenlands (1000 passasjerer)

Kvartalsvis 2017-3. kvartal 2020



Flytrafikk i EU/EØS er regulert av et eget CO<sub>2</sub>-kvoteregime for luftfart, slik at et etterspørselsfall på kort sikt ikke nødvendigvis har noen klimaeffekt. Men det kan også her være langsiktige positive effekter ved at lavere etterspørsel muliggjør lavere kvotetak.

I utgangspunktet er all flytrafikk til en lufthavn i EØS-området kvotepliktig. EU har imidlertid innført unntak i CO<sub>2</sub>-kvotesystemet for flyvninger utenfor EØS-området frem til 2023. Det er nå derfor kun flyvninger innad i EØS som er kvotepliktige. I den grad økt bruk av digitale møter fører til lavere etterspørsel etter langdistanse-flytransport ut av EØS, vil det kunne ha en positiv klimaeffekt dersom flytilbudet skaleres ned.

En firedel av yrkesreisene innenlands skjer med bil. Som omtalt ovenfor vil redusert bruk av fossile biler gi direkte positive effekter, mens redusert el-bilbruk vil ha positive miljøeffekter og kan også ha klimaeffekt på sikt.

Reduserte yrkesreiser medfører også mindre behov for overnatting, som også kan ha positive miljø- og klimaeffekter i form av lavere areal-, ressurs- og energibruk i hotellnæringen.

#### Samlede konsekvenser av hjemmekontor og digitale møter

Økt bruk av hjemmekontor og digitale møter kan potensielt medføre positive miljø- og klimaeffekter i form av lavere ressursbruk, lavere energibruk og redusert transport. Noen av klimaeffektene vil være indirekte, da CO<sub>2</sub>-utslippene fra strømforbruk og europeisk flytransport er regulert av EUs kvoteregime, der reduksjoner i forbruk kan muliggjøre lavere kvotetak i EU på lengre sikt.

I hvor stor grad positive effekter materialiserer seg, vil avhenge av i hvilken grad tilgjengelige kontorarealer skaleres ned, kilde til energibruk i boligene som erstatning for kontorlokalene, samt i hvilken grad tilbud av kollektivtransport og flytransport skaleres ned i takt med lavere etterspørsel.

Det vil også avhenge av arbeidstakernes egen atferd, for eksempel at økt tid hjemme ikke fører til økt privat reising i den grad at de positive effektene for transport nulles ut. Resultatet vil også kunne påvirkes av hvorvidt arbeidstakere som til nå har benyttet seg av kollektivtransport, fortsatt vil gjøre det eller gå over til mer bruk av bil dersom det blir mindre kø på veiene.